

กระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวของชุมชนสากล
ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
และวัฒนธรรม

ชื่อผู้วิจัย

นายสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์

นายจรินทร์ อรรถจรูญ

นายวิเชียร เหมชัยศิริ

นางสาวกฤษณา ฐนะนาม

นายสุภาพ ชาตินันท์

นายนิพนธ์ บุตรเอก

นายดำรง เพ็ชรน้อย

นายสุชาติ พันธุ์เพ็ง

นายปรีชา ดัสดุลย์

นางสุนีย์ พันธุ์เพ็ง

*****

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2537

ปีที่ส่งงานวิจัย 2540

คำนำ

“กระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวของชุมชนสากล ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม” เป็นงานวิจัยและพัฒนาอันเกิดจากคณะครูโรงเรียนสาคริวิทยา และการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนสากล แม้คณะทำงานจะพยายามทำให้ดีที่สุด แต่ก็ยังมีข้อจำกัดอันเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานอยู่มาก เช่นทุกคนมีงานประจำอยู่ต้องหาเวลาหาโอกาสมาทำงานวิจัย โดยเฉพาะการขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดทำรายงานให้สมบูรณ์

งานวิจัยและพัฒนาเรื่องนี้ เนื่องจากเป็นวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน จึงมิได้จับสั้นลงอย่างการดำเนินงานการวิจัยทั่วไป แต่ชุมชนกลับดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเข้มข้นขึ้น นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งทางราชการ เอกชน และชุมชนต่าง ๆ มาศึกษาดูงานเป็นประจำ ทำให้คณะทำงานวิจัยเกิดความบกพร่องในการเขียนรายงานส่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ถ้าเข้ามาจากกำหนดส่งตามสัญญามากมาย

อย่างไรก็ตาม รายงานการวิจัยชิ้นนี้ เป็นการวิจัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการรายงานที่เกิดขึ้นจากวิหิตคิด วิถีทำงานแบบชาวบ้าน ยังห่างไกลจากหลักวิชาการอยู่มาก แต่ข้อมูลทุกอย่างในรายงานเป็นปรากฏการณ์ในชุมชนที่มีอยู่จริง การดำเนินงานจากกิจกรรมทางวัฒนธรรมก็เกิดจากประสบการณ์ที่ชุมชนทำงานไป เรียนรู้ไปพร้อมกัน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็พยายามแก้ปัญหาที่นั้น เพื่อให้การดำเนินงานผ่านไปได้ เกิดเป็นกระบวนการปรับตัวของชุมชนอยู่ตลอดเวลา

คณะทำงานวิจัยพบว่า ปัญหาของชุมชนที่เกิดจากโครงสร้างทางสังคม เป็นปัญหาที่แก้ยากที่สุด เพราะต้องตามไปปรับแก้ที่ต้นเหตุซึ่งสถาบันต่าง ๆ ในสังคมเป็นผู้กำหนดอยู่ ฉะนั้นการปรับตัวเพื่อการพึ่งตนเองได้ของชุมชน จะสำเร็จลงได้ก็ต่อเมื่อต้องได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากหน่วยงานนั้น ๆ ด้วย นั่นคือต้องปรับระบบอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยกำหนดโครงสร้างทางสังคมด้วยจึงจะสำเร็จ

คณะทำงานวิจัยเรียนรู้ว่า การแก้ปัญหาของชุมชนจะสำเร็จหรือล้มเหลวอยู่ที่ความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอของชุมชนเอง

คณะทำงานวิจัย

คณะผู้นำชุมชนสากล

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 ความเป็นมาและสภาพปัจจุบัน.....	3
2 ศักยภาพของชุมชนสาครี.....	27
3 การดำเนินการทางวัฒนธรรม.....	33
4 ข้อค้นพบในการดำเนินงาน.....	99
5 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	113
6 บทสรุป.	116
รายชื่อที่ปรึกษางานวิจัย.....	119

ตารางภาพประกอบ

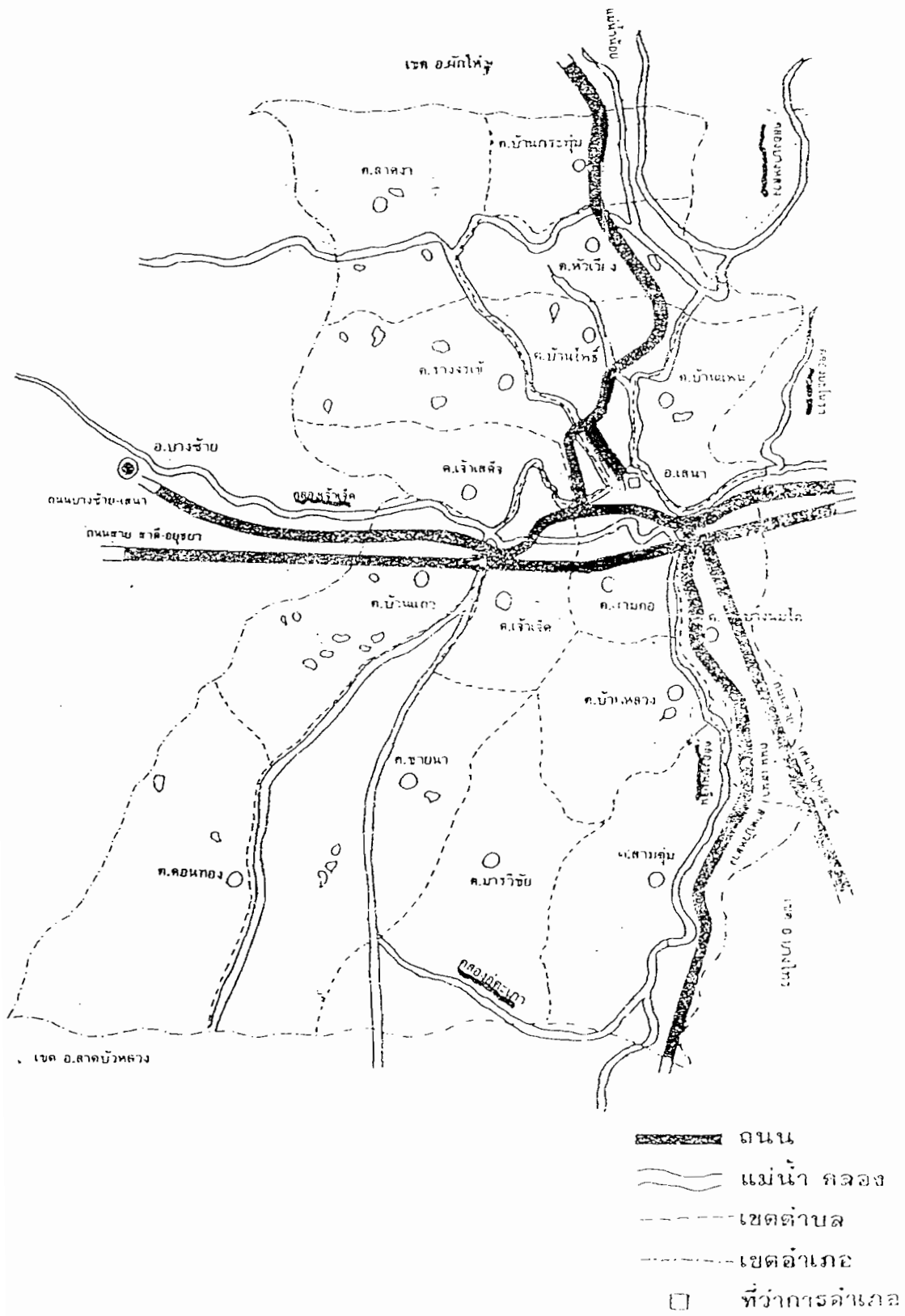
ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	3
2 โรงงานอุตสาหกรรมในชุมชนสาครี.....	4
3 ชุมชนสาครี อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	6
4 การทำนาแบบดั้งเดิม.....	8
5 ชยะในชุมชน.....	10
6 วัดไชยวัฒนาราม.....	14
7 การปรึกษาหารือเพื่อวางแผนการดำเนินงาน.....	15
8 ขยายความคิดการดำเนินงาน.....	18
9 กรอบแนวความคิดในการทำงาน.....	19
10 ทำบุญวันขึ้นปีใหม่ร่วมกันของชุมชนสาครี.....	34
11 การศึกษาดูงานการทำกล้วยตาก จังหวัดพิษณุโลก.....	40
12 การศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์ จังหวัดสงขลา.....	41
13 การศึกษาดูงานการอนุรักษ์ทรัพยากร จังหวัดตรัง.....	41
14 ธุรกิจทางเลือก การทำเหล็กคัด.....	44
15 การศึกษาดูงานสวนเกษตร บ้านผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม.....	49
16 การจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ.....	50
17 การแปรรูปอาหาร.....	50
18 การทำเกษตรธรรมชาติ.....	52
19 ผักปลอดสารพิษ.....	56
20 ไม้ดอกไม้ประดับ.....	58
21 การทำน้ำยาสระผมจากพืชสมุนไพร.....	59
22 เกษตรธรรมชาติใช้ปุ๋ยอินทรีย์.....	60
23 เกษตรธรรมชาติ.....	60
24 การศึกษาดูงานโรงสีข้าวชุมชน.....	61
25 ซ่อมแซมถนนหนทาง.....	66

ภาพประกอบ

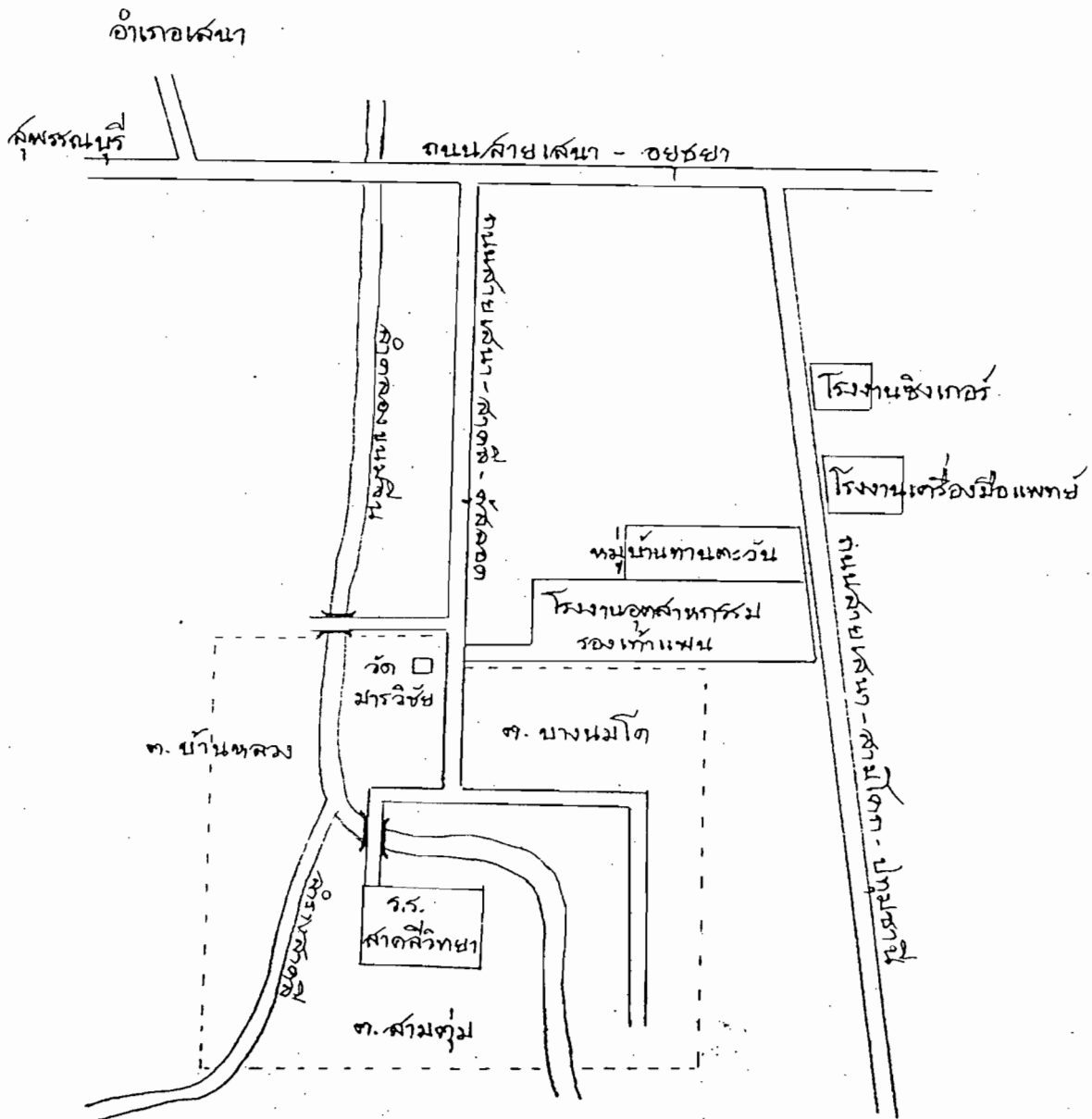
หน้า

26 กีฬาฟุตบอล.....	66
27 งานสงกรานต์.....	67
28 หล่อเทียนเข้าพรรษา.....	68
29 อนุรักษ์วัฒนธรรม.....	69
30 กีฬาต้านยาเสพติด	70
31 สงกรานต์.....	72
32 หล่อเทียนเข้าพรรษา.....	72
33 ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม.....	75
34 อนุรักษ์รักษาสีงแวดล้อมบริเวณวัด.....	81
35 อนุรักษ์รักษาสีงแวดล้อม.....	81
36 อนุรักษ์สภาพแวดล้อมบริเวณถนน.....	82
37 อนุรักษ์สภาพแวดล้อม.....	82
38 ธุรกิจทางเลือก.....	85
39 นำกลุ่มรู้จักชุมชนชาวสาคี.....	86
40 เจริญวิทยากรมาทำการอภิปราย.....	87
41 เจริญวิทยากรมาทำการอภิปราย.....	88
42 ทำความเข้าใจกิจกรรม.....	89

แผนที่อำเภอเสนา

แผนที่ชุมชนสากล

----- แสดงอาณาบริเวณชุมชนสากล

ชุมชนสาคลีมีโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 1 โรงเรียน มีนักเรียนประมาณ 400 คน โรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 1 โรงเรียน มีนักเรียนประมาณ 320 คน มีวัดพระพุทธศาสนาชื่อ วัดมารวิชัย ซึ่งเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม และศูนย์รวมจิตใจของหมู่บ้าน มีพระภิกษุ สามเณร ประมาณ 20 รูป สถานีนอนมัยจำนวน 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจำนวน 4 คน สถานะของตำบลเป็นรูปการปกครองท้องถิ่นกล่าวคือ ตำบลบางนมโค เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนตำบลบ้านหลวงและสามตุ่ม ปี พ.ศ. 2540 ถูกประกาศเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลเช่นกัน มีโรงงานอุตสาหกรรม เข้าไปดำเนินการตั้งประชิดหมู่บ้าน จำนวน 12 โรงงาน เป็นโรงงานผลิตรองเท้าแพนใน เครื่องสพัตน์ จำนวน 9 โรงงาน โรงงานเครื่องมือแพทย์ จำนวน 2 โรงงาน และโรงงานซิงเกอร์ จำนวน 1 โรงงาน ช่วงต้นของการดำเนินงานมีพนักงานทั้งสิ้นจำนวน 17,000 คน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมาการผลิตเพื่อการส่งออกลดลง และบริษัทใน เครื่องสพัตน์ได้ขยายเครือข่ายไปตั้งโรงงานในพื้นที่ที่แรงงานถูกกว่าจึงลดจำนวนพนักงานลงตามลำดับ ปัจจุบันปี พ.ศ. 2540 เหลือพนักงานประมาณ 10,000 คน แรงงานส่วนใหญ่ที่ทำอยู่เคลื่อนย้ายมาจากภาคอีสาน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลางตอนบน และจังหวัดใกล้เคียงกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 2 โรงงานอุตสาหกรรมในชุมชนสาคลี

ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนสาขาลีจึงปรับตัวทางด้านอาชีพ และแบบแผนการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม อาชีพเกษตรกรรมจึงลดลงอย่างรวดเร็ว อาชีพนอกจากภาคเกษตรกรรมเพิ่มความสำคัญมากขึ้น และขยายตัวเพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย นั่นคือ ชุมชนสาขาลีกำลังปรับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตแบบใหม่ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และเพื่อให้อยู่รอดตามสถานการณ์

1.2 การเปลี่ยนผ่านวัฒนธรรมของชุมชนสาขาลีจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ดังกล่าวมาแล้วว่าชุมชนสาขาลีอดีตเป็นชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านทั่วไปทำนาแบบประเพณี หรือทำนาเพื่อยังชีพเป็นหลัก ทำนาปีละ 1 ครั้ง หรือเรียกว่า นาปี ซึ่งสอดคล้องกับฤดูกาล คือประมาณเดือน 4 เดือน 5 ชาวนาจะเริ่มเตรียมดิน และกำจัดวัชพืชที่เรียกว่า “ไถคะ” หลังจากนั้นพอเข้าเดือน 6 จะทำให้ดินร่วนซุยพร้อมที่จะหว่านพันธุ์เมล็ดข้าวเรียกว่า “ไถแปร” พอหว่านพันธุ์เมล็ดข้าวจึงไถกลบพร้อมกับคลาดกลบ ต้นข้าวจะเริ่มขึ้นเจริญพันธุ์เหมาะสมกับฤดูฝนประมาณเดือน 7 - 8 พอเข้าหน้าขึ้นข้าวจะชุกอรอน้ำหลากพร้อมที่จะตั้งท้องออกรวงประมาณเดือน 9 เดือน 10 และรอการเก็บเกี่ยวระหว่างเดือนอ้าย เดือนยี่ แล้วย่อนรอยเป็นวัชจากรไปตั้งแต่ต้นใหม่ โดยใช้แรงงานคนกับสัตว์ และอุปกรณ์จากภูมิปัญญาที่ชาวบ้านคิดเอง เวลาที่เหลือจากการทำนาก็หาปลา หาผักหรือสิ่งอื่นเป็นอาชีพเสริม และมีเวลาพอที่จะกักตุนอาหารไว้สำหรับฤดูทำนา หรือช่วงหมู่บ้านเกิดความแห้งแล้ง เช่น กะปิ น้ำปลา ปลา ร้า ปลาเค็ม หน่อไม้ดอง ฯลฯ หรือเวลาว่างจะเตรียมอุปกรณ์การทำนา เช่น ไถ แอก เกวียน เลื่อน หัวหมู ผาล ตะโกก กะทาม ซึ่งคัดแปลงมาจากต้นไผ่บ้าง ไม้เนื้อแข็งบ้าง

ผลิตผลจากการทำนาเก็บไว้บริโภคเป็นหลัก ซึ่งจะเห็นได้ว่าทุกบ้านมียุ้งไว้เก็บกักข้าวเมื่อเหลือจึงขายเพื่อนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าที่ชุมชนผลิตไม่ได้ หรือผลิตได้น้อย เช่น เสื้อผ้า ยารักษาโรค เครื่องอุปโภคบริโภค บริโภคตามวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นที่ชุมชนจะต้องรักษาและสืบทอด เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง วันเข้าพรรษา - ออกพรรษา ตรุษ สารท เป็นต้น นอกจากนี้บางครั้งครอบครัวสามารถเก็บหอมรอมริบซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพื่อสะสมยังลูกหลานในปัจจุบัน

ในน้ำมีปลาในนามีข้าวสะท้อนถึงความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเพียงพอที่จะหล่อเลี้ยงชีวิตทุกชีวิตให้กินอิ่มนอนหลับได้ ชีวิตของคนในชุมชนผูกพันกับสายน้ำ การสัญจรติดต่อต้องใช้เรือเป็นพาหนะ วัดเป็นสถาบันศาสนาของชุมชน หลวงพ่อเป็นศูนย์

รวมจิตวิญญาณของชุมชน ทุกวันพระชาวบ้านจะไปทำบุญ ฟังเทศน์ ถือศีล พระเทศน์ โปรดสั่งสอนญาติโยมให้มีเหตุผล เมตตา กรุณาต่อกัน ลดทอน ความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่เบียดเบียนกัน ชาวบ้านดำรงชีวิตแบบสันโดษ เรียบง่าย นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ของชุมชนตั้งแต่การทำมาหากิน วัฒนธรรม ประเพณี ปรัชญา ความเชื่อ อักษรตัวเลข เป็นต้น นอกจากสถาบันครอบครัว มีความอบอุ่น บทบาทหน้าที่ของ พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้ำ อ่า มีความสอดคล้องกัน มีความผูกพันรั้งสายครอบครัว และวงศ์วาน บทบาทของครอบครัวจะเป็นผู้เริ่มต้นให้การศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่นการทำมาหากินที่พึ่งตนเอง การใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน ชาวบ้านมีความสุขเรียบง่าย มีความพอดีของชีวิตภายใต้ความสดสวยของธรรมชาติ ชีวิตผูกพันกับทุ่งนา ทิวไร่ ลำน้ำ วัด เครื่องญาติ ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลน้ำใจ ชุมชนสาละจึงเป็นชีวิตของวัฒนธรรมลุ่มน้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง ซึ่งเป็นกระแสธารที่สืบทอดจากบรรพบุรุษในอดีตแสนนาน

ภาพประกอบ 3 ชุมชนสาละ อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าชุมชนสากลเป็นชุมชนที่สร้างวัฒนธรรมโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นวัฒนธรรมของชุมชนเอง ชาวบ้านสามารถปรับตัวอยู่ภายใต้เงื่อนไขการสร้างวัฒนธรรมที่พึ่งพาตนเอง สรุปได้ว่าการผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมของชุมชนสากลคือ ได้ผ่าน การสร้างสรรค์สั่งสม เลือกสรร ปรับปรุง แก้ไข จนกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมเปลี่ยนแปลง แก้ไข จนกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่คนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ และมีส่วนสำคัญในการรักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนมาถึงระยะหนึ่ง

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2512 ชุมชนสากลได้ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม การผลิตการบริโภคใหม่ เมื่อปลัดฝ่ายพัฒนาของอำเภอ พร้อมด้วยตัวแทนร้านค้าอุปกรณ์ทำนาแผนใหม่ เจ้าหน้าที่ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) ตลอดจนโครงการชลประทาน เจ้าเจ็ดบางยี่หนได้เข้ามาชักชวนราษฎร ในพื้นที่ให้เปลี่ยนวิธีการที่เคยทำนาปีละ 1 ครั้ง มาเป็นปีละ 2 ครั้ง หรือจากนาปี มาเป็นนาปรัง เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่จะต้องส่งข้าวออกไปสู่กับตลาดโลก จากการผลิตยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก จากที่เคยสร้างปัจจัยการผลิตได้เองจากภูมิปัญญาของชาวนาจากเดิมซึ่งไม่เคยใช้เงิน หรือทุน เพราะใช้แรงงานคน แรงงานควาย และความสมบูรณ์ของพื้นดินจากธรรมชาติที่พุดพามา กับน้ำเข้าสู่ผืนนา กลับกลายเป็นต้องลงทุนสูงเพราะเทคโนโลยีการผลิตชาวนาและประเทศไทยไม่สามารถผลิตได้เอง ต้องอาศัยกระบวนการผลิตซึ่งเน้นปัจจัยภายนอกเช่น น้ำมันต้องสั่งมาจากตะวันออกกลาง เครื่องไถนา ส่งมาจากญี่ปุ่น ปุ๋ยเคมี สั่งมาจากยุโรป นอกจากนี้ยังมี เครื่องสูบน้ำ รถไถ เครื่องเกี่ยวข้าว ยาปราบศัตรูพืช ข้าวพันธุ์มหัศจรรย์ (กข 7 กข 23 สุพรรณ 60 และสุพรรณ 90) ซึ่งกลายเป็นว่าชาวนา ต้องนำเทคโนโลยีการผลิตเหล่านี้มาเป็นต้นทุนที่สูง และการผลิตของชาวนาจึงสลับซับซ้อน และการลงทุนการผลิตสูงขึ้นทุกปี แต่ราคาผลผลิตต่ำลงเพราะปริมาณข้าวมีจำนวนมาก ที่ออกไปยังตลาดโลก ราคาข้าวเปลือกหาความแน่นอนไม่ได้ ชาวนาเริ่มก่อภาระหนี้สินตั้งแต่นั้นมา พอปี 2524 ชาวนาเริ่มเป็นหนี้กันถ้วนหน้าบางคนแทบสิ้นเนื้อประดาตัวเพราะเกิดโรคฉี่หนูระบาด และฝนแล้ง หนี้สินที่เกิดขึ้นตั้งแต่ครอบครัวละ 40,000 - 200,000 บาทใครทำนาน้อยเป็นหนี้้น้อย ใครทำนามากเป็นหนี้้นมาก ช่วงนั้นรัฐบาลมีนโยบายการเงินเพื่อช่วยเหลือชาวนาให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) เป็นนายหน้าไปกู้เงินดอกเบี้ยราคาถูก จากสถาบันการเงินระหว่างประเทศมาปล่อยสินเชื่อพร้อมดอกเบี้ยที่ ชกส. กำหนด

เป็นผลให้ชาวนาเป็นหนี้ ธกส. บางคนไม่มีปัญญาใช้หนี้ต้องทิ้งนาทิ้งไร้ ทิ้งครอบครัว ไปทำงานตะวันออกกลางหรือที่อื่นและต้องสูญเสียที่ทำกินตามลำดับ และจากการทำนาแผนใหม่ยังเกิดผลเสียหายทางด้านมลพิษตามมาจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช นอกจากเป็นอันตรายต่อเกษตรกรเองแล้ว ยังทำลายโครงสร้างของดินให้เสื่อมสภาพลงสารพิษไหลลงสู่แม่น้ำลำคลองทำให้น้ำเน่าเสีย ผักปลาในแหล่งธรรมชาติลดจำนวนทั้งชนิดและปริมาณ อากาศเป็นพิษ ระบบนิเวศเสียความสมดุล

ภาพประกอบ 4 การทำนาแบบดั้งเดิม

จากการเปลี่ยนแปลงและสภาพปัญหาดังกล่าว เกิดขึ้นเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติที่มองข้ามคน และธรรมชาติ รวมทั้งการขาดความรู้เท่าทันของเกษตรกรด้วยชุมชนสากลจึงสูญเสียวัฒนธรรมการพึ่งตนเอง แต่ยอมฝากชะตากรรมไว้กับผู้อื่น ต้องพึ่งปัจจัยภายนอกมากขึ้น สิ่งที่สำคัญคือการสูญเสียระบบ ความคึกของตนเอง ขาดความเชื่อมั่นของตัวเอง สูญเสียรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติกันมา

ขณะนั้นคณะครูและชาวบ้านจำนวนหนึ่ง ต่างตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น มีความรู้ร้อนรู้หนาวไปกับความทุกข์ยากของชาวนา จึงคิดพยายามหาทางแก้ไขปัญหา และหาทางออกให้กับชุมชนหลังจากได้ศึกษาความเป็นมาเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ได้นำชาวนาไปศึกษาดูงาน เกษตรผสมผสานของพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย ที่บ้านตะแบก จังหวัดสุรินทร์ ไร่นาสวนผสมของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ที่หมู่บ้านสระคูม จังหวัดบุรีรัมย์ วนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ที่บ้านห้วยหิน จังหวัดฉะเชิงเทรา และที่อื่น ๆ อีกหลายพื้นที่ ได้สรุปแนวความคิดว่าไร่ นา สวนผสมน่าจะเป็นรูปแบบเกษตรกรรมที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านสาคลี และน่าจะเป็นรูปแบบที่สื่อในการเรียนรู้ให้ชาวนารู้เท่าทันระบบเศรษฐกิจแผนใหม่ได้ โรงเรียนจึงได้ทดลองทำโครงการไร่ นา สวนผสม ในพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ในโรงเรียนตั้งแต่ปี 2525 มีทั้งพืชไร่ พืชสวน ปลูกผัก ผสมเทียมพันธ์ ปลา เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด ไก่ หมู วัว ในลักษณะเกื้อกูลผสมผสานเพื่อลดต้นทุนการผลิตไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีหรือสารพิษปราบศัตรูพืช แต่อาศัยความสมดุลย์ของระบบนิเวศแทนซึ่งคาดว่าจะลดหนี้สินชาวนาลงได้

จากโรงเรียนขยายสู่ชุมชนนำนักเรียนทำกิจกรรมกับชาวบ้านและร่วมทำโครงการไร่ นา สวนผสมมีชาวบ้านร่วมโครงการ 35 ครอบครัว ชาวนาส่วนใหญ่พบว่าหนี้สินเบาบางลงมีชีวิตที่ดีขึ้นสมาชิกเริ่มรู้จักกระบวนการเรียนรู้พบว่าอะไรทำนาขาดทุนทำอย่างไรจึงแก้ปัญหาได้ พึ่งพาตนเองได้ สภาพแวดล้อมดีขึ้น นับตั้งแต่ 2525 เป็นต้นมาชุมชนเริ่มก่อกำเนิดกลุ่ม/เครือข่าย จนมาถึงปัจจุบันซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านของชุมชนซึ่งจะกล่าวต่อไป

จากการผลิตแบบเกษตรกรรมเข้าสู่โครงสร้างอุตสาหกรรมในปีพ.ศ. 2531 ชุมชนสาคลีเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตอีกครั้ง มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินตามถนนสายเสนา - สามโคก ตั้งแต่ปี 2526 - 2531 จนเกือบหมดแล้วก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ เล็กบ้างใหญ่บ้างเรียงรายไปตามถนนเฉพาะบริเวณชุมชนสาคลีมีโรงงานในเครือสหพัฒน์เข้ามาตั้งประชิดชุมชนดังกล่าวแล้วชาวบ้านต่างขายที่ดินด้วยภาวะหนี้สินบังคับบ้างไม่มีความจำเป็นบ้าง ปัจจุบันเหลือที่ดินที่เป็นของชุมชนไม่ถึงร้อยละ 30 การทำนาลดลงจึงส่งบุตรหลานเข้าไปขายแรงงานในโรงงาน และเนื่องจากมีแรงงานเคลื่อนย้ายมาจากภายนอกชุมชนเป็นจำนวนมาก จึงส่งผลกระทบต่อชีวิตการเป็นอยู่ทุกด้าน เศรษฐกิจขยายตัวเกิดอาชีพใหม่ ๆ หลากหลายมีการค้าธุรกิจต่าง ๆ ธุรกิจบ้านเช่า ธุรกิจโรงแรม ม่านรุค ช่างอาชีพบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน

ภาพประกอบ 5 ขยะในชุมชน

เนื่องจากไม่ทราบว่าจะอะไรเกิดขึ้นและไม่ได้เตรียมตัวมาก่อนชุมชนจึงมีแต่ความขัดแย้งและสับสนในการดำรงชีวิตผู้คนมีอารมณ์เครียด ขยะกองโตผุดขึ้นกลางชุมชนขาดผู้ดูแลสนใจ ปัญญาทางศีลธรรมเสื่อมลง การข่มขืน ยาเสพติด การพนัน หนักกลางแปลง ลามกอณาจารย์ระบอบเข้าสู่ชุมชนค่านิยมในการบริโภคเกิดความคิดใหม่ สภาพแวดล้อมสูญเสียอย่างหนักซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ชุมชนสูญเสียการพึ่งพาตนเองเป็นครั้งที่ 2 นั่นคือการพัฒนาได้เปลี่ยนแปลงไป โดยให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมทำให้เศรษฐกิจก้าวไปอีกระดับหนึ่งแต่เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในชุมชนกล่าวคือเกิดอำนาจนิยม วัตถุนิยมขึ้น การเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดความสับสนในเรื่องมโนทัศน์ และค่านิยมมีความขัดแย้งระหว่างบทบาทและหน้าที่ของบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ของชุมชนส่งผลให้กระเทยระบบโครงสร้างและแบบแผนประเพณีดั้งเดิมที่ดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป อีกประการยุคนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสารกระแสวัฒนธรรมจากที่อื่น ๆ ไหลเข้าสู่ชุมชนรวดเร็วและไม่หยุดยั้งเป็นผลให้คนในชุมชนละเลยแบบแผนค่านิยมและวิถีชีวิตอันดั้งเดิมของชุมชนหันไปหลงใหลชื่นชมกับวัฒนธรรมภายนอกอย่างขาดการเลือกสรรทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ก่อให้เกิดปัญหาทางวัฒนธรรมทั้งในขั้นรุนแรงและขั้นวิกฤติหลายประการ จึงสรุปปัญหาได้ดังนี้

1. เศรษฐกิจชุมชนล้มละลาย เกิดภาวะหนี้สินท่วมตัวปัญหาเก่าค้างอยู่ปัญหาใหม่ทับถมเข้ามาชุมชนเสียหายที่ทำกินอย่างรุนแรง จริงอยู่แม้จะมีเงินสะพัดในชุมชนมากขึ้นแต่ผลประโยชน์ตกอยู่กับคนส่วนน้อย ส่วนใหญ่หมუნกับเข้าไปกระเป๋าของโรงงานเพราะโรงงานทำธุรกิจแบบครบวงจรพอสิ้นเดือน โรงงานหรือบริษัทจะเสนอสินค้าทันสมัยและฟุ่มเฟือยมาขายคนงานค่าแรงจึงหมดไปกับค่าครองชีพที่สูงขึ้นทุกเดือน เกษตรกรในชุมชนได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงเพราะรายได้แบบเกษตรกรรมแต่รายจ่ายแบบสังคมอุตสาหกรรม เพราะต้องใช้ชีวิตร่วมอยู่กับโครงสร้างเศรษฐกิจปัจจุบันช่องว่างระหว่างคนจน - คนรวยห่างกันออกไปอีกชุมชนได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และนอกจากนี้สิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามาเสนอขายถึงประตูบ้าน เช่น โทรศัพท์ พัดลม ตู้เย็น เครื่องซักผ้า ฯลฯ ในราคาสดบ้าง - ผ่อนบ้างทำให้คนจนในชุมชนมีค่านิยมที่บริโภคของฟุ่มเฟือยและรายจ่ายสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว

2. ปัญหาสิ่งแวดล้อมและความสมดุลย์ทางนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์กับเสื่อมสภาพลงและร่อยหลอลงตามลำดับ ปริมาณน้ำฝนลดลงทุกปีในแม่น้ำลำคลองระดับลดลงและเน่าเหม็นบางช่วงสัตว์น้ำพันธุ์ปลาชนิดต่างๆสูญพันธุ์ไปจากลำคลองชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่กันลำบาก

3. เกิดปัญหาสังคมตามมา อาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ การข่มขืนกระทำชำเรา การพนันระบาดทุกวงการ โดยเฉพาะห่วยได้ดิน สารระเหย ยาบ้า ยาเสพติดอื่น ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ดำรงอยู่เพราะผู้มีอิทธิพลทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

4. ปัญหาทางศีลธรรม บาปบุญคุณโทษเป็นสิ่งที่คนมีผลประโยชน์มองข้ามทุกคนเอาความรวยเป็นตัวตั้ง คุณภาพชีวิตตกต่ำลง วัดซึ่งแต่ก่อนเคยเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณให้ญาติโยมยึดมั่นในคุณงามความดี สอนให้ชาวบ้านมีเหตุผล บัดนี้ก็หันไปหาค่านิยมทางวัตถุกระทำเพียงพุทธพาณิชย์ จิตใจของคนในชุมชนมีแต่ความเร่าร้อนรุนแรงต่างชิงแย้งทรัพยากรมีความขัดแย้งสูงและอยู่แบบตัวใครตัวมัน

5. สถาบันครอบครัวแตกสลายสูง เกิดความขัดแย้งทางความศิกและค่านิยมของคนต่างรุ่นคนรุ่นเก่าดำรงชีวิตแบบชนบท คนรุ่นใหม่ต่างดำรงชีวิตแบบเมืองทันสมัยสิ้นเปลืองเงินทองทำให้เกิดความไม่เข้าใจกัน บางครอบครัวมีวแต่ให้เวลากับการทำมาหากินไม่มีเวลาดูแลบุตรหลานทำให้เด็กขาดความอบอุ่นคบเพื่อนทำตัวเหลวไหลเอาแต่สนุกไปวันหนึ่งวันหนึ่งไม่สนใจการเรียนตติยาเสพติดในรูปแบบต่าง ๆ

6. สถาบันการศึกษาล้มเหลว การศึกษาในระบบโรงเรียนมองเฉพาะกรอบห้องสี่เหลี่ยมของห้องเรียน หลักสูตรกำหนดมาจากเบื้องบนซึ่งไม่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของชุมชน เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นเพียง “เครื่องมือ” หรือเป็น “ผู้ตาม” ในทางเศรษฐกิจทำให้ผู้ที่อยู่ในระบบการศึกษาและผลผลิตของระบบการศึกษากลายเป็นปรับตามในทางเศรษฐกิจไปด้วย ซึ่งปัจจุบันรูปแบบการเรียนการสอนเน้นดึงเอาคนหัวกระทือออกไปนอกชุมชนเพื่อเข้าไปสู่ระบบราชการหรือบริษัท โรงงานอุตสาหกรรมให้กลับมาเชือดเฉือนคนในชุมชนแต่คนหัวไม่ดีหรือสมองปลายแถวที่ด้อยทั้งสติปัญญาและกำลังทรัพย์ถูกปล่อยให้อยู่กับชุมชนเด็กเหล่านี้การศึกษาทอดทิ้งทิ้ง ๆ ที่จริงแล้วระบบการศึกษาควรจะต้องเป็นระบบที่ทำหน้าที่ “ชี้แนะ” หรือเป็นเหมือน “มันสมอง” หรือเป็น “เข็มทิศ” ในการพัฒนาส่วนอื่น ๆ ได้ด้วย

7. ความเป็นชุมชนสลายตัวลง ขาดความรับผิดชอบต่อปัญหาส่วนรวมทุกคนคำนึงถึงผลประโยชน์ ขาดความรักความความผูกพันต่อกันกำเนิดปล่อยปะละเลยต่อปัญหาต่าง ๆ ส่วนใหญ่เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชนจะรอคอยให้รัฐหรือผู้อื่นแก้ไขขาดจิตสำนึกที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันด้วยตนเอง ซึ่งปัญหานับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น สภาพตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลถูกรอบงำทางความคิดแบบรัฐ ซึ่งเป็น โครงสร้างแบบเก่าสนใจเพียงแต่โครงสร้างพื้นฐานตบแต่งงบประมาณเพื่อประโยชน์แต่มิได้สนใจการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับการพึ่งพาตนเองสมาชิกที่ถูกเลือกเข้าไปขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมขาดจิตใจที่เป็นสาธารณะประโยชน์ขาดกระบวนการเรียนรู้ในกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับและการพัฒนาแบบยั่งยืนในเชิงสร้างสรรค์

1.3 ปรัชญาแนวความคิด วัตถุประสงค์ของกลุ่ม / เครือข่าย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองลุ่มน้ำเจ้าพระยาในภาคกลางของประเทศในอดีตนอกจากเป็นเมืองที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ยังเป็นเมืองอู่น้ำนำที่ผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารออกหล่อเลี้ยงผู้คนในชาติตลอดมา จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงปัจจุบันส่งผลกระทบให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นสังคมคร่อมสมัยถึงเมืองถึงชนบทคือ สังคมอุตสาหกรรมกับสังคมเกษตรกรรม และเปลี่ยนเข้าโครงสร้างของอุตสาหกรรม ความเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมเป็นมาโดยลำดับ ในพื้นที่ตัวกรุงเก่าเท่านั้นที่พยายามอนุรักษ์ภาพว่าเคยเป็นนครทางประวัติศาสตร์ หรือนครแห่งมรดกโลก แต่กระนั้นก็ยังไม่วายมีตึกสร้างแข่งขันมาดบังทัศนียภาพที่งดงามนั้น ไว้พื้นที่รอบตัวเมืองที่เคยเป็นที่พยายาม

อนุรักษ์ภาพว่าเคยเป็นนครทางประวัติศาสตร์ หรือนครแห่งมรดกโลก แต่กระนั้นก็ยังไม่วายมีตึกสร้างแข่งขันมาดบังทัศนียภาพทั้งดงามนั้น ไร่พื้นที่รอบตัวเมืองที่เคยเป็นแม่น้ำลำคลองและทุ่งนากว้างใหญ่ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสิ่งมีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของชาวกรุงศรีอยุธยา เช่น ทุ่งมหาธาตุ ทุ่งอูทัย ทุ่งบางปะหัน ทุ่งภูเขาทอง เป็นต้น ซึ่งเป็นทุ่งที่กินบริเวณกว้างมองข้ามทุ่งเห็นทิวไผ่ลึบ ๆ ตา ยามหน้าน้ำหลากท้องทุ่งจะเต็มไปด้วยข้าวที่ลอยฟ่องชูคอตามน้ำ สอดแทรกด้วยสรรพสิ่งมีชีวิตที่ผุดเกิดขึ้นมาจากท้องทุ่ง เช่น สาหร่าย ดอกเอื้อง ดอกบรรจง ดอกบัว วัช ๑๗๗ นอกจากนี้พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำนับพันชนิดเข้าอาศัยท้องทุ่งเป็นแหล่งอาศัยและแพร่พันธุ์ และพร้อมที่จะเป็นอาหารบริโภคให้คนในชุมชน ถึงยามหน้าแล้งทั้งหมดจะอันตรธานหายไปหลงเหลือแต่พื้นนาแล้งกับหนองน้ำที่จะเป็นที่ให้สิ่งมีชีวิตได้อาศัยยามทิวโหยเพื่อรอการกลับมาของสรรพสิ่งที่จะหวนกลับมาเมื่ออย่างเข้าหน้าฝน ความชุ่มฉ่ำของสิ่งมีชีวิตจะกลับมาอย่างพร้อมเพรียง ทั้งหมดเป็นการหมุนเวียนของธรรมชาติท้องทุ่งภาคกลางที่สืบทอดวัฒนธรรมมาอย่างสมบูรณ์และอนาคตปรากฏการณ์เหล่านี้กำลังจะสูญหายไปไม่ช้า

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทศวรรษที่ผ่านมาท้องทุ่งค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปรัฐบาลมีนโยบายจัดรูปแบบชลประทานใหม่ โดยเฉพาะภาคกลางรัฐได้กู้เงินต่างประเทศเป็นหมื่นล้านพันล้าน ซึ่งเป็นโครงการเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่ทำนาเช่น สร้างเขื่อนเจ้าพระยา จังหวัดชัยนาท สร้างประตูน้ำอีกเป็นร้อย ๆ แห่งเพื่อเก็บกัก และระบายน้ำ ซึ่งนอกจากจะกระทำให้ความสมดุลย์ทางนิเวศเปลี่ยนแปลงไปเกษตรกรชาวนา ชาวไร่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เป็นหนี้เป็นสินกันถ้วนหน้าจนต้องสูญเสียที่ทำกินดังกล่าว นโยบายแต่ยุคแต่สมัยไม่เหมือนกัน ประเทศไทยจะต้องพัฒนาให้เป็น Nies ! ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอีก อยุธยาถูกประกาศยกเลิกเป็นพื้นที่สีเขียวเมื่อปีพ.ศ. 2531 เป็นต้นมา โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยไฟบ้านจัดสรร ตึกแถว อาคารพาณิชย์ ผุดเกิดแทรกเข้าไปในท้องทุ่ง ทางราชการและหอการค้าจังหวัดคาดว่าเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2540 อยุธยาจะเพิ่มจำนวนโรงงานจาก 670 โรงงานเป็น 1,000 โรงงาน นั่นคือที่ดินปัจจุบันถูกเปลี่ยนมือเป็นนายทุน ระบบชลประทานที่รัฐทุ่มเทอย่างมหาศาลจะถูกแปรเปลี่ยนเป็นการกักน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกำลังสันคลอนรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวกรุงศรีอยุธยา ซึ่งสั่งสมมาหลายศตวรรษ ความคิดเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์จากความภาคภูมิใจต่อสัญลักษณ์ความรู้เรื่องในอดีต เป็นความภาคภูมิใจต่อสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งความร่ำรวยในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 6 วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาพดังกล่าวขณะทำงานของเรามองว่ากรุงศรีอยุธยากำลังแตกเป็นครั้งที่ 3 แต่เป็นการแตกในรูปแบบใหม่เป็นการยากที่จะเห็นตัวข้าศึกไม่เหมือนกับการเสียกรุงให้กับพม่า ซึ่งชาวกรุงศรีอยุธยามองเห็นตัวข้าศึกอยู่โชนโท่ จึงร่วมใจกันกอบกู้เอกราชกลับคืนมาโดยง่าย การเสียกรุงครั้งนี้นอกจากจะเห็นตัวข้าศึกได้ยากยิ่งแล้ว ยังเป็นความยินดีของคนในชาติกลุ่มหนึ่งที่เต็มใจให้สภาพที่เกิดขึ้นเช่นการสูญเสียการพึ่งพาตนเอง สูญเสียความคิด และค่านิยม สูญเสียที่ทำกิน สูญเสียท้องทุ่งและธรรมชาติ เป็นต้น นั่นคือชาวกรุงศรีอยุธยากำลังเคลื่อนตัวเข้าสู่สังคมบริโศกซึ่งตรงกับคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” นั่นคือทางที่ไม่ควรเดิน ควรหลีกเลี่ยง ฉะนั้นปัจจุบันกรุงศรีอยุธยากำลังถูกผนวกให้เข้าสู่อาณัติของกระแสโลกาภิวัตน์หากขาดความรู้เท่าทัน

ภาพประกอบ 7 การปรึกษาหารือเพื่อวางแผนการดำเนินงาน

ชุมชนสาคลี เป็นชุมชนรอบนอกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หนีไม่พ้นที่จะถูกกระชากลากถูเข้าสู่โครงสร้างของยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลกระทบบให้ชุมชนปรับตัว ปรับแบบแผนการผลิต ปรับแบบแผนชีวิต ให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจสังคม เพื่อความอยู่รอดของชุมชนและครอบครัวแกนนำของชุมชนได้ข้อสรุปแนวความคิดว่า ชุมชนไม่ควรต่อต้านกระแสการเปลี่ยนแปลง ถ้าต่อต้านก็จะตรงกับหลักกรรม “อัตตกิลมณฺเณ โยค” เป็นการสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง แต่ถ้ายอมจำนนเป็นทาสของการเปลี่ยนแปลงก็จะตรงกับหลักกรรม “กามสุขัลลิกานฺเณ โยค” เป็นการหมกมุ่นกับวัตถุปรอปนตนเอง ซึ่งเป็นทางสุดโต่งทั้ง 2 ข้างที่ไม่ควรเดินไปหา เราควรเดินสายกลางหรือสายแห่งปัญญา โดยมีความรู้เท่าทันต่อสิ่งที่มากระทบกระแทก ฉะนั้นชุมชนสาคลี จะปรับตัวเพื่อความอยู่รอดได้อย่างไร ? แกนนำของชุมชนโดยเฉพาะบ้าน, วัด, โรงเรียน จะเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาไปสู่สังคมที่พึงประสงค์หรือปรับตัวไปสู่การพึ่งพาตนเองบนพื้นฐานของความยั่งยืนได้อย่างไร ? โดยไม่ทำลายชุมชน ไม่ทำลายรากเหง้าทางวัฒนธรรม เนื่องจากชุมชนกำลังอยู่ในสภาพที่อ่อนแอ ยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ แกนนำจึงควรมีบทบาทประสานงานกับเครือข่ายอื่น เพื่อค้นหาคำตอบเหล่านี้ ซึ่งความร่วมมือควรจะประสานในลักษณะเบญจภาคีคือ

1. คนภายในชุมชนเอง
2. ภาครัฐ / รัฐวิสาหกิจ / องค์กรปกครองท้องถิ่น
3. ภาคเอกชน
4. นักวิชาการ
5. องค์กรพัฒนาเอกชน (N.G.O)

2. ชุมชนร่วมมือกับเครือข่ายเพื่อค้นหาทางออกให้กับชุมชน

ประมาณปี พ.ศ. 2535 ชุมชนสาคลีได้ร่วมกับหน่วยงานของรัฐเพื่อที่จะศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนกำลังตกอยู่ในภาวะของความสับสนความขัดแย้งและภาวะของการจตุรกระชากลากถูกระแสวัฒนธรรมแบบเมืองและกระแสบริโภคนิยมได้ค่อย ๆ ถ้าโถมเข้าสู่ชุมชนมาเป็นเวลาช้านานนั้น ได้ก่อให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่สายตาแล้วโดยที่ความสัมพันธ์ พ่อ - แม่ - ลูก ของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปตลอดจนถึงความสัมพันธ์แบบเครือญาติและญาติมิตร ความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้านและเพื่อน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือธรรมชาติ แต่เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ไม่พึงประสงค์

ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นอย่างรู้เท่าทันและด้วยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในสาเหตุหรือรากเหง้าแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้น จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งตลอดจนถึงการนำเสนอผลของการศึกษาวิเคราะห์ต่อสมาชิกของชุมชน เพื่อร่วมกันแสวงหาแนวทางหรือร่วมกันกำหนดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังกล่าวให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ถูกต้อง เป็นสิ่งจำเป็นอย่างเร่งด่วน

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลา 2 - 3 ปีที่ผ่านมาประชาชนกลุ่มหนึ่งในชุมชนสาคลีได้พยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อสู้รบกับปัญหาต่าง ๆ อันเป็นมาจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ไม่ว่าจะปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเยาวชน ปัญหาการดำรงชีพของกลุ่มไรที่ดิน ฯลฯ โดยได้จัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนการเงินของผู้ด้อยโอกาส กลุ่มเกษตรทางเลือก หรือกลุ่มพืชผักปลอดสารพิษ เพื่อผลิตอาหารปลอดสารพิษสนองต่อผู้บริโภคที่ต้องการผลิตภัณฑ์ที่ไม่เป็นพิษต่อร่างกาย เป็นต้น

แต่ทั้งนี้การต่อสู้ดิ้นรนดังกล่าว ยังคงจำกัดตัวอยู่ในวงแคบสมาชิกของชุมชนอีกจำนวนมากยังมิได้เข้ามามีส่วนร่วม ผู้ที่ควรมียุทธศาสตร์และหน้าที่โดยตรงหรือผู้นำที่เป็นทางการยังมิได้ให้ความสำคัญกับการแสวงหาทางออกต่าง ๆ ร่วมกับสมาชิกของชุมชน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างและสถาบันที่สำคัญของชุมชนยังมิได้กระทำหน้าที่ของมันอย่างเต็มที่หรืออาจจะเคยกระทำหน้าที่ของมันมาระยะเวลาหนึ่งแต่ต้องมาเสื่อมคลายลงเมื่อถูกพลังกระเทวทางเศรษฐกิจ และการถูกรวบงำจากโครงสร้างอำนาจภายนอกชุมชน

ดังนั้นการฟื้นฟูการทำงานร่วมกับสถาบันต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการปกครอง และสถาบันชุมชน ตลอดจนถึงสถาบันของผู้สูงอายุนั้นมาอีกครั้งหนึ่งจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

แต่ในท่ามกลางการดิ้นรนต่อสู้และการทำงานร่วมกันดังกล่าวย่อมต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรคนานัปการ จึงเป็นความน่าสนใจว่า ชุมชนและกลุ่มต่างๆ ที่จะตั้งขึ้นรวมทั้งสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจะมีวิธีการและกระบวนการในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไร แต่ละกลุ่มแต่ละสถาบันมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างไร การปรับเปลี่ยนแนวความคิดและวิธีการของกลุ่มให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของชุมชนโดยรวมนั้นมีหรือไม่ และทำอย่างไร ปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่แวดล้อมส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการดำเนินงานของสถาบันและกลุ่มต่าง ๆ นั้นประมาณจำนวนหนึ่งอะไรบ้างปัจจัยส่งเสริมระดับต่าง ๆ นั้นมีอะไรบ้าง รวมทั้งปัจจัยที่ขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคในระดับต่าง ๆ นั้นมีอะไรบ้าง

ด้วยเหตุนี้การใช้วิธีการ “การวิจัย และพัฒนา” ควบคู่กันไปจึงจะเป็นวิธีการที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนสากล และชุมชนอื่นที่ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน

ชุมชนสากลได้ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้ทำงานร่วมกันโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมมาทำการวิจัย และการพัฒนาซึ่งสนับสนุนงบประมาณจำนวนหนึ่งจึงกำหนดโครงการนั้นชื่อว่า “ กระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนสากลท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้น “

ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันดังกล่าวข้างต้นเช่น ระบบการศึกษา ระบบราชการที่ไม่เอื้อเพื่อต่อการทำงานหรือร่วมมือกับชุมชน หรือภายในชุมชนเองมีแต่ความขัดแย้ง ผู้นำชุมชนบางคนต่อต้านไม่ให้ความร่วมมือ เพราะเขาไม่เชื่อความคิดที่เกิดจากชาวบ้าน และไม่ใช้คำสั่งจากเบื้องบนหรือไม่ชอบการรวมกลุ่มของชาวบ้านกลัวการ

ต่อต้าน และแข็งข้อหรือขัดต่อผลประโยชน์เพราะฉะนั้นแกนนำจึงมีข้อจำกัดที่จะทำงานต่าง
สรุปว่าจะพยายามทำเท่าที่ทำได้ ทำได้แค่ไหนก็เอาแค่นั้น

2.1 วัตถุประสงค์หลักของกลุ่ม/เครือข่ายมี 4 ประการ

1. เพื่อให้ชุมชนหรือสถาบัน และกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนสากลมีส่วนร่วมกำหนดการ
เปลี่ยนแปลงของชุมชนให้เป็นที่ไปในทิศทางที่ถูกต้อง

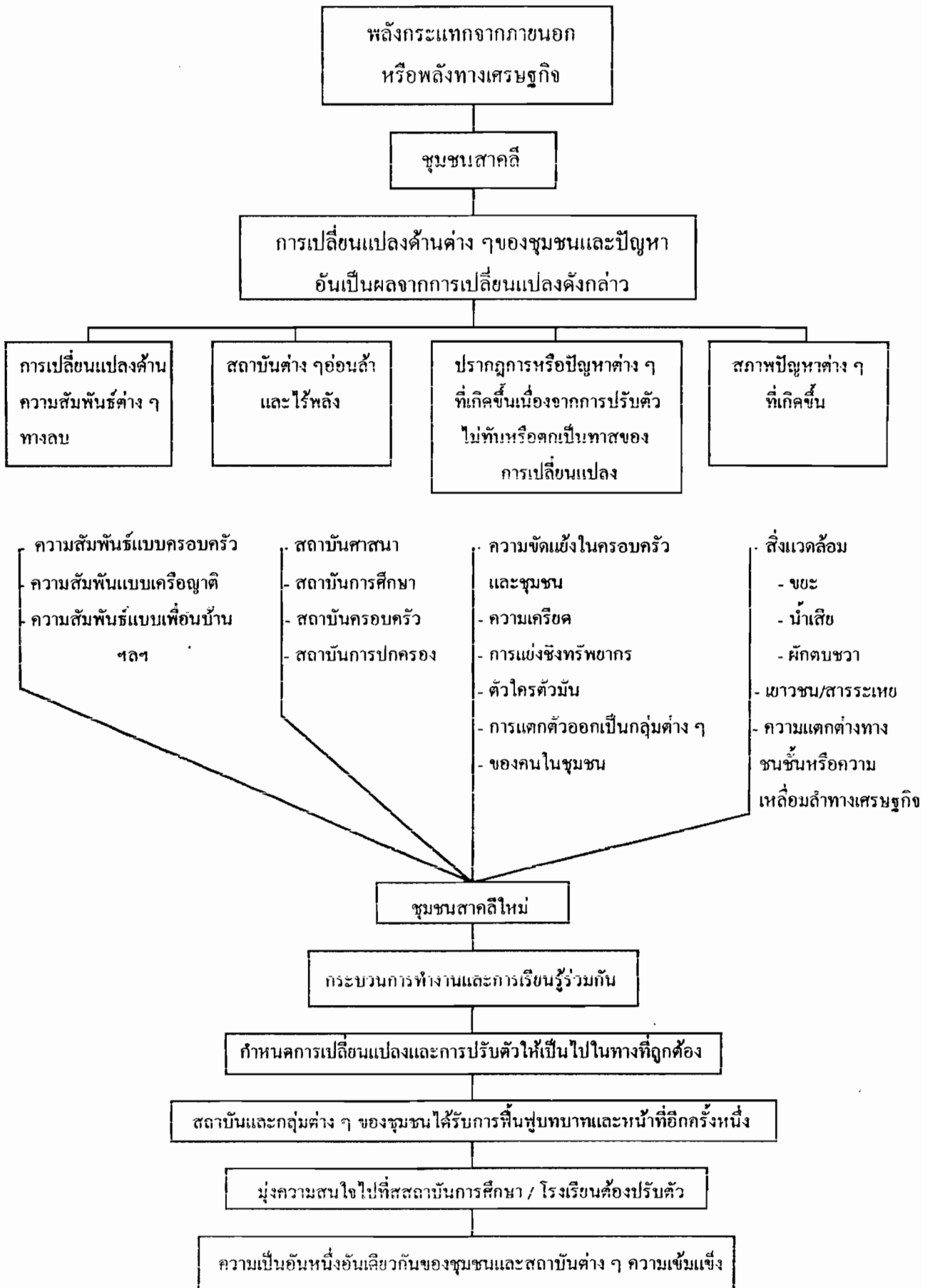
2. เพื่อฟื้นฟู และพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีความสมานฉันท์ มี
ความร่วมมือร่วมใจกันเพื่อกลับมาเป็นสถาบันที่สร้างคุณค่าที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตแก่
สมาชิกในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

3. เพื่อให้บรรลุเป้าหมายข้างต้น กลุ่มจะมีกิจกรรมร่วมกัน การดำเนินกิจกรรม
ต่าง ๆ นั้นจะเป็นสื่อหรือเป็นเครื่องมือในการสร้างคน จะเน้นสื่อการเรียนรู้ร่วมกันจัดการ
บนพื้นฐานของความชอบธรรม โปร่งใส โดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้

4. เพื่อสรุปบทเรียนเสนอแนะต่อกลุ่ม/เครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันจะนำไปสู่
การขยายผลของการศึกษา การเรียนรู้ต่าง ๆ ในสังคมกว้างต่อไป โดยเฉพาะหน่วยงานของ
รัฐ ถ้ากระจายอำนาจการตัดสินใจ การบริหารการจัดการให้รัฐกับชุมชนทำงานร่วมกัน จะ
ทำให้การสร้างคนมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และ
ประเทศชาติต่อไป

ภาคประกอบ 8 ขยายความคิการดำเนินงาน

ภาพประกอบ 9 กรอบแนวความคิดในการทำงาน

3. กระบวนการเรียนรู้นำไปสู่กิจกรรม / กลุ่ม / เครือข่าย

เนื่องจากการเปลี่ยนผ่านของชุมชน และวิถีชีวิตไม่เหมือนกันและมีความแตกต่างตามยุคตามสมัยเหมาะสมแต่ละชุมชน กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรม / กลุ่ม / เครือข่าย จึงไม่เหมือนกัน กรณีชุมชนสากลที่เน้นกรณีตัวอย่างของชุมชนและคนในชุมชนค้นพบวิธีการปรับตัวเฉพาะแบบของสากลซึ่งอาจจะยังไม่ถูกทิศทาง แต่ขั้นตอนยังอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ การปรับตัวของชุมชนสากลเอง ข้อจำกัดและข้อค้นพบยังจะต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป และอาจจะไปใช้กับชุมชนวัฒนธรรมอื่นได้ เพราะเป้าหมายการทำงานต้องการให้คนในชุมชนดำรงชีวิตร่วมกัน อย่างมีความสุข ครอบครัวยอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมยั่งยืน

กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมไม่ใช่เป็นการเรียนรู้เพื่อไปสู่อดีตหรือย้อนยุค เพราะสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ชุมชนเปลี่ยนไปแต่อย่างไรที่จะให้ความเป็นชุมชนดำรงอยู่ การดำเนินกิจกรรมโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมแนวใหม่ จะต้องกำเนิดวิถีชีวิตดำรงอยู่ด้วยมรดกทางวัฒนธรรม คือสิ่งที่เป็นส่วนดีที่บรรพบุรุษสร้างสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น คุณธรรม - จริยธรรม เพราะฉะนั้นสิ่งที่ดีเหล่านี้จะต้องส่งไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน

วิถีชีวิตทางวัฒนธรรมต้องอยู่คู่กับธรรมชาติซึ่งเป็นกระแสโลก เพราะฉะนั้นต้องสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เข้ามาซึ่งประกอบด้วย

- วิถีชีวิตของคนแต่ละชุมชน
- มรดกทางธรรมชาติ (สังคม)
- ธรรมชาติ
- สิ่งที่เราสร้างหรือกำหนดขึ้นมาใหม่ตามกระแสโลก

เพราะฉะนั้นยุทธศาสตร์ของการพัฒนา ทุกคนต้องสร้างองค์กรชุมชนขึ้นมาสร้างกระบวนการเรียนรู้มีภารกิจที่จะต้องกระทำร่วมกัน การเรียนรู้ของชุมชนจะต้องเป็นกระบวนการพลวัต ไม่หยุดนิ่งลื่นไหลตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ หรือยุคข้อมูลข่าวสาร

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนับเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเนื่องจากเป็นการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจการแก้ปัญหา และการสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น กระบวนการดังกล่าว เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งเรื่องการปลูกจิตสำนึกของคนในการที่จะมุ่งมั่นจะแก้ปัญหา และพึ่งตนเองและเรื่องของการพัฒนาความรู้ ทักษะในการ

จัดการกับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง และเป็นการช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคล และชุมชนได้ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่กล่าวมานี้อาจจะสอดคล้องกับหลักอริยสัจ 4 ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบมา 2,500 กว่าปีแล้ว

1. ทุกข์ ได้แก่สภาพปัญหาของชีวิตและสรรพสิ่ง มนุษย์ สัตว์ พืช ฯลฯ
2. สมุทัย ได้แก่ต้นเหตุหรือรากเหง้าของปัญหา
3. นิโรธ ได้แก่สภาพที่หมดปัญหาหรือจุดหมายที่ชีวิตหรือชุมชนจะไปถึง
4. มรรค ได้แก่หนทางหรือกรรมวิธีที่จะทำให้เข้าถึงจุดหมายในข้อ 3

อริยสัจ 4 เป็นกระบวนการ เป็นการแก้ปัญหาทุกประเภททุกระดับ ทั้งส่วนตัวและส่วนรวมหรือชุมชน ประเทศชาติ แล้วแต่เราจะนำไปใช้ในเรื่องอะไร

ทำไมต้องเน้นการพัฒนาคน เพราะคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา หากพัฒนาแต่วัตถุ ละเลยการพัฒนาคน คนจะทำลายทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่คนด้วยกัน

พัฒนาคนพัฒนาที่ไหน เน้นการพัฒนาจิตใจ และสติปัญญา เพราะจิตเป็นนายกายเป็นบ่าว ถ้าใจต่ำถึงแม้จะมีตำแหน่งสูง ฐานะดี ก็ยังคิดทำลายด้วยอำนาจของโลภจริต หากจิตใจสูงก็จะมีคุณธรรมสร้างสรรค์ ไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว

จะพัฒนาคนอย่างไร ต้องพัฒนาโดยผ่านกิจกรรมหรือการทำงาน การสร้างกลุ่ม/เครือข่าย 3 ประการ

1. ปรัชญา
2. ปฏิบัติ
3. ปฏิเวธ
4. เน้นการสร้างการแข่งขันชุมชน

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ (ฝึก) โดยหลักอริยสัจ 4 เน้นการสร้างการแข่งขันชุมชน

1. ทุกข์ คือการเรียนรู้ถึงสภาพปัญหาของชุมชนทุก ๆ ด้าน เช่น ความยากจน ภาวะหนี้สิน การสูญเสียโอกาสการพึ่งตนเอง สภาพแวดล้อมเสื่อมเสีย ชุมชนและครอบครัว ล่มสลาย ศีลธรรมเสื่อมเป็นต้น

2. สมุทัย ได้แก่ต้นเหตุปัญหารากเหง้าของปัญหา เช่น

- การเมือง การปกครอง ระบบราชการ
- ระบบทุนนิยม

- ระบบสื่อสารมวลชนเพื่อการค้า

- ระบบการศึกษา เป็นต้น

ทั้ง 4 ประการเป็นต้นเหตุหลักที่ทำให้ชุมชนชนบทอ่อนแอหรือเปล่า

3. นิโรธ คือสภาพที่หลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ ที่จะนำไปให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเอง กล่าวคือ ชีวิตเป็นสุข ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง สังคมมั่นคง (ข้าว-ปลา-น้ำ) สิ่งแวดล้อมยั่งยืน เป็นต้น

4. มรรค ได้แก่การเรียนรู้ด้วยการฝึกปฏิบัติทำให้เป็นอิสระ หลุดพ้นจากปัญหา ที่มีอยู่เข้าสู่นิโรธในข้อ 3 มี 8 ส่วนด้วยกัน

1. สัมมาทิฐิ - มองเห็นความเป็นจริงของชีวิต และสรรพสิ่ง
2. สัมมาสังกัปปะ - มีความคิดเห็นถูกต้อง
3. สัมมาวาจา - พูดจาถูกต้อง
4. สัมมากัมมันตะ - กระทำถูกต้อง
5. สัมมาอาชีวะ - เลี้ยงชีวิตถูกต้อง
6. สัมมาวายะ - มีความพยายามถูกต้อง
7. สัมมาสติ - มีสติถูกต้อง
8. สัมมาสมาธิ - มีสมาธิถูกต้อง

สรุปได้ว่า อริยสัจ 4 เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนาหากนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ของปัจจุบัน ก็จะเกิดพลังในการเรียนรู้ เป็นกรรมวิธีที่มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถแก้ปัญหาของบุคคล และสังคมได้ การต่อยอดภูมิปัญญาสมัยใหม่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาเดิมจะเป็นการพัฒนาคนหรือชุมชนโดยไม่หลุดลอยจากรากฐานเดิมยังรักษาความสมดุลทางวัฒนธรรม หรือปรับตัวทางวัฒนธรรมไปสู่จุดหมายที่พึงประสงค์ได้

4. กิจกรรมหลักที่ดำเนินงาน

หลักจากที่ชุมชนสากลได้ทราบถึงปัญหา และวิธีการที่จะแก้ปัญหาของชุมชน เกษนนำและชาวบ้านได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยน สัมมนา ศึกษาดูงานแล้วนำมาสรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์จนเป็นข้อสรุปจึงได้กำหนด กิจกรรม/กลุ่ม/เครือข่าย โดยเฉพาะการจัดตั้งกลุ่ม โดยเน้นผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนเป็นหลักซึ่งแบ่งได้ 3 ด้าน

1. ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ เช่นกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจทางเลือกกลุ่มเกษตรทางเลือก เป็นต้น

2. ด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่นกลุ่มเยาวชน ศิลปและวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น เกษตรปลอดสารพิษ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของงานพัฒนาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนสากล กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน บทบาทและหน้าที่ของวัด บ้าน โรงเรียน และสถาบันต่าง ๆ ของชุมชนที่จะต้องส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

4.1 การสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน มี 6 ด้าน คือ

1.1 การพัฒนาออมทรัพย์

1.2 การพัฒนาเกษตรทางเลือก

1.3 การพัฒนาธุรกิจทางเลือก และธุรกิจชุมชน

1.4 การอนุรักษ์ และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชน

1.5 การพัฒนาศาสนา ศิลป วัฒนธรรม การกีฬาและนันทนาการของชุมชน

ชน

1.6 การเสวนา เพื่อพัฒนาภูมิปัญญา

4.2 กิจกรรมที่เป็นการสนับสนุนการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนในการดำเนินการด้านต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่

2.1 การสำรวจและพูดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจ และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

2.2 การประชุมกลุ่มหรือการจัดเวทีการเรียนรู้ในกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน

2.3 การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการเข้าร่วมสัมมนาต่าง ๆ ทั้งในภายใน และภายนอกชุมชน

2.4 การฝึกอบรมจากวิทยากรจากภายในและภายนอกชุมชน

2.5 การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมหรือการเปิดบริเวณทางวัฒนธรรมและ
การทำเพื่อประโยชน์กับคน และสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน

2.6 การติดต่อประสานงานเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านต่าง ๆ

2.7 การเข้าร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยนจากผู้เข้ามาศึกษาหรือผู้ที่เข้ามาทำงาน
วิจัยชุมชนจากอาจารย์มหาวิทยาลัยบ้าง นิสิต นักศึกษาบ้าง

5. การศึกษารวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์วิจัยมีกิจกรรมดังนี้

5.1 การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนสากลีทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม
วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5.2 การเก็บข้อมูลกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สากลีในการดำเนินงานกิจกรรม
ทั้ง 6 ด้าน

5.3 การติดตามความก้าวหน้า การดำเนินงานในชุมชนเป็นระยะ ๆ

5.4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

5.5 การทำรายงานวิจัย

6. เทคนิคและวิธีการเก็บข้อมูล และรวบรวมข้อมูล

6.1 การสัมภาษณ์ผู้รายงานหลัก โดยการสัมภาษณ์ผู้นำ ผู้รู้ถึงที่ทราบการเปลี่ยนแปลง
ของชุมชน

6.2 การสังเกตการณ์มีส่วนร่วม สังเกตการณ์กิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้ง
สังเกตพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่ม และสมาชิกชุมชน

6.3 การสัมภาษณ์กลุ่มด้วยแนวทางระดับลึก ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มหรือสนทนากับ
กลุ่มต่างๆ เช่นกลุ่มที่มีวัยต่างกัน กลุ่มมีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกัน หรือกลุ่มที่มีอาชีพต่างกัน

6.4 การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

6.5 การบันทึกข้อมูลประจำวัน เป็นการจดบันทึกการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
ในชุมชน ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

6.6 การจัดเวทีเสวนา การแลกเปลี่ยนของกลุ่มต่าง ๆ และการบันทึกข้อมูลข่าวสาร
จากการเสวนา

7. แกนกลางของการประสานกลุ่ม/เครือข่าย เพื่อให้มีการดำเนินงานมีความคล่องตัวกลุ่มจึงกำหนดคณะทำงานในขั้นต้นไว้ 13 คน ซึ่งเป็นครู 8 คน ผู้นำชุมชน 5 คน โดยแบ่งแยกหน้าที่ดังนี้

7.1 กลุ่มออมทรัพย์ มีผู้รับผิดชอบประสานงาน 3 คน ได้แก่

นายดำรงค์ เพ็ชรน้อย

นส.กฤษณา ชนะนาม

นางสายันต์ พรหมรักษา

7.2 กลุ่มเกษตรทางเลือก มีผู้รับผิดชอบประสานงาน 3 คน ได้แก่

นายจรินทร์ อรรถจรูญ

นายฉลวย ชนะภาพ

นายชอบ รักษา

7.3 กลุ่มธุรกิจทางเลือก มีผู้รับผิดชอบประสานงาน 2 คน ได้แก่

นายปรีชา คัสคุลย์

นายสุชาติ พันธุ์เพ็ง

7.4 การอนุรักษ์ และการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชน มีผู้รับผิดชอบและประสานงาน 1 คน ได้แก่

นายวิเชียร เหมชัยศิริ

7.5 การฟื้นฟูศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬาและนันทนาการ มีผู้รับผิดชอบ 3 คน ได้แก่

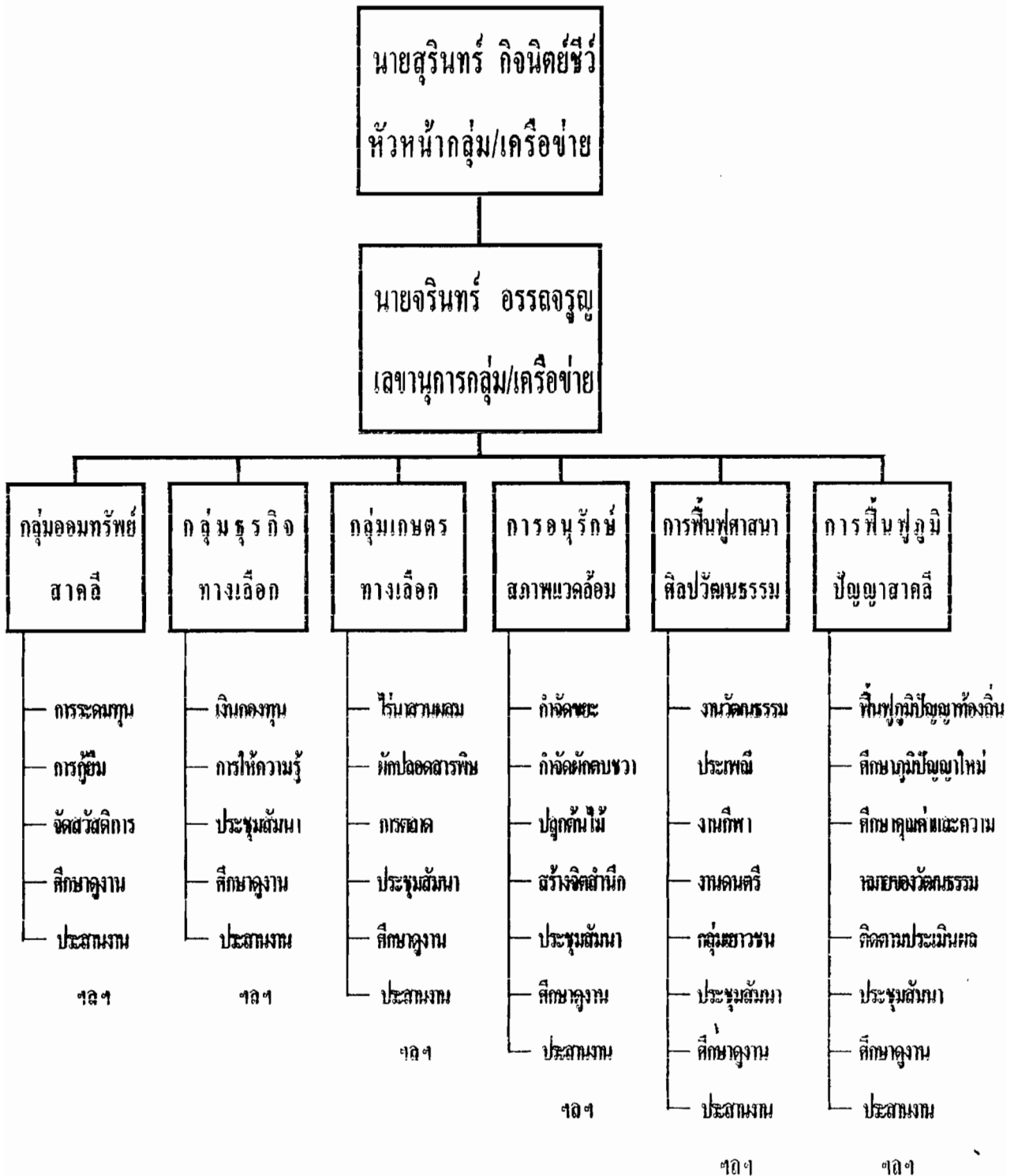
นายสุภาพ ชาตินันท์

นายนิพนธ์ บุตรเอก

นางสุนีย์ พันธุ์เพ็ง

แผนภูมิหรือโครงสร้างขององค์กร

ชุมชนสากล

บทที่ 2

ศักยภาพของชุมชนสากล

ก่อนจะทำงานพัฒนาและการวิจัยจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนสากลมีศักยภาพของคนที่ส่วนหนึ่งระดับหนึ่ง ซึ่งขณะทำงานวิจัยเห็นว่าเป็นทุนเดิม เป็นรากฐานเดิมที่จะนำไปสู่การพัฒนากิจกรรม พัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อสร้างคนให้มีความพร้อมที่จะเผชิญชีวิตอย่างพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี ภายใต้บริบททางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมยุคใหม่ เพื่อสามารถจัดระบบความสัมพันธ์ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ระหว่างมนุษย์กับชุมชนอันเป็นถิ่นกำเนิด และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1 **ทรัพยากรธรรมชาติ** ถึงแม้ว่าทรัพยากรธรรมชาติจะถูกทำลายด้วยน้ำมือของคนในชุมชนลงไปมาก ด้วยการขาดความรู้เท่าทันต่อกระแสทางเศรษฐกิจจากภายนอกที่เข้ามาเอารัดเอาเปรียบชุมชนอย่างรุนแรง แต่ก็ยังเหลืออยู่บ้างพอที่จะฟื้นฟูศักยภาพต่อไปได้ เช่น

- **สภาพดิน** จากการพัฒนาเกษตรกรรมแผนใหม่ที่เน้นการผลิตเพื่อขาย ทำให้สภาพดินเสื่อมโทรมลงไปมาก อันเนื่องมาจากการใช้สารเคมีในรูปแบบต่าง ๆ อันเนื่องมาจากดินมิได้รับการพักตัว และการปลูกพืชหมุนเวียน จนโครงสร้างของดินเปลี่ยนไป จุลชีพในดินลดตัวและความหลากหลายลง แต่ยังไม่ถึงกับเป็นดินตาย ยังมีคุณภาพอันเป็นฐานที่จะฟื้นฟูให้ดีขึ้นได้ ถ้าจัดการให้ถูกต้อง จากการสำรวจสภาพดินพบว่า ยังมีอินทรีย์สารเป็นองค์ประกอบอยู่มาก มีจุลชีพที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาดิน โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีได้ทำนาปรัง

- **สภาพน้ำ** ชุมชนสากลตั้งอยู่บนที่ราบลุ่ม ริมลำคลองขนมจินอันเป็นสาขาของแม่น้ำน้อย เป็นบริเวณที่รองรับน้ำจากภาคกลางตอนบน ระบบชลประทานได้ปิดกั้นทางเดินของน้ำด้วยประตูระบายน้ำ ซึ่งอยู่ใต้ชุมชนสากลลงไปประมาณ 10 กิโลเมตร ทำให้น้ำหยุดนิ่งอยู่ ถ้าระดับน้ำในลำคลองมีน้อย จะเริ่มเสีย สีคล้ำดำและส่งกลิ่นเหม็น เพราะมีสารเคมีปนอยู่มาก อันเนื่องมาจากระบบน้ำทิ้งที่ไหลลงมาจากไร่นา และเกิดจากการถ่ายเทของเสียจากบ้านริมคลองขนมจิน และบ้านเรือนในเขตเทศบาลเมืองเสนา ทำให้ผักปลาในลำคลองสูญพันธุ์ไปทั้งชนิดและปริมาณ

แต่อย่างไรก็ตาม ผักปลาในลำคลองก็ยังเหลือพันธุ์พอที่จะอนุรักษ์ต่อไปได้ยังเป็นแหล่งอาหารให้แก่คนระดับล่าง ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจได้พอสมควร พอน้ำในลำคลองเน่าเสียและมีระดับต่ำลงมาก ซึ่งจะมีผลกระทบต่อผักปลาอย่างรุนแรง ระบบชลประทานในพื้นที่จะระบายน้ำเสียออกไปจากลำคลอง และปล่อยน้ำดีจากตอนเหนือลงมาทดแทนต่อไป ทำให้คนในชุมชนสามารถใช้เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคได้บ้าง สิ่งสำคัญก็คือทำให้รักษาเป็นแหล่งอาหารของชุมชนต่อไปได้

- สภาพอากาศและปริมาณน้ำฝน จากการขาดความสมดุลของระบบนิเวศ ทำให้อุณหภูมิร้อนขึ้นทุกปี ปริมาณน้ำฝนน้อยลง และจะเกิดการทิ้งช่วงยาวนานในบางช่วงปริมาณน้ำฝนได้รับจากดีเปรสชันจากตะวันออก มากกว่าอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ แต่ก็ยังมีปริมาณพอที่จะทำนาและทำเกษตรกรรมทางเลือกได้ สภาพปัญหาที่ประสบกันอยู่ก็คือบางปีมีปริมาณน้ำสิ้นเกินความต้องการ ทำให้พืชผลเสียหาย เช่นปี พ.ศ. 2538 เป็นต้น อย่างไรก็ตามสภาพอากาศและปริมาณน้ำฝนที่เป็นอยู่ยังเพียงพอที่จะพัฒนาเกษตรกรรมได้

- ต้นไม้พื้นบ้าน ชุมชนสาละวินตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่ม จึงไม่มีป่า แต่มีต้นไม้ยืนต้นพื้นบ้านขึ้นเรียงรายอยู่ตามริมคลองยาวเหยียด เช่น ต้นโสน สนุ่น ก้านเหลือง ที่สำคัญคือต้นไผ่ ซึ่งเป็นไม้สารพัดประโยชน์ของชุมชน ถึงแม้ช่วงหลังนี้ ชุมชนจะทำลายลงไปมาก แต่ก็ยังมีปริมาณเหลืออยู่พอที่จะพัฒนาให้เพียงพอแก่ความต้องการของชุมชนได้

2 ความเป็นชุมชน ในช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา กระแสทางด้านเศรษฐกิจและสังคมบริโภคกระแสแตกเข้าสู่ชุมชนอย่างรุนแรง เป็นผลให้ความเป็นชุมชนคลายตัวลง เช่น การเอื้ออาทรกัน ความมีน้ำใจต่อกัน โดยเฉพาะการมีเจตนารมณ์ร่วมของชุมชน ส่งผลให้ครอบครัวแตก และความเป็นชุมชนล่มสลาย แต่อย่างไรก็ตามความเป็นชุมชนยังหลงเหลืออยู่บ้าง หากมีกิจกรรมหรือพื้นที่ถูกต้อง จะทำให้ศักยภาพนี้คืนตัวมาได้ เพราะยังมีสถาบันบางสถาบันยังทำหน้าที่ในส่วนนี้อยู่ เช่น

วัดมารวิชัย วัดนี้ก่อตั้งมาตั้งแต่เริ่มเป็นหมู่บ้านและทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทางด้านศูนย์รวมจิตใจ การรวมผู้คนในชุมชน การรักษาวัฒนธรรมประเพณี การให้การศึกษาแบบเดิม เป็นแหล่งพักผ่อน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บพื้นบ้าน ฯลฯ ตลอดมาแม้ในสภาพปัจจุบันจะลดความสำคัญลง บทบาทของพระเปลี่ยนไปเป็นพุทธพาณิชย์มากขึ้น แต่โดยประเพณีแล้ว สถาบันวัดยังเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจจิตวิญญาณของคนในชุมชนอยู่ คนยังเคารพและศรัทธาสถาบันนี้อยู่มาก ถึงแม้ในวัยหนุ่มสาวจะห่างเหินออกไป แต่พอเข้า

สู่ช่วงหลังของชีวิต กลุ่มคนเหล่านี้ก็จะเข้าไปมีความสัมพันธ์กับวัดและพระสงฆ์องค์เจ้ามากขึ้น ถ้าสถาบันนี้จัดงานประเพณี ก็ยังทำให้คนไปรวมตัวกันได้มากกว่าสถาบันอื่น ๆ โรงเรียนสาครลีวิทยา โรงเรียนนี้ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 จากการมีส่วนร่วมของชุมชน และชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนทั้งทางด้านอาคารสถานที่ อุปกรณ์การสอน งบประมาณ ตัวบุคคล ฯลฯ แต่ที่สำคัญคือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการเรียนการสอนของนักเรียนได้ในระดับหนึ่ง การจัดตั้งหรือก่อเกิดโรงเรียนจึงมีลักษณะเฉพาะตัว และมีความเป็นโรงเรียนชุมชนสูง เพราะโรงเรียนนอกจากจะจัดการเรียนการสอนให้ตรงกับความต้องการของชุมชนแล้ว ยังสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ไปสู่ความยั่งยืนอีกด้วย เช่น

ในปี พ.ศ. 2518 โรงเรียนสาครลีวิทยาได้รับการยกฐานะจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ตัวแทนของชุมชนโดยคณะกรรมการศึกษาได้จัดหาที่ดินให้เป็นสมบัติของโรงเรียนจำนวน 30 ไร่ และยังจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนอีก หนึ่งแสนกว่าบาท

ในปี พ.ศ. 2524 โรงเรียนสาครลีวิทยาเห็นว่า ชุมชนมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจากการทำนาปรังเพื่อการค้า จึงเข้าไปเสนอทางออกของชุมชนให้พัฒนาเป็นไร่นาสวนผสม และมีคนในชุมชนเข้าโครงการได้ในระดับหนึ่ง เป็นการเสนอแนวทางออกของชาวนาย้อยในพื้นที่

ในปี พ.ศ. 2532 จากสภาพความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน ชุมชนสาครลีเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ส่งผลกระทบให้ชุมชนปรับตัวและคนในชุมชนขายที่ดิน และออกมาประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น โรงเรียนสาครลีวิทยาได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อกำหนดทิศทางกิจกรรมหรือการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งจะกล่าวต่อไป

3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น การที่ชุมชนสาครลีก่อเกิดขึ้นมา และปรับเปลี่ยนมาโดยลำดับสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลง นั่นคือเครื่องชี้วัดว่า ชุมชนสาครลีได้มีการศึกษา มีการเรียนรู้และสั่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง แต่เมื่อชุมชนได้รับแรงกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจแผนใหม่ ทำให้ชุมชนนำเทคโนโลยีและภูมิปัญญาจากภายนอกชุมชนเข้ามาแทนที่ภูมิปัญญาเดิมทำให้การเรียนรู้ของชุมชนหยุดลง และขาดการพัฒนาหมุดคุณค่าและความหมายไป ชุมชนเริ่มสูญเสียการจัดการของตนเอง

และสูญเสียการพึ่งตนเองตลอดมา อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาของชุมชนก็มีได้หดหายไปเสียทีเดียว ยังพอมีดำรงอยู่และสามารถพัฒนาให้เข้มแข็งและต่อยอดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ ดังนี้

- ภูมิปัญญาจากเกษตรกรรม ชาวอยุธยาเป็นชาวนาที่ผลิตข้าวเก่งที่สุดในโลก และเรียนรู้ว่าที่นาลุ่มหรือดอนควรจะให้พันธุ์ข้าวชนิดไหนจึงเหมาะสม สามารถแปรรู้อาหารหลายชนิดได้จากข้าว เป็นต้น ส่วนปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ ชาวสาเกลี่จะมีการเรียนรู้ถึงวิธีการจับปลาที่ได้ผล ตามชนิดต่าง ๆ ของปลาให้สอดคล้องกับฤดูกาล สิ่งเหล่านี้สะท้อนภาพการพึ่งตนเองของชุมชนทั้งสิ้น

- ภูมิปัญญาจากพระพุทธศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และได้หล่อหลอมจิตใจของคนไทยให้มีความสุขสงบเย็น มีความพอในการดำรงชีวิต มีความรักความเมตตาต่อชีวิตและสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นการสะท้อนภาพภูมิปัญญาที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้อย่างสันติสุขและยั่งยืน

- ภูมิปัญญาที่เกิดจากความเชื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ชุมชนไม่อาจเข้าใจได้หรือจากศาสนาผี แต่สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนมีพฤติกรรมที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชน เช่นความเชื่อจากศาลพ่อปู่ หรือความเชื่อว้าธรรมชาติเป็นสิ่งมีชีวิต เป็นต้น

- ภูมิปัญญาความเป็นชุมชน ชุมชนสาเกลี่ยังมีความเป็นชุมชนหลงเหลืออยู่ ทำให้คนในชุมชนรู้จักสัมพันธ์กันแบบด้อยที่ด้อยอาศัย ไม่สร้างความขัดแย้งให้เกิดเป็นความรุนแรง เช่นภาษิตว่า น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า พูคไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียพันตำลึงทอง เป็นการสะท้อนถึงวัฒนธรรมของความเป็นชุมชน เป็นต้น

- การปรับภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ ชาวอยุธยาเป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้และรู้จักปรับตนเองได้สูง เพราะกระแสโลกาภิวัตน์เข้ามาตั้งแต่สมัยพระเอกาทศรถ, พระนารายณ์มหาราช ทำให้คนอยุธยาเป็นคนปรับตัวเก่ง แม้กระทั่งชุมชนสาเกลี่ยังสามารถเรียนรู้และปรับตัวได้เหมือนชาวอยุธยา ประเด็นที่ควรพิจารณาก็คือ แม้รูปแบบทางวัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปอย่างไร แต่ยังสามารถรักษาจิตใจ และจิตวิญญาณให้ดำรงอยู่ถึงการจัดระบบความสัมพันธ์กับชีวิตและสรรพสิ่งให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

- ภูมิปัญญาของการแพทย์แผนไทย ชุมชนสาเกลี่ยังได้ส่งสมองค์ความรู้ ถึงความสามารถในการดูแลรักษาสุขภาพของตนเองสูงในอดีตมีหมอพื้นบ้านมากมายที่ใช้ยาสมุนไพร

พื้นบ้านรักษา การนวดแผนโบราณ สมุนไพรรักษาพิษงู ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่า และยังคงดำรงอยู่ในชุมชน

ทั้งหลายเหล่านี้เป็นภูมิปัญญา เป็นศักยภาพของชุมชนที่ดำรงอยู่ ต่อมาชุมชนสากลได้พัฒนาจัดตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ เพื่อรักษาความเป็นชุมชน เพื่อการพึ่งตนเอง เพื่อการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ ๆ และเพื่อการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองดังต่อไปนี้

4 กลุ่มออมทรัพย์สากลี ในปี พ.ศ. 2533 คณะครูเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์สากลี เพื่อระดมทุนให้แก่ผู้ด้อยโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ ทำการค้าหรือธุรกิจขนาดเล็กรองรับการขยายตัวของอีกที่หลากหลายของชุมชน เดือนแรกมีสมาชิก 55 ครอบครัว ระดมทุนได้ 4,000 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 150 ครอบครัว มีเงินออมเดือนละ 25,000 บาท ปัจจุบันมีเงินทั้งสิ้นประมาณ 1,000,000 บาท ในช่วงหลังได้ขยายวัตถุประสงค์การออมเงินออกไป เพื่อพัฒนาอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิต โครงการนี้มีกิจกรรมเสริมในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน เช่น ทำบุญวันปีใหม่ร่วมกันของชุมชน รับประทานอาหารร่วมกัน นำผู้เฒ่าผู้แก่ที่ถูกลูกหลานทอดทิ้งมารับมอบปัจจัยที่จำเป็นต่อการยังชีพ ปีละ 2-3 คน ยกย่องผู้ที่ทำประโยชน์แก่ชุมชนโดยไม่หวังค่าตอบแทนด้วยการมอบเกียรติบัตรให้ ปีละ 1 คน จัดสวัสดิการแก่ผู้ที่ประสบอุบัติเหตุกระทันหัน และนำคนในชุมชนไปทัศนศึกษาต่างสถานที่ ปีละ 1 ครั้ง กิจกรรมเหล่านี้นำมาซึ่งความเชื่อถือศรัทธาของคนในชุมชน ทำให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นทุกปี ในช่วงหลังมีครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมาสมัครเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น

5 กลุ่มเกษตรทางเลือกและผักปลอดสารพิษ ในปี พ.ศ. 2534 คณะครูเข้าไปฟื้นฟูโครงการไร่นาสวนผสมซึ่งหยุดชะงักไปเมื่อมีปี พ.ศ. 2529 แต่ใช้ชื่อใหม่ว่ากลุ่มเกษตรทางเลือกเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป จากการทำนาอย่างเดียวมาเป็นเกษตรผสมผสาน มีทั้งการทำนา ทำสวน พืชผัก เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงไก่บนบ่อปลา ฯลฯ หลากหลายรูปแบบไปตามความถนัดและความพร้อมของแต่ละครอบครัว ในปีนั้นมีสมาชิกเริ่มต้น 5 ครอบครัว ปัจจุบันมีสมาชิกทำเกษตรผสมผสาน 15 ครอบครัว และแตกตัวออกไปเน้นการปลูกผักปลอดสารพิษ 20 ครอบครัว ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนก็ออกจำหน่ายในชุมชน ในโรงงานอุตสาหกรรมและในตลาดอำเภอเสนา โดยมีเกษตรกรเป็นผู้นำผลผลิตออกจำหน่ายเอง

6 กลุ่มธุรกิจทางเลือก ในปี พ.ศ. 2536 คณะครูเข้าไปจัดตั้งกลุ่มธุรกิจทางเลือกแก่คนในวัยหนุ่มสาวในชุมชน เพื่อสนองตอบอาชีพเกิดใหม่ที่หลากหลาย มีสมาชิก 12 ครอบครัว แต่ละคนพัฒนาอาชีพของตนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ทำขนมปลอดสารกันบูด ทำอาหารถุง อาหารสำเร็จรูปขายหน้าโรงงาน ช่างซ่อมวิทยุโทรทัศน์ ช่างไฟฟ้า ช่างเหล็กตัด ช่างก่อสร้าง ช่างซ่อมมอเตอร์ไซด์ ช่างเสริมสวย ช่างเครื่องประดับ ค้าขายข้าวเปลือก ค้าน้ำมัน ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันว่า กลุ่มจะคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การประกอบธุรกิจจะต้องไม่ทำให้เกิดมลภาวะในชุมชนหรือเป็นอันตรายในรูปแบบต่าง ๆ จะต้องทำเป็นงานบังเงินมิให้รั่วไหลออกนอกชุมชนซื้อกันเองบริการกันเองแลกเปลี่ยนกันเอง ธุรกิจแบบไหนพอที่จะทำได้พยายามผลักดันให้คนในชุมชนเป็นผู้ประกอบการเองปัจจุบันธุรกิจทางเลือกกำลังขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ

7 การอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม ในช่วงปี พ.ศ. 2532-2535 เป็นช่วงเวลาที่ชุมชนมีปัญหาทางด้านขยะและสิ่งแวดล้อมมาก ชุมชนมิได้เตรียมตัวเตรียมใจมาก่อน ไม่รู้จะจัดการกับขยะกองโตที่เกิดขึ้นตามถนนในชุมชนได้อย่างไร ในปี พ.ศ. 2536 คณะครูและผู้นำชุมชนจึงพยายามรณรงค์ให้ทุกครอบครัวมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้มีความภาคภูมิใจขึ้น มีกลุ่มออกทรัพย์ กลุ่มธุรกิจทางเลือก กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มครูโรงเรียนสาขาสีวิทยา เป็นแกนนำ นำนักเรียนชาวบ้าน ออกกำจัดขยะและปลูกต้นไม้ ในวันสำคัญทางศาสนา ร่วมกันรณรงค์เก็บผักตบชวาในลำคลอง พร้อมกันนั้นก็พยายามปลูกจิตสำนึกของชุมชนให้ลุกขึ้นมาจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง

ต่อมามีโรงงานรองเท้าแพนจัดพนักงานมาร่วมกันกำจัดขยะและปลูกต้นไม้ร่วมกับชุมชน มีเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลเสนามาให้ความร่วมมือ สาธารณสุขอำเภอ สถานีอนามัยของชุมชน รวมทั้งสภาตำบลเข้ามามีส่วนร่วม ส่งผลให้ชุมชนจัดจ้างคนเข้ามาดำเนินการเก็บขยะไปทิ้งร่วมกับเทศบาลเมืองเสนา ส่วนผักตบชวาในลำคลองแน่นมากเกิดความสามารถของชุมชนจึงขอความช่วยเหลือไปที่อำเภอเสนา นายอำเภอจัดเรือปราบผักตบชวามาดำเนินการ จึงทำให้แม่น้ำลำคลอง สะอาดขึ้น

บทที่ 3

การดำเนินงานทางวัฒนธรรม

ชุมชนสาครีร่วมกับคณะครูโรงเรียนสาครีวิทยา ได้เริ่มดำเนินงานและพัฒนาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 หลังจากที่ได้รับเงินสนับสนุนจากสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นจำนวนเงิน 295,000 บาท จึงเริ่มดำเนินงานบนพื้นฐานศักยภาพของชุมชนที่มีมาแต่เดิมดังต่อไปนี้

1 กลุ่มออมทรัพย์สาครี

หลักการและเหตุผล

กลุ่มออมทรัพย์สาครีได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เพื่อระดมทุนให้กับผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ หรือผู้ที่ทำการค้า หรือธุรกิจขนาดเล็กรองรับการขยายตัวของอาชีพที่หลากหลายของชุมชน และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ออมทรัพย์ โดยมีสมาชิกชาวบ้านสาครีรวมตัวตั้งกลุ่มครั้งแรกได้ 35 คน มีเงินออมครั้งแรกจำนวนเงิน 4,000 บาท ซึ่งสมาชิกเข้ามาสับเปลี่ยน กู้และฝากจนกลุ่มออมทรัพย์เติบโตขึ้น และสมาชิกที่กู้เงินไปเป็นทุนเพื่อประกอบอาชีพอิสระตั้งแต่ธุรกิจขนาดเล็ก เช่น รถเข็นขายผลไม้ ขายอาหาร หรือนำไปพัฒนาที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล การศึกษา ตลอดจนสมาชิกเกษตรกรกู้ไปลงทุน จนกระทั่งปัจจุบัน สมาชิกขยายกิจการจนเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ได้ เช่น ธุรกิจร้านอาหาร บิมน้ำมัน ขนมอบ ช่างเชื่อม ช่างกระจกอลูมิเนียม ช่างซ่อมมอเตอร์ไซด์ อิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ ซึ่งทำให้กลุ่มออมทรัพย์เติบโตตามธุรกิจของสมาชิกไปด้วย ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์สาครีมีเงินหมุนเวียนทั้งสิ้น 1,000,000 บาท มีสมาชิกทั้งหมด 180 คน

ในช่วงหลังได้ขยายวัตถุประสงค์ออกไปอีก เพื่อพัฒนาอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตคน โครงการนี้มีกิจกรรมเสริมสร้างในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน เช่น

- ทำบุญปีใหม่ร่วมกับสมาชิก และชุมชนรับประทานอาหารร่วมกัน
- นำผู้เฒ่าผู้แก่ที่ถูกกลุ่กลานทอดทิ้งมารับมอบปัจจัย 4 ที่จำเป็นต่อการยังชีพ ปีละ 2 - 3 คน

- ยกย่องผู้ที่ทำประโยชน์ให้กับชุมชนโดยมีหวังผลตอบแทนโดยมอบเกียรติบัตร ปีละ 1 คน

- จัดสวัสดิการกับสมาชิกที่ล้มหมอนนอนเสื่อ

กิจกรรมเหล่านี้นำมาซึ่งความเชื่อถือศรัทธาของคนในชุมชนทำให้สมาชิกเพิ่มขึ้นทุกปี ในตอนหลังมีครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมาสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น และนอกจากนี้วัดซึ่งเห็นความสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์ได้ดึงเงินฝากจากธนาคารพาณิชย์มาฝากกลุ่มออมทรัพย์อีกด้วย

ภาพประกอบ 10 ทำบุญวันขึ้นปีใหม่ร่วมกันของชุมชนสากลี

เท่าที่ผ่านมากิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์สากลีเป็นไปได้ด้วยดี และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวอย่างกว้างขวางขึ้น ถ้าในอนาคตกลุ่มออมทรัพย์สากลีสามารถขยายเงินทุนมากขึ้นจะตอบสนองการบริการ และขยายกิจการในกลุ่มสมาชิกได้มากกว่าปัจจุบัน และมีส่วนผลักดันสมาชิกที่ประกอบอาชีพอิสระประสบความสำเร็จ และเป็นองค์กรที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น เป็นเพื่อนร่วมคิดในการผลิต การบริโภค การบริหาร การจัดการ การพัฒนาชุมชน และร่วมเสี่ยงไปด้วยกัน

1 วัตถุประสงค์ของกลุ่มออมทรัพย์

1. เพื่อให้สมาชิกมองเห็นความสำคัญความจำเป็นในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาตนเอง ครอบครัว และชุมชน

2. เพื่อให้สมาชิกมองเห็นความจำเป็น และมีโอกาสในการออมทรัพย์
3. เพื่อบริการสมาชิกในการกู้เงินไปใช้จ่าย หรือนำเงินไปประกอบอาชีพ
อื่น ๆ
4. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ การทำงานเป็นกลุ่ม เป็นการพัฒนา
กระบวนการระบอบประชาธิปไตย และเสริมสร้างประสบการณ์ ในการบริหารการจัดการ
แก่คณะกรรมการเพื่อพัฒนากลุ่มต่อไป

2 โครงสร้างกลุ่มออมทรัพย์สาขาคี

1. นายสุข โภธิสกุล	ประธานกลุ่ม
2. นางชด ชนะโชติ	รองประธานกลุ่ม
3. นายชื่น พรหมราช	รองประธานกลุ่ม
4. นางสาวนันทน์ พรหมรักษา	เลขานุการกลุ่ม
5. นางเจริญ โภธิสกุล	ผู้ช่วยเลขานุการกลุ่ม
6. นายดำรงค์ เพชรน้อย	เหรัญญิก
7. นางสาวกฤษณา ชนะนาม	ผู้ช่วยเหรัญญิก
8. นายชูป พรหมราช	กรรมการ
9. นางสาวหยุด สวัสดิ์	กรรมการ
10. นางสาวพิมพ์พิพย์ โภธิสกุล	กรรมการ
11. นางอำพร พงษ์สุวรรณ	กรรมการ
12. นางขำ แสงเจือ	กรรมการ

3 โครงการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์สาขาคีปี พ.ศ. 2537 - 2538

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สาขาคีในเรื่องจุดมุ่งหมาย การ
จัดตั้งกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาชุมชน
2. เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ในการบริหารการจัดการแก่คณะกรรมการ
3. เพื่อจัดหาแหล่งเงินทุนให้กลุ่ม นธุรกิจทางเลือก ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยของกลุ่มออม
ทรัพย์

เป้าหมาย

ปริมาณ

1. จัดประชุมสัมมนาสร้างความเข้าใจให้สมาชิก กลุ่มออมทรัพย์สาขาสี 1 ครั้ง
2. คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์สาขาสีดูงาน 1 ครั้ง

คุณภาพ

1. สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สาขาสีเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการร่วมมือ
แก้ไข
2. สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มีความคล่องตัวในการประกอบอาชีพธุรกิจ

พื้นที่ดำเนินการ

ชุมชนสาขาสี โรงเรียนสาขาสีวิทยา อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระยะเวลาดำเนินการ

1 มิถุนายน 2537 - 31 มกราคม 2538

วิธีการดำเนินงาน

เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์จึงกำหนดกิจกรรมไว้ดังนี้

ผู้รับผิดชอบ

1. นายดำรงค์ เพ็ชรน้อย
2. นางสาวกฤษณา ชนะนาม
3. นางสาวยัณฑ์ พรหมรักษา

กำหนดเวลา

มิถุนายน 2537 - พฤษภาคม 2538

การประเมินผล

1. สังเกตการเข้าร่วมประชุมสัมมนาของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์
2. สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์และคณะกรรมการ
3. สังเกตการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต และการแก้ปัญหาของครอบครัวสมาชิกหรือผู้ใช้บริการกลุ่มออมทรัพย์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. สมาชิกเกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยวิธีการของกลุ่ม
2. จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ผลการดำเนินการและกิจกรรมในรอบ 1 ปี

1. ทุกวันที่ 2 ของทุกเดือน แกนนำกลุ่มออมทรัพย์สาขาศิลีพร้อมทั้งคณะกรรมการกำหนดเป็นวันประชุมกลุ่ม ซึ่งนอกจากจะแลกเปลี่ยนในเรื่องของการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์แล้วยังเปิดประเด็นเกี่ยวกับเรื่องของชุมชน เช่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางด้านสังคม เป็นต้น โดยสมาชิกที่เข้าร่วมเฉลี่ยแล้วประมาณ 15 คน ต่อหนึ่งเดือนและนอกจากนี้จะมีบุคคลภายนอกที่สนใจกิจกรรมกลุ่มจะเข้าร่วมประชุมอยู่เสมอ เช่น พัฒนกรอำเภอ นักศึกษา นักวิชาการ กลุ่ม/เครือข่ายอื่นๆ เป็นต้น

2. เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2537 คณะผู้ทำงานวิจัยได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับนโยบายและแผนงานการพัฒนาออมทรัพย์ที่บ้านนายสุข โปธิสกุล ประธานกลุ่มออมทรัพย์และมอบหมายงานให้ผู้รับผิดชอบไปดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย

3. บริษัทร่วมทุนเพื่อพัฒนาชนบทร่วมกับกลุ่มออมทรัพย์สาขาศิลี ได้ส่งคณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกเข้าร่วมอบรมเกี่ยวกับการบริหาร การจัดการ การจัดทำ

ระบบบัญชี ตลอดจนการสนับสนุนธุรกิจชุมชนที่สหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย สมาชิกเข้าร่วมอบรม 8 คน ได้แก่

- นายจรินทร์ อรรถจรูญ
- นายปรีชา คัสคุลย์
- นางเจริญ โพธิสกุล
- นายดำรงค์ เพ็ชรน้อย
- นางสาวยันต์ พรหมรักษา
- นายสุชาติ พันธุ์เพ็ง
- นางชด ธนะโชติ
- นางขำ แสงเจือ

4. กลุ่มออมทรัพย์สาขาสลิดได้มอบหมายให้คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิก 4 คน ไปติดต่อเพื่อจัดหาทุน เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ หรือเงินยืมเพื่อเป็นการขาย และความคล่องตัวของกลุ่มธุรกิจทางเลือก และได้ประสานงานติดต่อกับ คณะกรรมการสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ธนาคารออมสิน พัฒนาการอำเภอ ซึ่งยังอยู่ในขั้นดำเนินการ และได้ส่งสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ไปอบรม เรื่อง “แนวทางสินเชื่อเพื่อพัฒนาชนบท” โรงเรียนรัตนโกสินทร์

5. กลุ่มองค์กรชุมชนสาขาสลิดนำโดยกลุ่มออมทรัพย์พาคณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ไปดูงานนอกสถานที่โดยไปเปิดสัมมนาการทำงานของแต่ละกลุ่ม โดยไปดูงานนอกสถานที่ ที่จังหวัดเชียงใหม่ สมาชิกร่วมเดินทางไปประมาณ 70 คน

6. กลุ่มออมทรัพย์พาสมาชิก กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรทางเลือก กลุ่มธุรกิจทางเลือก และผู้สนใจไปดูการผลิตกล้วยตากโดยผ่านแสงจากดวงอาทิตย์และกรรมวิธีการผลิตการห่อที่บ้านบางกะทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

7. คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ได้จัดอบรม ประชุม แลกเปลี่ยนกับกลุ่มธุรกิจทางเลือกและคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับการทำงานกลุ่มออมทรัพย์ในเชิงรุก โดยกลุ่มออมทรัพย์คาดหวังว่า จะนำมาขยายผลสมาชิกภายในกลุ่ม การได้คนหนุ่มคนสาวเข้ามาร่วมกิจกรรมของกลุ่ม การคาดหวังในอนาคตที่จะให้กลุ่มออมทรัพย์เป็นธนาคารของหมู่บ้าน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ แผนงานล่วงหน้าให้ชัดเจน รวมทั้งการช่วยสนับสนุนกิจการชุมชน และร้านค้าชุมชน

8. ทุก ๆ ปีกลุ่มออมทรัพย์จะชักเงินดอกเบี้ยที่เป็นส่วนต่างมาทำบำเพ็ญกิจกรรมที่เป็นสาธารณะประโยชน์ร่วมกับคนในชุมชน เช่น

- การทำบุญขึ้นปีใหม่
- สงเคราะห์คนเฒ่าคนแก่ ยกย่องคนที่ดีโดยไม่หวังผลตอบแทน
- จัดสวัสดิการกับผู้ประสบความเจ็บป่วย หรือล้มหมอนนอนเสื่อ
- รณรงค์ ชักชวน ให้คนในชุมชนลดจำนวนขยะต่อต้านยาเสพติด

หรือเอดส์ เป็นต้น

ภาพประกอบ 11 การศึกษาดูงานการทำกล้วยตาก จังหวัดพิษณุโลก

ภาพประกอบ 12 การศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์ จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบ 13 การศึกษาดูงานการอนุรักษ์ทรัพยากร จังหวัดตรัง

ข้อจำกัดและอุปสรรค

1.เท่าที่สังเกตจากการทำงานพบว่าสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการ อาชีพอิสระ พนักงาน แม่บ้าน ตลอดจนข้าราชการ มีความต้องการเงินกู้อย่างมากและทวีความต้องการเป็นลำดับ ผู้ที่มีรายได้ต่ำจะมียอดเงินฝากน้อย ซึ่งเป็นตัวชี้วัดถึงชาวบ้านต้องดิ้นรนหาเงินเพื่อต่อสู้กับเศรษฐกิจแผนใหม่ รายได้ไม่พอกับรายจ่าย และจำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสินในดอกเบี้ยสูงและแพง ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์ได้ขอค้นพบและจะต้องหาทางออกให้สมาชิก

2.ผู้ที่มีฐานะดีทางด้านเศรษฐกิจ คนรวยของชุมชน หรือผู้ที่ขายนามีเงินฝาก จะไม่เข้าร่วมกิจกรรมออมทรัพย์เพราะเขารู้สึกว่าฝากธนาคารพาณิชย์ดีกว่าให้กู้กินดอกเบี้ยที่แน่นอนกว่าและมีโฉนดหรือทรัพย์สินยึด และกลัวความไม่มั่นคงถาวรของกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์จะต้องพัฒนากลุ่มให้เป็นที่เชื่อถือ และโปร่งใสและพยายามชักจูงให้คนเหล่านั้นมีส่วนร่วมเพื่อช่วยเหลือคนที่ค่อยโอกาสของชุมชน

3.เทคนิควิธีการ ระบบบัญชี ยังไม่คล่องตัวซึ่งจะต้องพัฒนาอีกต่อไปซึ่งในอนาคตกลุ่มออมทรัพย์อาจจะต้องมีที่ทำกรที่ถาวร มีเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการทำงาน เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีความมั่นใจ

4.คณะกรรมการบริหารของกลุ่มขาดการต่อเนื่องของบุคคลากรโดยที่คนรุ่นใหม่หรือคนที่มีสติปัญญายังไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับคณะกรรมการ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่กลุ่มออมทรัพย์จะต้องได้คนรุ่นใหม่มาสืบทอดการดำเนินงาน

5.ปัญหาต่าง ๆ หรือขอค้นพบกลุ่มออมทรัพย์ได้ข้อสรุปว่า จำเป็นต้องนำเอาเรื่องเศรษฐกิจเป็นตัวแก้ปัญหา เพราะชุมชนสากลเป็นสังคมบริโภคนิยมที่รุนแรงจำเป็นต้องปรับตัวหรือจำเป็นต้องรับด้วยวิธีคิดของชาวบ้าน/ กลุ่ม/ กิจกรรม/ เครือข่าย เช่นต้องตั้งร้านค้าชุมชน/ ต้องมีอุตสาหกรรมใต้ถุนบ้านเพื่อที่จะดึงเงินกลับมาในชุมชน เป็นต้น

6.หน่วยงานของรัฐยังไม่ให้ความสำคัญของกลุ่มองค์กรชาวบ้านเพราะเขาถือว่าเป็นกลุ่มที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นกลุ่มที่ไม่ได้มาจากโครงสร้าง หรือนโยบายของรัฐ ซึ่งเท่ากับว่าปฏิเสธการรวมตัว รวมกลุ่มของชาวบ้าน ถ้าจะเข้ามาจะต้องกำหนดกฎระเบียบตามนโยบายของรัฐ หรือถือประโยชน์เพียงเพื่อหวังผลตำแหน่งหน้าที่ การงานและเบี่ยงเบนเจตนารมณ์วัตถุประสงค์ เป้าหมายของกลุ่มองค์กรชาวบ้าน

7. การศึกษาดูงาน การสัมมนา การอบรม ชาวบ้านจะผลิตผลิติน เฉพาะในระหว่างช่วงอบรม แต่พอเลิกกลับบ้านชาวบ้านไม่ค่อยสนใจจะเห็นได้ว่าจะต้องมีคนหรือหน่วยงานของรัฐเข้ามากระตุ้นหนุนหลังตลอดหรือที่เรียกว่า “กักไม่ปล่อย ดีเหล็กเมื่อยังร้อน” เป็นต้น ซึ่งการทำงานในลักษณะนี้คนของรัฐมีข้อจำกัดมากมายไม่สามารถทำได้ แต่ถ้าองค์กรชาวบ้านมีคนจิตใจที่เป็นสาธารณประโยชน์มากมายสามารถขยายผลตรงนี้ได้ ถ้ารัฐเข้ามามีมือประสานงาน

2 กลุ่มธุรกิจทางเลือก

หลักการและเหตุผล

จากการที่กลุ่มออมทรัพย์สาครีได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายปี และได้ข้อสรุปประการหนึ่งคือ การสร้างกลุ่มธุรกิจของชุมชน เพราะสภาพปัจจุบันชุมชนสาครีอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม เศรษฐกิจแผนใหม่ปรับและขยายตัวอย่างรวดเร็ว อาชีพธุรกิจใหม่ ๆ เกิดขึ้นตามมาอย่างหลากหลาย อาชีพเกษตรกรรมค่อย ๆ ลดความสำคัญลง กล่าวโดยส่วนรวมคนในชุมชนสาครีกำลังปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต การบริโภค หรือปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของชุมชนที่กำลังเปลี่ยนไป

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีคนทั้งในชุมชน และนอกชุมชนเป็นผู้ประกอบกิจการธุรกิจที่หลากหลาย แต่คนในวัยหนุ่มสาวของชุมชนสาครีจำนวนหนึ่งเลือกที่จะประกอบอาชีพอิสระ เช่น ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างก่อสร้าง ช่างกระจกอลูมิเนียม ช่างเชื่อม ช่างทำทอง กิจการขนมอบ และอาชีพบริการต่าง ๆ ฯลฯ กลุ่มออมทรัพย์สาครี ได้ตระหนักความสำคัญของคนหนุ่มสาวเหล่านี้และได้ข้อสรุปว่า

1. คนหนุ่มสาวเหล่านี้มีความคิดแบบปัจเจกชน เพราะเขาพยายามจะมีอาชีพอิสระตั้งแต่การค้าเล็ก ๆ น้อยจนถึงกิจการขนาดใหญ่ ซึ่งแตกต่างกับคนหนุ่มสาวทั่วไปที่มุ่งเข้ารับราชการ หรือทำงานตามบริษัทห้างร้าน โรงงานอุตสาหกรรม

2. ค่านิยมของคนหนุ่มสาวเหล่านี้มีลักษณะเป็นชนชั้นกลาง คือรู้จักรับผิดชอบตนเองและสังคม ทำเพื่อตนเอง พัฒนาตนเอง ความเป็นสากล การมองออกด้านนอก กล่าวที่จะเผชิญโชค พยายามที่จะให้ตนเองประสบความสำเร็จในอาชีพ

3. จะมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และพัฒนาชุมชนบ้านเกิด เพราะพวกเขา มีความคิดสร้างสรรค์ตลอดเวลา และมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชาติเพราะนักธุรกิจเหล่านี้จะเคลื่อนไหวอยู่ในสังคมตลอดเวลา

4. จะมีผลต่อค่านิยมของคนรุ่นหลังที่เรียนจบมาแล้วไม่จำเป็นต้องหางานทำโดยไปเป็นข้าราชการหรือลูกจ้างตามห้างร้าน โรงงาน บริษัท แต่เป็นการเรียนรู้วิธีการและทักษะด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทั้งชีวิต

ภาพประกอบ 14 ธุรกิจทางเลือก การทำเหล็กตัด

เพราะฉะนั้นในปี พ.ศ. 2536 ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจของชุมชนขยายตัวมีเงินสะพัดเข้ามาในชุมชน และคนงานจากภายนอกชุมชนเข้ามาอาศัยตามหอพักในชุมชน สินค้าเครื่องอุปโภค บริโภคเข้ามาสนองขายอย่างหลากหลาย ช่วงจังหวะนี้กลุ่มหนุ่มสาวของชุมชนจึงหันมายึดประกอบอาชีพอิสระตามความถนัดและทักษะของแต่ละคน และได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันจึงจัดตั้งกลุ่มธุรกิจทางเลือกขึ้นมา และได้ข้อสรุปและวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อสนับสนุนผู้ประกอบการอาชีพอิสระให้มีรายได้ช่วยเหลือตนเองและครอบครัว
2. เพื่อที่จะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยน สัมมนา ศึกษาดูงาน เกี่ยวกับการทำธุรกิจโดยใช้กลุ่มเป็นกิจกรรมกระบวนการเคลื่อนไหว
3. เพื่อเป็นแนวทางทำนบกันเงินมิให้รั่วไหลออกนอกและเป็นการตอบสนองความต้องการของลูกค้าที่สามารถบริการ ได้ภายในชุมชน สักัดกันมิให้ลูกค้าเอาเงินรั่วไหลออกนอกชุมชน
4. เพื่อสนับสนุนเป็นอาชีพถาวร และพัฒนาเป็นอาชีพที่ยั่งยืน
5. เพื่อเป็นการก่อหวอด การรวมกลุ่มอาชีพ สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน บำเพ็ญประโยชน์ชุมชนร่วมกัน
6. เพื่อเป็นการให้การศึกษาต่อเยาวชนรุ่นหลัง ให้เห็นความสำคัญของอาชีพอิสระกลุ่มธุรกิจ สามารถเผยแพร่ความรู้ให้เขาได้รับทราบได้
7. เพื่อร่วมมือกันติดต่อ ทุน หรือระดมทุนจากภายในและภายนอกชุมชน
8. เปิดประเด็นแนวความคิด “ธุรกิจชุมชน”
9. ให้สมาชิกตระหนักการทำธุรกิจที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

โครงสร้างสมาชิกของกลุ่มธุรกิจทางเลือก

1. นางละเมียด พันธุ์เพ็ง	ประธานกลุ่ม
2. นายไปต์ คงเล็ก	รองประธานกลุ่ม
3. นางสุภัทรา สีฝึก	รองประธานกลุ่ม
4. นายสุชาติ พันธุ์เพ็ง	เลขานุการกลุ่ม
5. นายมณฑิธร พันธุ์เพ็ง	ผู้ช่วยเลขานุการกลุ่ม
6. นายสมพงษ์ สุกรกำหนด	เหรัญญิก
7. นายสุชาติ พรหมราช	ผู้ช่วยเหรัญญิก
8. นางศิริไล กลีบมาลัย	กรรมการ
9. นางสาวันต์ พรหมรักษา	กรรมการ
10. นายสุรสิทธิ์ เกตุโฉม	กรรมการ
11. นายชอบ รักษา	กรรมการ
12. นางรงค์ เกตุรูป	กรรมการ

13. นายฉลอง เสมอชัย	กรรมการ
14. นางบุญมา ธนะวิทย์	กรรมการ
15. นายอำนาจ วงศ์อนันต์	กรรมการ
16. นายอุดม ระเบียบ	กรรมการ
17. นายปรีชา ศัสกุลย์	กรรมการ
18. นางสาวพิมพ์ทิพย์ โพธิสกุล	กรรมการ

เป้าหมาย

ปริมาณ

1. รวมกลุ่มธุรกิจทางเลือกให้เป็นรูปธรรมภายใน 1 เดือน
2. จัดศึกษาดูงาน 1 ครั้ง
3. จัดสาธิตการทำอาหาร 1 ครั้ง

คุณภาพ

1. สมาชิกตระหนักถึงขบวนการเรียนรู้โดยระบบกลุ่ม
2. สมาชิกมีความเข้าใจการทำธุรกิจที่เอื้อเพื่อต่อชุมชน

ระยะเวลาดำเนินการ

มิถุนายน 2537 - พฤษภาคม 2538

ผู้รับผิดชอบ

1. นายปรีชา ศัสกุลย์
2. นายสุชาติ พันธุ์เพ็ง

การประเมินผล

1. สังเกตการเข้าร่วมโครงการ   การประชุม   การสัมมนา

การศึกษาดูงาน

2. สังเกตการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ รายได้ คุณภาพชีวิตของครอบครัว
3. สัมภาษณ์ แลกเปลี่ยน สมาชิกกลุ่ม
4. สังเกตการณ์มีส่วนร่วม การเข้าประชุม บำเพ็ญประโยชน์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. สมาชิกู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เพื่อปรับตัวกับสถานการณ์ใหม่ ๆ
2. สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นมีความมั่นใจในธุรกิจของตนเอง
3. จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ลำดับที่	กิจกรรม	มี.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	ผู้รับผิดชอบ
1	คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ จัดตั้งกลุ่มธุรกิจทางเลือกและ วางแผนการดำเนินงานให้เป็น รูปธรรม													นายปรีชา นายสุชาติ
2	จัดทัศนศึกษาเพื่อเปิดโลก ทัศน์กับสมาชิก													นายปรีชา นายสุชาติ
3	แลกเปลี่ยนความรู้กับผู้ ประสบความสำเร็จทางด้าน ธุรกิจ													นายปรีชา นายสุชาติ
4	จัดหาตลาดกลางเพื่อกระจาย สินค้าออกนอกชุมชน													นายปรีชา นายสุชาติ
5	สาธิตการถนอมอาหารให้กับ กลุ่มแม่บ้าน													นายปรีชา นายสุชาติ
6	ร่วมมือกับกลุ่มออมทรัพย์ ติดต่อทุน เงินกู้ให้กับสมาชิก													นายปรีชา นายสุชาติ
7	ประชุมกลุ่มธุรกิจทางเลือก ทุกวันที่ 5 ของทุกเดือนและ ร่วมกับกิจกรรมกลุ่มอื่น ๆ													คณะกรรมการ กลุ่ม

ผลการดำเนินงาน / กิจกรรม

1. แคนนำของกลุ่มออมทรัพย์ได้ก่อกำเนิดกลุ่มธุรกิจทางเลือกโดยรวบรวมกลุ่มคนหนุ่มสาวที่ประกอบอาชีพอิสระภายในชุมชน และได้ข้อสรุป กรอบแนวความคิด วัตถุประสงค์เป้าหมาย มีสมาชิกรวมกลุ่มครั้งแรก 18 คน
2. จัดทัศนศึกษาและเปลี่ยนเกี่ยวกับวนเกษตร และการแปรรูปผลผลิตของชาวบ้านกับผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา

ภาพประกอบ 15 การศึกษาดูงานสวนเกษตร บ้านผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม

3. ร่วมมือกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (ส.ท.พ.) เชิญคุณ โสภณ สุภาพงศ์ผู้จัดการบริษัท บางจาก จำกัด เกี่ยวกับการทำธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำธุรกิจที่สรรชุมชน
4. ได้ติดต่อกับทางอำเภอเสนา องค์การบริหารส่วนตำบลสามกอ เทศบางเมืองเสนาจัดตั้งร้านค้าที่ตลาด อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา เพื่อเปิดทางนำสินค้าออกไปจำหน่าย

ภาพประกอบ 16 การจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ

5. จัดการสาธิตการถนอมอาหารให้กับกลุ่มแม่บ้านเพื่อเปิดประเด็นเกี่ยวกับการแปรรูปอาหาร การจัดรูปแบบสินค้า เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านเปิดโลกทัศน์เพื่อนำไปสู่การถนอมอาหารที่เป็นรูปแบบ

ภาพประกอบ 17 การแปรรูปอาหาร

6. ได้ติดต่อเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจากกองทุนพัฒนาชนบทเพื่อช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเป็นช่วงสภาพัฒน์ปรับเปลี่ยนการให้สินเชื่อเพื่อให้คลังตัว โดยมอบอำนาจตรงมายังธนาคารออมสินโดยตรง

7. ทุก ๆ วันที่ 5 ของทุกเดือนกลุ่มธุรกิจทางเลือกลงจะประชุมกลุ่มทุก ๆ เดือน เพื่อทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่ธุรกิจชุมชน โดยที่พยายามจะให้สมาชิกและคนในชุมชนระดมความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่ธุรกิจร่วมกัน และร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มอื่น ๆ เช่น บำปึ่งูษาธารณประโยชน์งานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

ข้อจำกัดและอุปสรรค

1. กลุ่มธุรกิจทางเลือกลงมีข้อจำกัดเรื่องเวลาที่จะทำงานเรื่องส่วนรวม เพราะต้องทุ่มเทให้กับธุรกิจของตนเอง บางครั้งไม่มีเวลาให้กับกลุ่ม

2. กลุ่มธุรกิจทางเลือกลงยังขาดประสบการณ์และทักษะในการทำธุรกิจ เพราะบางคนเริ่มต้นจากไม่เคยทำธุรกิจเลย มาจากอาชีพเกษตรกรรมบ้าง มาจากลูกจ้างบ้าง ทำให้แนวทางทำธุรกิจไม่คล่องตัว

3. เงินทุนเป็นปัญหาของผู้ทำธุรกิจเพราะบางคนเริ่มต้นจากศูนย์ หรือมีหนี้สินเดิมมาก่อน บางคนพ่ายแพ้จากอาชีพเกษตรกรรมเป็นต้น

4. บางคนขาดความสนใจเรื่องกระบวนการกลุ่ม สนใจเพียงว่ากลุ่มจะมีเงินมาช่วยเหลือหรือไม่ ซึ่งเท่ากับว่าเข้ากลุ่มเพราะเอาปัจจัยเงินเป็นแนวตั้ง แต่ไม่สนใจวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของกลุ่ม

5. สมาชิกบางคนมีความคิดแบบผู้ตามตลอด โดยจะมอบการตัดสินใจ และความเห็นให้กับแกนนำเท่านั้น

6. สมาชิกบางคนรู้สึกว่ามีกลุ่มแล้วอบอุ่น ไม่โดดเดี่ยว อย่างน้อยเขาสามารถมีเพื่อนมีกลุ่มเป็นที่ปรึกษา และมั่นใจต่อการประกอบอาชีพขึ้น

7. สมาชิกบางคนหวาดระแวงกลัวเสียเปรียบ กลัวการรับผิดชอบต่อหนี้สินต่อสมาชิกด้วยกัน

ข้อจำกัดเหล่านี้เป็นเพียงการตั้งข้อสงสัยจากการประเมินผลในระยะหนึ่งเท่านั้น หากกลุ่มสามารถยืนหยัดได้ตลอดสิ่งเหล่านี้อาจจะดีขึ้นเพราะกลุ่มธุรกิจทางเลือกลงยังอยู่ในช่วงการเรียนรู้ในอนาคต คาดว่ากลุ่มจะพัฒนาไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายได้

3 กลุ่มเกษตรกรทางเลือก

หลักการและเหตุผล

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นชุมชนสากลแต่เดิมชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือการทำนาเป็นส่วนใหญ่ และการผลิตแต่ก่อนมิได้หวังความร่ำรวย แต่เป็นการผลิตเพื่อบริโภค เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ และเป็นการผลิตที่พึ่งพาตนเอง เพราะฉะนั้นปัญหาต่าง ๆ จึงไม่เกิดขึ้น ชาวบ้านสามารถปรับตัวอยู่ภายใต้เงื่อนไขของวัฒนธรรมชุมชนได้อย่างสุขสบาย แต่หลังจากนั้นมาชาวนาได้ปรับเปลี่ยนการผลิตการบริโภคใหม่โดยที่จากการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อส่งขาย การผลิตที่ต้นทุนการผลิตต่ำกลายเป็นการผลิตที่อาศัยปัจจัยการผลิตที่ต้นทุนสูง มีเทคโนโลยี เครื่องมือการเกษตรสมัยใหม่ที่ถูกกำหนดมาจากข้างนอก ผลผลิตออกมาได้ปริมาณมากก็จริงแต่ชาวนาจะใช้จ่ายหมดไปกับต้นทุนที่สูงพร้อมกับเป็นหนี้ และถึงกับสูญเสียที่ทำกินตามลำดับ และนอกจากนี้ราคาข้าวที่ชาวนายขายราคาต่อ 1 เกวียน มันไม่เพียงพอกับการดำรงชีวิตอยู่กับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ เมื่อมีอุตสาหกรรมเข้าอยู่ในชุมชนค่าครองชีพต่าง ๆ สูงขึ้น ชาวนาได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง รายได้ของชาวนาต่ำอยู่แล้ว แต่โครงสร้างถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้ของบริบทของเศรษฐกิจแผนใหม่ ชาวนาจะอยู่ตรงนี้ได้ได้อย่างไร รายได้แบบเกษตรกรรมแต่ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบอุตสาหกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัจจุบันเกษตรกรที่ยังยึดอาชีพทำนายังหลงเหลืออยู่ในชุมชน เป็นกลุ่มที่เจ็บปวดต่อการกระทำของโครงสร้างมากที่สุด และอนาคตในไม่ช้าอาชีพการทำนาจะต้องเลิกหรือสูญพันธุ์ไปทั้ง ๆ ที่ชุมชนสากลหรือชุมชนภาคกลางบรรพบุรุษได้สร้างวัฒนธรรมการเกษตรทำนามาหลายชั่วอายุคน ซึ่งหลาย ๆ ฝ่ายก็ยังคงไม่มาแก้ไขกับปัญหาที่เกิดขึ้น แต่กลับถูกซ้ำเติมลงไปอีก

กลุ่มเกษตรกรทางเลือกได้ถูกจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2534 โดยที่แกนนำชุมชนได้เข้าไปชักจูง ฟื้นฟูโครงสร้างไร่นาสวนผสมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จากการทำนาอย่างเดี่ยวมาเป็นเกษตรผสมผสานมีทั้งการทำนาทำสวนพืชผัก เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงไก่บนบ่อปลา ฯลฯ พร้อมกับปลูกพืชสวนครัวให้ครอบครัว เพื่อตัดรายจ่ายในครัวเรือน ซึ่งหลากหลายรูปแบบไปตามถนัด และความพร้อมของแต่ละครอบครัว ในปี 2534 -35 มีสมาชิกเริ่มต้น 5 ครอบครัว ปัจจุบันมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 15 ครอบครัว และแยกตัวไปปลูกผักปลอดสารพิษ 20 ครอบครัว แต่ยังมีเกษตรกรอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ยอมปรับตัว

คือ ยึดอาชีพทำนาปรับเพียงอย่างเดียว ซึ่งตรงนี้กลุ่มเกษตรกรทางเลือกยังคงพยายามสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อขยายแนวความต่อไปอีก

วัตถุประสงค์กลุ่มเกษตรกรทางเลือก

1. เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้รวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง และเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยกระบวนการกลุ่มของเขาเอง
2. เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรที่ถูกกระทำโดยโครงสร้างของเศรษฐกิจแผนใหม่ได้มีการปรับตัวให้อยู่รอดภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว
3. เพื่อให้เกษตรกรเท่าทันการผลิตแบบใหม่ซึ่งมาทำลายสถาบันต่าง ๆ ของวัฒนธรรมของชุมชน หรือสิ่งแวดล้อมได้ถูกทำลายเพราะการกระทำของเกษตรกร
4. เพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองในเรื่องสิทธิของเกษตรกรรวมทั้งปัญหาของเกษตรกรซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องหันหน้ามาช่วยเหลือ
5. เพื่อเป็นการพัฒนาคน พัฒนากลุ่ม และพัฒนาชุมชน

ภาพประกอบ 18 การทำเกษตรธรรมชาติ

โครงสร้างกลุ่มเกษตรกรทางเลือกและฝึกปลอดสารพิษ

1. นายฉลวย ฐานะภาพ	ประธาน
2. นายเมี้ยน คัสตุลย์	รองประธาน
3. นายชอบ รักษา	เลขาประธาน
4. นางศิริไล กลีบมาลัย	ผู้ช่วยเลขา
5. นางละเมียด คัสตุลย์	เหรัญญิก
6. นางจำลอง กิจธิศรี	ผู้ช่วยเหรัญญิก
7. นางจำรูญ กิจเจตน์	กรรมการ
8. นายสะอาด จุลศรี	กรรมการ
9. นายสุธี ตันตยานนท์	กรรมการ
10. นายละออ แดงทองคำ	กรรมการ
11. นางกระสวย แสงฉาน	กรรมการ
12. นางสาววย แยมกมเมือง	กรรมการ
13. นางเกษม ชนะสันต์	กรรมการ
14. ผ.ญ.ทองคำ กิจธิศรี	กรรมการ

เป้าหมาย

ปริมาณ

1. รวมกลุ่มเกษตรกรและกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจนภายใน 2 เดือน
2. จัดศึกษาดูงานเปิดโลกทัศน์ของเกษตรกร 1 ครั้ง
3. จัดหาตลาดเพื่อนำสินค้าเกษตรออกจำหน่าย

คุณภาพ

1. สมาชิกสามารถใช้กลุ่มสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้
2. สมาชิกสามารถปรับตัวอยู่รอดในระบบเศรษฐกิจแผนใหม่
3. เกิดผู้นำกลุ่มโดยธรรมชาติที่มีความสามารถ

พื้นที่ดำเนินการ

ชุมชนสาครลี ตำบลบ้านหลวง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระยะเวลาดำเนินการ

มิถุนายน พ.ศ. 2537 - พฤษภาคม 2538

ผู้รับผิดชอบ

1. นายจรินทร์ อรรถจรูญ
2. นายฉลวย ธนะภาพ
3. นายชอบ รักษา

การประเมินผล

1. สังเกตการเข้าร่วมกลุ่ม ความสนใจ การปรับตัวของสมาชิก
2. การเปลี่ยนแปลงของรายได้ อาชีพ คุณภาพชีวิต
3. สัมภาษณ์ แลกเปลี่ยน การวิจารณ์
4. ความร่วมมือกับองค์กรภายนอก

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
2. กลุ่มสามารถที่จะขยายเครือข่าย และขยายผลการดำเนินงาน
3. สมาชิกมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถปรับตัว พึ่งพาตนเองได้

วิธีการดำเนินงาน

ภาพประกอบ 19 ผักปลอดสารพิษ

ลำดับที่	กิจกรรม	ม.ย.	ก.ค.	ธ.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	ผู้รับผิดชอบ
1	ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มวางแผน ทำกิจกรรมประจำกลุ่มทุก ๆ เดือน เป้าหมาย 40 คน													จรินทร์ อรรถจรูญ
2	จัดทัศนศึกษาดูงานเพื่อเปิด โลกทัศน์ให้กับสมาชิก 3 ครั้ง เป้าหมาย 70 คน													จรินทร์ อรรถจรูญ
3	จัดหาวิทยากรมาเผยแพร่ความ รู้ให้กับสมาชิกเป้าหมาย 50 คน													สุรินทร์ กจินิตย์ชีวี
4	จัดหาตลาดแหล่งจำหน่ายผลิต ภัณฑ์จากเกษตรกรเป้าหมาย 2 แห่ง													ฉลวย ธนะภาพ
5	ประสานงานกับหน่วยงานของ รัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา อาชีพของเกษตรกร													ชอบ รักษา
6	ประชุมวางแผนทุก ๆ เดือน (เป้าหมาย 12 ครั้ง)													ฉลวย ธนะภาพ

ผลการดำเนินงาน / กิจกรรม

1. สามารถผลักดันการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรทางเลือกได้ และมีสมาชิกเข้าร่วมโครงการครั้งแรก 35 คน โดยที่แกนนำพยายามขยายแนวความคิดการปรับตัวในการประกอบอาชีพการพึ่งพาตนเอง สอดแทรกการเกษตรที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือการไม่ทำลายดิน ไม่ทำลายน้ำ และอากาศ

2. ได้ร่วมมือกับโรงงานรองเท้าหรือสหพัฒน์ ไปดูงานทางด้านเกษตรที่โรงงานพยายามนำธุรกิจการเกษตรเป็น ไม้ดอกไม้ประดับ ผักปลอดสารพิษที่ไร้ร้อยไร้อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยที่ได้แนวความคิดเกี่ยวกับการเกษตรกับความสมดุลทางนิเวศ

ภาพประกอบ 20 ไม้ดอกไม้ประดับ

3. เชิญวิทยากร ดร.ประทีป พัฒนนิรันดร์ มาเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับ

3.1 การปลูกผักปลอดสารพิษ

3.2 การทำปุ๋ยหมักธรรมชาติ

3.3 วิธีการแปรรูป เช่น ยาสระผม กล้าวยตาก

ภาพประกอบ 21 การทำน้ำยาสระผมจากพืชสมุนไพร

4. ประสานงานกับหน่วยงานของรัฐในเรื่องของการจัดรูปที่ดิน การบำรุงรักษา สภาพน้ำ ดิน ขอความสนับสนุนพันธุ์พืชต่าง ๆ เมล็ดพันธุ์ผักต่าง ๆ ต้นไม้ ทุเรียน ยา เป็นต้น นอกจากนี้ยังขอความสนับสนุนงบประมาณการแปรรูปอาหาร นอกจากนี้ยังติดต่อ ทุเรียนราคาถูกให้กับกลุ่มเกษตรกรที่ทำนาปรัง กรมประมงได้เข้ามาสนับสนุนพันธุ์ปลาน้ำจืด กระทรวงเกษตรมาสร้างที่อบข้าว ฉางข้าวให้เกษตรกร

5. จัดหาตลาดให้กับกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกผักปลอดสารพิษ และพืชไร่ได้รับความช่วยเหลือจากโรงงานเครื่องสหพัฒน์ โรงพยาบาล โรงเรียนของชุมชน เป็นต้น

ภาพประกอบ 22 เกษตรธรรมชาติใช้ปุ๋ยอินทรีย์

6. นัดประชุมทุกเดือนเพื่อนำความในใจศึกษาปัญหา หานแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เชิญหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาประสานงานเช่น พัฒนาการ กรมส่งเสริมการเกษตร ประมง เป็นต้น

ภาพประกอบ 23 เกษตรธรรมชาติ

7. จัดศึกษาดูงานร่วมกับกลุ่มอื่นเช่น ไปดูงานที่บ้านท่าทราย จังหวัดชัยนาท เกี่ยวกับการทำยาสระผม การเย็บปักถักร้อย การแปรรูปผักตบชวา โรงสีข้าว ที่จังหวัดนครราชสีมา การทำนา ผักปลอดสารพิษ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น

ภาพประกอบ 24 การศึกษาดูงานโรงสีข้าวชุมชน

ข้อจำกัดและอุปสรรค

1. การรวมกลุ่มยากที่สุดเพราะเกษตรกรเคยถูกระงับจากหลาย ๆ ฝ่าย คณะผู้ทำงานเข้าไปยังหวาดระแวง กลัว ๆ กลัว ๆ ที่จะมารวมกลุ่ม แต่ก็ได้สมาชิกครั้งแรกประมาณ 35 ครอบครัว เป็นเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมและผักปลอดสารพิษ สมาชิกบางคนไม่ค่อยสนใจกิจกรรมของกลุ่มแต่จะคอยเพียงแต่ถือเฉพาะผลประโยชน์

ความขัดแย้งของผู้นำกลุ่มที่มีความคิดแตกต่างกันทำให้สมาชิกระแวงการเข้ากลุ่ม ผู้นำบางคนเห็นแก่ตัว ภาพพจน์ไม่ดี เอาเปรียบสมาชิก เป็นต้น ชาวบ้านยังเข้าใจเรื่องผักปลอดสารพิษน้อย คิดว่าทำแล้วไม่ได้ผล ผักไม่สวย ขายไม่ได้

วิธีคิดของชาวบ้าน ซึ่งเป็นปัญหาเรื่องกระบวนการเรียนรู้จะไม่ค่อยพัฒนาความคิด จากจุดเดิมจะย่ำอยู่กับที่ ซึ่งข้อค้นพบต่าง ๆ จะเป็นปัญหาและเป็นคำตอบในอนาคต เช่น เรื่องผลประโยชน์ ทักษะคติ บทบาทผู้นำ การสร้างภาพ ฯลฯ

2. ปัญหาเรื่องตลาด กลุ่มสามารถคลี่คลายได้ระดับหนึ่ง โดยการเริ่มต้นจากในแต่ ละครอบครัวสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันเอง ต่อจากนั้นได้รับการสนับสนุนจาก หลาย ๆ ฝ่าย เช่น โรงงานเครื่องสหพัฒน์ โรงพยาบาลเสนา ตลาดสดบ้านแพน โรงเรียน ในชุมชน ซึ่งอนาคตคาดว่าจะขยายตลาดให้กว้างขวาง

3. ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งจากการที่นำผักไปจำหน่าย ผักที่ได้รับความสนใจ ส่วนใหญ่จะเป็นผักพื้นบ้านซึ่งบางครั้งเกษตรกรไม่ต้องปลูก แต่ขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ตำลึง ผักบุ้งนา ผักกะเฉด ดอกโสน ต้นกระเจา ผักแว่น สายบัว ฯลฯ ได้ข้อคิด ว่า ผักพื้นบ้านเหล่านี้ น่าจะพัฒนามาเป็นผักธุรกิจได้

4. รายได้ของเกษตรกรจากการคำนวณในปีแรกเกษตรกรสามารถทำเงินเข้าชุมชน ถึง 85,000 บาท ซึ่งทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่ประจำทุก ๆ วัน และมั่นคง ต้นทุนการผลิตต่ำ และได้รับความนิยม จะสังเกตเห็นว่าจำนวนผู้ที่ปลูกผักปลอดสารพิษจะมีปริมาณคนผลิต เพิ่มขึ้นสาเหตุมาจาก

- ผู้ที่ทำแล้วมีรายได้ดี
- ต้นทุนการผลิตต่ำ
- หลาย ๆ หน่วยงานเข้ามาสนับสนุนอุปกรณ์ เช่น มุ้ง สารสะเดา เป็นต้น
- มีตลาดเปิดรับกว้าง

4. การพัฒนาศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬาและนันทนาการ

หลักการและเหตุผล

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นวัฒนธรรมได้ผ่านการสร้างสรรค์ สังคม เลือกสรร ปรับปรุง แก้ไข และสืบทอด จนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ชุมชนสากลได้ผ่านกระบวนการ สะสมวัฒนธรรมไทย เช่นเดียวกับชุมชนทั่วไป สถาบันต่างของชุมชนเช่น สถาบัน เศรษฐกิจ สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว ซึ่งทำหน้าที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตและ วิถีชีวิตของชุมชน เมื่อการพัฒนาเปลี่ยนไปโดยการให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ถึงแม้ประเทศจะก้าวหน้าพอสมควร แต่พัฒนาเหล่านี้เข้ามามี ส่วนทำลายสิ่งที่ยุทธพบรูขวัฒนธรรมที่ดีงาม เช่น คุณธรรม จริยธรรม ถูกพลังเศรษฐกิจ ทำลาย เกิดอำนาจนิยม วัตถุนิยม มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทและหน้าที่ของสถาบัน ชุมชนการหลงไหลของข้อมูลข่าวสารติดต่อได้สะดวกรวดเร็ววัฒนธรรมต่าง

ประเทศอย่างขาดการเลือกสรร ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเกิดปัญหาวิกฤติทางวัฒนธรรมเช่น

1. สถาบันครอบครัว การพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจ ทำให้สมาชิกของครอบครัวและชุมชนขาดความเข้มแข็ง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัวถูกละเลย ขาดความเข้าใจบทบาท และหน้าที่ของสมาชิก ขาดการเรียนรู้และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานของความมั่นคงในครอบครัว และชุมชน

2. ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงาม ถูกละลายนำไปใช้ในสิ่งที่ไม่ถูกต้องบางอย่างถูกมองว่าล้าสมัย เพราะความไม่เข้าใจความหมายและเนื้อหาอย่างถ่องแท้ไม่เข้าถึงคุณค่าแบบแผนเดิม

3. ค่านิยมคุณธรรม และจริยธรรมอันเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางสังคมถูกละเลย การแสวงหาปัจจัยทางวัตถุ เพื่อตอบสนองความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ก่อให้เกิดค่านิยมเห็นแก่ตัว คุณภาพชีวิตเสื่อม

4. วิถีชีวิตและภูมิปัญญาอันเป็นรากฐานแห่งเผ่าพันธุ์ได้รับการดูหมิ่น มองข้ามเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ตระหนักเห็นคุณค่า

5. ศิลปะไทยที่แสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งวรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดงหลายสาขาไม่ได้รับความนิยมนหรือเอาใจใส่เท่าที่ควรขาดการปลูกฝังและการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ เยาวชนไม่สามารถเข้าถึงคุณค่าทางศิลปะของไทย เช่น เพลงไทยเดิม การละเล่น การดนตรี กลับไปนิยมชมชื่นในศิลปะฉาบฉวยที่หลังไหลเข้ามา

6. การพัฒนาประเทศมุ่งสร้างความสำเร็จด้านวัตถุเป็นหลักมุ่งแสวงหาเงินเป็นสำคัญได้ก่อให้เกิดมลภาวะทางวัฒนธรรม จนเยาวชนต้องตกไปอยู่กับปัญหาต่าง ๆ เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น

7. ศาสนาถูกกำหนดโดยเศรษฐกิจแผนใหม่เช่นกัน วัดละเลยบทบาทและหน้าที่กลับไปหลงไหลวัตถุนิยม ทำให้ประชาชนเกิดความสับสนเกี่ยวกับคำสอนของศาสนา

วัตถุประสงค์ของกิจกรรมพัฒนาศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬาและนันทนาการ

1. เพื่อธรมรงค์ให้ คนในชุมชน ได้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน

2. เพื่อให้เยาวชนหันกลับมาตระหนักเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมมีความภูมิใจ
ประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนวัฒนธรรม

3. เพื่อก่อหวอดกลุ่มเยาวชน โดยการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ป้องกันสิ่ง
ที่จะทำให้เยาวชนไม่มีคุณภาพ โดยใช้มิติทางวัฒนธรรมในการแก้ปัญหา

4. สืบทอด และทำกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชนยังอนุรักษ์ไว้ เช่น วัน
สงกรานต์ วันตรุษสารท ลอยกระทง ฯลฯ

ผู้รับผิดชอบ และโครงสร้าง / กิจกรรม

1. ศิลป ประเพณีการแสดง	ผู้รับผิดชอบ	นายนิพนธ์ บุตรเอก นางสุนีย์ พันธุ์เพ็ง
2. กลุ่มเยาวชน	ผู้รับผิดชอบ	นายศักรินทร์ ตรีรัมย์ นายมนเทียร พันธุ์เพ็ง
3. การกีฬาและนันทนาการ	ผู้รับผิดชอบ	นายสุภาพ ชาตินันท์ นายประเทือง สุขแสวง
4. ศาสนา	ผู้รับผิดชอบ	นายสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์

โครงการพัฒนากิจกรรมพัฒนาศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา และนันทนาการ

เป้าหมาย

ปริมาณ

1. จัดตั้งกลุ่มเยาวชนสากลี 1 กลุ่ม
2. กำหนดปฏิทินประเพณีของท้องถิ่น
3. จัดแบ่งกีฬาเป็นประเพณีทุก ๆ ปี

คุณภาพ

1. ชุมชนสากลีสามารถร่วมกับคนในชุมชนร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรม
2. เกิดภาวะผู้นำในกลุ่มเยาวชน
3. เยาวชนสามารถดำเนินกิจกรรมประเพณีและสามารถสืบทอด
คุณธรรม-จริยธรรมไปสู่รุ่นหลังได้

พื้นที่ดำเนินการ

ชุมชนบ้านสาคลี อำเภอสมนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระยะเวลาดำเนินการ

มิถุนายน พ.ศ. 2537 - พฤษภาคม พ.ศ. 2538

การประเมินผล

1. สังเกตการมีส่วนร่วมกิจกรรม เยาวชน คนแก่แก่
2. การตอบสนองระหว่างการทำกิจกรรม และหลังจากเลิกกิจกรรม
3. การสัมภาษณ์ พูดคุย แลกเปลี่ยน
4. ความร่วมมือจากสถาบันชุมชน เช่น วัด บ้าน โรงเรียน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
2. เกิดกลุ่มเยาวชนเข้ามามีบทบาทต่อชุมชน
3. เกิดระบบการเรียนรู้การพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลการดำเนินงาน / กิจกรรม

1. แกนของกลุ่มเยาวชน ได้รวบรวมกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ในช่วงการรับกระแสวัฒนธรรมภายนอกมารวมกลุ่ม "เรียกว่ากลุ่มเยาวชนพัฒนาสาคลี" ได้สมาชิกมาร่วมโครงการครั้งแรก 40 คน กำหนดกิจกรรม/เป้าหมาย/การดำเนินงานความรับผิดชอบ เช่น งานด้านกีฬา ด้านดนตรีศิลปะ การแสดง การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์งานประเพณี งานพัฒนาอาชีพ และการร่วมกิจกรรมชุมชน/ เครือข่าย โดยที่กลุ่มเยาวชนได้กำหนดกิจกรรมดังนี้

- จัดแข่งขันกีฬา เช่น ฟุตบอล - ตะกร้อ ปีละอย่างน้อย 2 ครั้ง และจัดการแข่งขันเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุในชุมชน
- เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่นหรือริเริ่มวัฒนธรรมโดยที่กลุ่มเยาวชนจะนำดนตรี- กลองยาวเป็นผู้นำ
- บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น ติดตั้งไฟฟ้าทางเดิน รวมกลุ่มเฉพาะกิจในการทำถนน ขนตุกรัง เป็นต้น
- ต่อต้าน คีตกัน ไม่ให้ยาเสพติดในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาเผยแพร่ในชุมชน และจะกันไม่ให้เยาวชนที่มั่วสุมหรือติดยาเข้ามาในกลุ่ม หรือชักจูง

ภาพประกอบ 25 ซ่อมแซมถนนหนทาง

ภาพประกอบ 26 กีฬาฟุตบอล

2. เปิดบริเวณวัฒนธรรมตามปฏิทินประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น
  1. จัดขบวนสงกรานต์แห่ไปวัดพร้อมทั้งรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ รวมทั้งการสงฆ์น้ำพระ เป็นต้น
  2. การหล่อเทียน แห่เทียนเข้าพรรษา
  3. จัดงานวันลอยกระทงร่วมกับวัด และโรงเรียน

ภาพประกอบ 27 งานสงกรานต์

ภาพประกอบ 28 หล่อเทียนเข้าพรรษา

3. ส่งเสริมกิจกรรมพระศาสนาร่วมกับวัด และพุทธศาสนิกชน

1. นิมนต์พระมาเทศน์อบรม ให้พุทธศาสนิกชน อุบาสก อุบาสิกา และนักเรียนของโรงเรียนสาธิตสิวิทยา
2. ร่วมส่งเสริมกิจกรรมการบวชชีพราหมณ์วันออกพรรษา โดยนิมนต์พระมาเทศน์อบรม
3. ประสานงานกับวัดในการทำบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ร่วมกับชุมชน
4. พาอุบาสกอุบาสิกาฟังธรรมสถานี่ต่างๆ เช่น หลวงพ่อปัญญานันทะ วัดชลประทานรังสฤษดิ์ ที่ศูนย์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

ภาพประกอบ 29 อนุรักษ์วัฒนธรรม

4. ฟื้นฟูศิลปการแสดงของชุมชน เช่น

1. นำชาวบ้านร่วมเล่นลิเก โดยที่เน้นเรื่องปัญหาของชุมชน
2. ค้นหาพ่อเพลง แม่เพลง เพื่อมาฟื้นฟูและเผยแพร่
3. สนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน ในเรื่องการฟ้อนรำ การเรียนดนตรี

ไทย

4. ฟื้นฟูศิลปพื้นบ้านซึ่งเป็นวิถีชีวิต แต่ปัจจุบันสูญหายไป เช่น การละเล่นพื้นบ้าน เพลงเรือ เพลงอีแซว ลูกช่วงมอญซ่อนผ้า

5. จัดอบรมเกี่ยวกับปัญหายาเสพติด และโรคเอดส์ 2 ครั้ง โดยเน้นกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเยาวชน นักเรียน และกลุ่มประชาชนทั่วไป พาไปทัศนศึกษาเกี่ยวกับโรคเอดส์ที่ วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดสระบุรี

ภาพประกอบ 30 กีฬาด้านยาเสพติด

6. กลุ่มเยาวชนจัดงานส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ เพื่อสังสรรค์กลุ่มเยาวชน เผยแพร่กิจกรรม ประกาศเกียรติคุณผู้ทำงานให้กับชุมชนรวมทั้งเปิดโอกาสให้คนทั่วไปขึ้นเวที แสดงความคิดเห็นการดำเนินการของกลุ่ม

ลำดับที่	กิจกรรม	มี.ย.	ค.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	ผู้รับผิดชอบ
1	ประชุมกลุ่มแกนนำเพื่อกำหนดเป้าหมายกิจกรรม /กลุ่ม													นายปรีชา นายสุชาติ
2	จัดตั้งกลุ่มเยาวชนสากลให้เป็นรูปธรรม เป้าหมาย 40 คน													นายปรีชา นายสุชาติ
3	กำหนดปฏิทินเกี่ยวกับประเพณีของชุมชนโดยร่วมมีวัด รร.จัดกิจกรรมทั้งปีเป้าหมาย 12 เดือน													นายปรีชา นายสุชาติ
4	จัดแบ่งปันกีฬาเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน/นอกชุมชน เป้าหมาย 2 ครั้ง													นายปรีชา นายสุชาติ
5	ร่วมมือกับวัดเรื่องส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรมโดยให้วัดมีบทบาท													นายปรีชา นายสุชาติ
6	ฟื้นฟูศิลปการแสดงโดยคนในชุมชนค้นหาพ่อเพลง													คณะกรรมการ การ
7	กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์กลุ่มเยาวชน/กลุ่มเครือข่าย													คณะกรรมการ การ
8	กิจกรรมฝึกอบรมจัดทัศนศึกษาเรื่องยาเสพติด/เอดส์													สุชาติ พันธุ์เพ็ง

ภาพประกอบ 31 สงกรานต์

ภาพประกอบ 32 หล่อเทียนเข้าพรรษา

7. จัดตั้งกลุ่มคนตรีสากลโดยกลุ่มเยาวชน และสามารถรับงานบริการให้กับคนในชุมชนในราคาบริการโดยที่ไม่จำเป็นต้องไปจ้างวงดนตรีนอกชุมชนซึ่งมีราคาแพง และสามารถให้คนในชุมชนมาร่วมกิจกรรมการเล่น - ร้องเพลง เป็นการร่วมกิจกรรมที่สามารถให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในเรื่องดนตรี

ข้อจำกัดและอุปสรรค

1. เกิดภาวะผู้นำใหม่ ๆ จากหน่ออ่อนคือกลุ่มเยาวชนสามารถเลือกผู้นำให้มาอยู่แถวหน้า ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน

2. พบว่ากลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่ไม่ชอบการประชุม แต่ถ้ามีกิจกรรม เช่น แข่งฟุตบอล แห่เทียนเข้าพรรษา กลุ่มเยาวชนจะพร้อมเพียงกันดีมากและให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่

3. พบว่าพระส่วนใหญ่ของวัดยังไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนพระที่บวชจะแยกความคิดออกจากชุมชน โดยเน้นเรื่องวัตถุมงคลและการก่อสร้างเป็นสำคัญ

4. คนในชุมชนและนอกชุมชนรวมทั้งเยาวชนยังให้ความสำคัญกับงานประเพณีของท้องถิ่นทั้งนี้การถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีจะต้องอยู่ในขอบเขตและเป้าหมายของความหมายของประเพณีซึ่งส่วนสำคัญของวันประเพณีจะถูกเบี่ยงเบนไปตามระบบเศรษฐกิจแผนใหม่ เช่น วันลอยกระทง จะเป็นวันที่เด็ก/เยาวชนนำดอกไม้ไฟต่าง ๆ มาจุดเล่นจนเป็นอันตรายแก่เด็กและเสียงรบกวนชาวบ้าน โดยที่มิได้ตระหนักคุณค่าของวันประเพณีเป็นหน้าที่ของทุกๆ ฝ่ายจะต้องเห็นความสำคัญและจะต้องถ่ายทอดให้เด็กรุ่นหลังได้ศึกษาข้อเท็จจริงด้วย

5. กลุ่มเยาวชนค้นพบแนวความคิดเรื่องการต่อต้านยาเสพติดด้วยกระบวนการกลุ่มกิจกรรมของเขาเอง เขาสรุปได้ว่าภาครัฐเข้ามาปราบปรามยาเสพติด โดยพยายามจับกุมผู้กระทำความผิดทั้งเสพและขายปรากฏว่ายิ่งปราบยิ่งเพิ่มขึ้น ปัญหากับการแก้ไขไม่หมดไปและขยายผลมากขึ้นหรือการที่เองบประมาณของรัฐมาอบรมเยาวชน และพาไปศึกษาดูงานจะไม่เกิดผลเท่าที่ควรเพราะการอบรมเพียงสองสามวัน แต่รัฐไม่ได้เข้ามาตรวจสอบและติดตามอบรมแล้วก็เลิกกันไป แต่วิธีการของกลุ่มเยาวชนได้ข้อสรุปว่าการใช้กระบวนการหรือองค์กรชุมชนเป็นผู้ตรวจสอบจะได้ผลดีกว่า โดยกลุ่มเยาวชนจะกันไม่ให้ยาเสพติดเข้ามาในกลุ่ม ถ้าเข้ามาจะพยายามผลักออกไปหรือดึงคนที่หลงทางกลับมา เอน้ำดีไล่น้ำเสียแล้ว

สอดคล้องกิจกรรม เช่น กีฬา คณิตศาสตร์ อาชีพ ซึ่งได้ผลมาก ผู้ที่ติดตามเสด็จพอรู้กลุ่มเยาวชนไม่ต้องการก็จะปรับตัวเข้ามาลดเลิกโดยปริยายซึ่งเป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนดูแลกันเอง

6. พบว่าผู้ที่เข้ามาเล่นกีฬาโดยเฉพาะที่สนามฟุตบอล บาสเก็ตบอล ตระกร้อ จะเพิ่มปริมาณมากขึ้น ทุกๆ เย็น เยาวชนท้องที่และใกล้เคียงจะเข้ามาใช้สนามกีฬาเป็นจำนวนมาก กลุ่มเยาวชนสากลจำเป็นต้องขยายเครือข่ายโดยเป้าหมายต่อไปจะต้องมีสนามกีฬาหลายๆ จุด ซึ่งโดยกำลังความสามารถของกลุ่มมีข้อจำกัด จำเป็นให้หน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล เองงบประมาณเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนจะเกิดผลดียิ่ง

5 กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

หลักการและเหตุผล

การที่เกษตรกรของชุมชนสากลได้ปรับเปลี่ยนการผลิตใหม่จากนาปี เป็นนาปรัง ปีละ 2 ครั้ง โดยที่ไม่มีการเว้นระยะนอกจากจะทำให้ดินเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว หลังจากสร้างเขื่อน และพังกันน้ำ ปุ๋ยที่เคยถูกพัดพามากับสายน้ำถูกกักไว้เหนือเขื่อนจึงไม่มีปุ๋ยธรรมชาติมาเติมความสมบูรณ์แก่ดิน ข้าวพันธุ์ใหม่ก็อ่อนแอไม่ทนทานต่อโรคและแมลง ยาปราบศัตรูพืชจึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และต้องใช้ปริมาณเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะมักเกิดการดื้อยา สารเคมีเหล่านี้ไม่เพียงกำจัดศัตรูพืชแต่มีผลทำให้สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในท้องนาตายหมด เมื่อชวานาปล่อยน้ำลงคลอง สารพิษเหล่านี้ถูกระบายลงไปด้วยทำให้กุ้ง หอย ปู ปลา ที่เคยมีให้จับกินอย่างเหลือเฟือมีจำนวนลดลงทั้งชนิดและปริมาณ

ปี 2531 ชุมชนปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตใหม่อีก คือมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาอยู่ในชุมชนสภาพชุมชนเป็นแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ชาวบ้านใช้ชีวิตแบบสังคมบริโภคนิยมสูง และปรับตัวไม่ทันเพราะไม่ได้เตรียมตัวมาก่อน และไม่ทราบว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อชุมชน ไม่มีการวางแผน ทำให้เกิดการขัดแย้งและสับสนในการดำรงชีวิต ชาวบ้านเริ่มเครียด ขยะกองโต ผูดขึ้นเรียงราย ตามข้างถนนและที่ว่างเปล่าบ้านเช่ามีจำนวนมากมาย แล้วปล่อยน้ำเสียลงคลองทำให้เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม และความสมดุลทางนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เสื่อมสภาพลง และร่อยหรอลงตามลำดับ ปริมาณน้ำฝนลดลงทุกปี ระดับน้ำในคลองเริ่มลดปริมาณลง และเกิดการเน่าเหม็นเป็นบางช่วง ผักตบชวาเต็มคลองชาวบ้านเริ่มอยู่กันอย่างลำบาก

ภาพประกอบ 33 ฟันฟูศิลปะวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์การอนุรักษ์ และฟันฟูสิ่งแวดล้อม

1. เพื่อปลูกสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน ให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาทำลายชุมชน

2. เพื่อเชื่อมโยงให้สถาบันต่างๆ ของชุมชนเช่น บ้าน ร.ร. วัด องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุข โรงงานอุตสาหกรรม และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ของชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้และหาทางแก้ไข

3. จัดระเบียบชุมชน เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ ตามแนวทางของกลุ่มต่างๆ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนเผชิญและกำลังหาวิธีการแก้ไข

1. ปัญหาขยะภายในชุมชน เช่น ถนนที่สาธารณะ บ้านเช่า ร้านค้า ฯลฯ

2. ปัญหาควันพิษจากโรงงาน และการเผาทำลายขยะของคนในชุมชน

3. ปัญหาการใช้สารเคมี และยาปราบศัตรูพืชของเกษตรกร

4. ปัญหาน้ำในตำราง คู คลอง เริ่มเน่าเสีย
5. ปัญหาผักตบชวาเต็มคลอง
6. ปัญหาเน่าเหม็นของการหมักไม้ และกระดาษด้วยสารเคมีของโรงงานอุตสาหกรรม
7. ปัญหาจากฝุ่นละออง จากถนนลูกรัง และโรงงาน
8. ปัญหาการทำธุรกิจที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน เช่น การทำทองรูปพรรณ ปั่นน้ำมัน โรงกลึง ซ่อมมอเตอร์ไซด์ เป็นต้น
9. ปัญหาวัชพืชโดยเฉพาะหญ้าต่างๆ

4. โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

เพื่อการดำเนินงานของโครงการสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี คณะผู้ทำงานจึงกำหนดกรอบและวิธีการทำงานไว้ดังนี้

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นายวิเชียร เจริญฤทธิ์

เป้าหมาย

ปริมาณ

1. ชักชวนชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ นักเรียน ครู เพื่อรณรงค์ให้ ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม
2. รณรงค์ ปิดป้าย เพื่อชักจูงให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของปัญหาต่าง ๆ
3. ประสานกับรัฐ เอกชน นักวิชาการ N.G.O. และคนในชุมชนเพื่อการแก้ไขในระยะยาว

คุณภาพ

1. ขยะลดลง
2. ทุกฝ่ายให้ความสำคัญและร่วมมือ
3. การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ 9 หมู่ 10 ชุมชนสาครลี อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระยะเวลาดำเนินงาน

มิถุนายน 2537 - พฤษภาคม 2538

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

การประเมินผล

1. สังเกตความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย
2. ปัญหาต่าง ๆ ถูกคลี่คลายไปในทางที่ดี ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้รับการแก้ไข
3. สัมภาษณ์ พูดคุย สัมภาษณ์ น้ำ ดิน อากาศ

วิธีการดำเนินการ

เพื่อให้กิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้จึงกำหนดกิจกรรมไว้ดังนี้

ผลการดำเนินงาน / กิจกรรม

1. ประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ / เอกชน / องค์กรชาวบ้าน ประชุมเพื่อหาทางแก้ไขกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่โรงพยาบาลเสนา ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมได้แก่

- นายอำเภอเสนา
- ปลัดอำเภอ - พัฒนาการอำเภอ
- สาธารณสุขอำเภอ สาธารณสุขตำบล
- นายแพทย์ - เกษีกรของโรงพยาบาลเสนา
- ตัวแทนจากเครือข่ายพัฒนา
- กำนันผู้ใหญ่บ้าน ตำบลบางนมโค ตำบลบ้านหลวง ตำบลสามตุ่ม
- ชาวบ้าน องค์กร กลุ่ม ทั้ง 3 ตำบล
- คณะครูจากโรงเรียนสาธิตวิทยา โรงเรียนวัดमारวิชัย

ได้ข้อสรุปการประชุมดังนี้

1. ให้หลายๆ ฝ่ายร่วมมือ ประสานงานเพื่อแก้ปัญหา และคลี่คลายปัญหายะยะบริเวณชุมชน โดยด่วน

2. กำหนดการรณรงค์ ให้ความรู้กับชาวบ้าน
3. โรงงานเครือข่ายพัฒนาส่งตัวแทนประสานงานกับชุมชน
4. สาธารณสุข เป็นผู้รับผิดชอบในการประสานงานกับทุก ๆ ฝ่าย

2. ได้จัดประชุมกลุ่มย่อยที่ โรงเรียนวัดमारวิชัย 2 ครั้ง เพื่อประสานงานเรื่องขยะกล่าวโดยสรุป

1. ให้เอกชนมารับจ้างขนขยะที่มีจะนวนมากเช่น ร้านค้า หอพัก บ้านเช่า
2. โรงงานเครือข่ายพัฒนาพร้อมสนับสนุนเรื่องถัง และไม่ให้นำร้านค้าหาบเร่ แผงลอย มาปลูกสร้างบริเวณกำแพงโรงงาน
3. นัดวันเก็บขยะ และรณรงค์เรื่องสิ่งแวดล้อม

3. ประสานงานกับราชการติดต่อนำเรือตักผักตบชวามากำจัดผักออกจากบริเวณลำคลองทางอำเภอได้ส่งเรือจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดมาช่วยเหลือ

- สถาตำบลบางนมโคจัดทำงบประมาณมาสร้างประปาหมู่บ้าน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำอุปโภค บริโภค

4. ชาวบ้าน / โรงเรียน 2 โรงเรียน / พนักงานโรงงานร่วมเก็บขยะและรณรงค์ติดป้ายคำขวัญเชิญชวนให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2538

5. ได้รับความอนุเคราะห์จากคณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดลมาสำรวจดิน น้ำ อากาศ พร้อมกับทำแผนผังชุมชน และได้นำน้ำและดินไปสำรวจ

ภาพประกอบ 34 รณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อมบริเวณวัด

ภาพประกอบ 35 รณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อม

ภาพประกอบ 36 รณรงค์สภาพแวดล้อมบริเวณถนน

ภาพประกอบ 37 รณรงค์สภาพแวดล้อม

ข้อจำกัดและอุปสรรค

1. หลังจากได้รับความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายในการแก้ไขปัญหาขยะปรากฏว่าขยะในชุมชนซึ่งมีจำนวนปริมาณที่มากตามชุมชน หรือ ตามสถานที่อุตสาหกรรม เริ่มลดลงอย่างชัดเจน มีบางส่วนที่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ

ซึ่งสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้

1.1 คนงานเช่าบ้านพักมีปริมาณน้อยลง เนื่องจากโรงงานสามารถจัดการเรื่องที่พักเอง โดยมีต้องหามาเช่าอยู่ข้างนอก

1.2 ร้านค้ามีจำนวนลดลงกว่าเดิม

1.3 มีรถขยะมาเก็บออกไปทิ้งนอกชุมชน

1.4 การเดินทางของคนในชุมชน นอกชุมชน

1.5 การให้ความรู้ อันตราย เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ชาวบ้าน

1.6 ชาวบ้าน หอพัก บ้านเช่าให้ความร่วมมือ

2. ปัญหาเรื่องผักตบชวาได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานราชการได้ส่งเรือตัดผักตบชวามาเก็บอย่างต่อเนื่อง

3. สืบเนื่องจากการกระตุ้นให้ฝ่ายต่าง ๆ มารับผิดชอบ หมู่ 9 หมู่ 10 ต.บางนมโค ซึ่งเป็นจุดขยะมากกว่าที่อื่นเพราะอยู่ใกล้บริเวณโรงงาน และหอพัก และถูกประกาศเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลบางนมโค ในปีงบประมาณแรก พ.ศ. 2538 - 2539 อ.บ.ต. ได้อนุมัติการซื้อรถเก็บขยะมา 1 คัน แต่ยี่ห้อที่ขังไม่ได้ จึงทำของบประมาณเพื่อขุดฝังกลบขยะ และออกระเบียบกฎข้อบังคับของตำบลปัจจุบัน การดำเนินการการเก็บขยะจะเริ่มในไม่ช้า

4. ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งคือ การให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารขยะตามหมู่บ้านยังมีน้อยมาก ทำอย่างไรจะสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านรู้จักประหยัดขยะ รู้จักแยกขยะและทราบถึงอันตรายในการเผาทำลาย เช่น พลาสติก ห่อสารเคมี ซึ่งจะไหลลงสู่แม่น้ำลำคลอง และอีกประการหนึ่งการทำนาปรังซึ่งจะต้องใช้ปุ๋ยแสะสารเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหอยเชอรี่ ชาวนาไม่สามารถเลิกใช้ได้จนเป็นค่านิยม เป็นที่ยอมรับ จากการสอบถามเขาบอกว่า “เขารู้ว่ามีอันตรายแก่ตัวเขาและสัตว์ แต่ทำอย่างไรได้ในเมื่อเขาต้องการผลผลิตให้ได้มาก” ปัญหาตรงนี้หน่วยงานของรัฐมิได้เข้ามาให้คำแนะนำ ตรวจสอบ

5. บริเวณก้นคลองซึ่งสำรวจดูปรากฏว่าจะเต็มไปด้วยขยะต่าง ๆ เช่น พลาสติก ขวด กระป๋อง ฯลฯ เป็นที่น่าสังเกตว่าคนในชุมชนแอบทิ้งขยะลงในคูคลองคาดว่าในอนาคต คลองบ้านขนมจีนซึ่งเป็นคลองคู่บ้านคู่เมืองจะต้องเน่าเหม็นแน่นอนถ้าไม่เตรียมป้องกันไว้

6 การพัฒนาภูมิปัญญาสากลี

หลักการและเหตุผล

การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนสากลี เป็นการปรับตัวตามกระแสเศรษฐกิจ แผนใหม่ ซึ่งเป็นกระแสบริโคโนม ได้้นำเอาปัญหาทั้งกายภาพ ทางสังคม ทางจิตใจ และสภาพแวดล้อมเข้ามาอย่างมากมาย เพราะขาดความรู้เท่าทันไม่ทราบว่าจะกระแสเศรษฐกิจ แบบอุตสาหกรรมหรือทุนนิยม เข้ามาทำลายระบบการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างไร อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นคนด้อยโอกาสส่วนใหญ่ ก็ปรับตัวไม่ได้โอกาสทำกินหรือการผลิตเหลือให้ เลื่อน้อย แต่ก็จำเป็นต้องเสพต้องกินต้องใช้ จึงทำลายทุนเดิมไปเรื่อย ๆ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะคนในชุมชนขาดความภูมิปัญญาแบบใหม่ในการตั้งรับปัญหา และขาดวิสัยทัศน์ที่ปรับตัวไปสู่ความยั่งยืน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาภูมิปัญญาดั้งเดิมของยุคเกษตรกรรม เพิ่มด้วยภูมิปัญญาแผนใหม่ เพื่อให้ชุมชนเกิดสติปัญญาที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และรู้จักระบบความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับครอบครัว ตนเองกับชุมชน ตนเองกับ ธรรมชาติให้สมดุลกัน และพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชุมชนปรับตัวทางวัฒนธรรมไปสู่ความยั่งยืน
2. เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีจุดแข็งของการพึ่งตนเอง
3. เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้รู้เท่าทันกระแสสังคมยุคโลกาภิวัตน์
4. เพื่อฟื้นฟูความเป็นชุมชน และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ผู้รับผิดชอบ

1. นายสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์
2. นายสุภาพ ชาตินันท์
3. นายดำรงค์ เพ็ชรน้อย

พื้นที่ดำเนินการ

1. โรงเรียนสาครสิวิทยา
2. ชุมชนสาครสิ

ระยะเวลาดำเนินการ

2537 - 2538

การประเมินผล

1. ประเมินทุกครั้งจากการจัดกิจกรรม สังเกต พูดคุย ถาม
2. ประเมินเมื่อสิ้นปี และสิ้นสุดโครงการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
2. จะเกิดการต่อยอดทางภูมิปัญญาดั้งเดิม จนสามารถพึ่งพาตนเองได้

วิธีดำเนินการ

1. อาศัยกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนของมีอยู่แล้ว เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรทางเลือก กลุ่มธุรกิจทางเลือก กลุ่มเยาวชน ฯลฯ เป็นฐานในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน วิเคราะห์สาเหตุ วิเคราะห์ทางเลือก เพื่อหาทางออก ตัดสินใจหาทางเลือก รู้จักเลือกรับสิ่งใหม่ ๆ เลือกปฏิเสธ เลือกอนุรักษ์ ฯลฯ ซึ่งประชุมกันอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เน้นการพัฒนาทางความคิดตลอดมา

ภาพประกอบ 38 ธุรกิจทางเลือก

2. คณะกรรมการองค์กรชุมชน และนักวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ ไปพูดคุยกับคนในหมู่บ้านเป็นประจำ เพื่อสนทนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น ปลุกจิตสำนึกการพึ่งตนเองให้มีความรู้เท่าทันกระแสเศรษฐกิจและสังคมประมาณ 15 ครั้ง เช่น

2.1 ภาควิชาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จ.นครปฐม นำนักศึกษาไปพูดคุย แลกเปลี่ยนกับกลุ่มต่าง ๆ และชาวบ้านในชุมชน 7 วัน

2.2 ภาควิชาคณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์นำคณะศึกษามหาวิทยาลัยร่วมกับชุมชนและทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน

2.3 ภาควิชาสถาบันประชากรศาสตร์และคณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดลเสาะหาเข้ามาสำรวจข้อมูลชุมชนทำงานวิจัยและพัฒนาร่วมกับชุมชนเป็นประจำและเป็นกัลยาณมิตรกับชุมชนสาคลีมาโดยตลอด

2.4 คณะจากสาธารณสุขหลายจังหวัดได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนกับชุมชน เช่น จากสาธารณสุขพระนครศรีอยุธยา สาธารณสุขจังหวัดสระบุรี สาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายหน่วยงานของรัฐได้เข้าแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านตลอดจนภาคเอกชน/ รัฐวิสาหกิจ กลุ่มชาวบ้านจากองค์กรต่าง ๆ กลุ่ม/ เครือข่าย

ภาพประกอบ 39 ทำความรู้จักชุมชนชาวสาคลี

3. เชิญผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านมาเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนในอดีตแล้ววิเคราะห์ถึงภูมิปัญญาต่าง ๆ เช่น การอาชีพ การสร้างที่อยู่อาศัย การแพทย์พื้นบ้าน การปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติฤดูกาล ภูมิปัญญาด้านอาหาร 3 ครั้ง ให้คนรุ่นหลังได้ฟังได้ติดต่อ ต่อยอดภูมิปัญญาใหม่ เกิดสำนึกความภูมิใจในศักดิ์ศรีของชุมชน เพื่อการปรับตัวต่อไป

4. เชิญวิทยากรนักวิชาการ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน มาให้ความรู้ถึงกระแสชุมชนจากภายนอกที่เข้ามาเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดภูมิปัญญาในการตั้งรับสถานการณ์ 12 ครั้ง

1. อาจารย์เสน่ห์ จามริก	3 ครั้ง
2. นพ.ประเวศ วะสี	2 ครั้ง
3. ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม	2 ครั้ง
4. คุณคำเตื่อง ภาณี	2 ครั้ง
5. พ่อผาย สร้อยสระกลาง	1 ครั้ง
6. คุณสุทธินันท์ ปรัชญาพุดกษ	1 ครั้ง
7. คุณโสภณ สุภาพงษ์	1 ครั้ง

นอกจากนี้ เป็นนักวิชาการจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน มีชาวบ้านมาร่วมเสวนาเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการเปิดโลกทัศน์ของชาวบ้านได้อย่างดียิ่ง

ภาพประกอบ 40 เชิญวิทยากรมาทำการอภิปราย

5. ผู้นำชุมชน แม่บ้าน เยาวชน ประชาชน ครู ฯลฯ ไปศึกษาดูงานการพัฒนาอาชีพ การปรับตัวทางสังคม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการใช้สารสะเดาแทนสารเคมี การแพทย์แผนไทย การฟื้นฟูวัฒนธรรมไทย ฯลฯ ตามภาคต่าง ๆ สถานที่ราชการ และนอกจากนี้ยังได้รับเชิญจากสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะกลุ่มเครือข่ายชาวบ้าน / ราชการ / เอกชน / มหาวิทยาลัยต่าง ๆ / โรงเรียน ฯลฯ ประมาณ 20 ครั้ง

6. ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นการรวมกลุ่ม กรรมการองค์กรชุมชน พุดคุยแลกเปลี่ยนกับคนในชุมชน เยาวชน เด็ก ผู้เฒ่าผู้แก่ และบุคคลทั่วไป ถึงสภาพปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อหาทางออกร่วมกันทุกครั้งที่มีโอกาส เป็นการขยายความคิด ปลูกจิตสำนึก

ภาพประกอบ 41 เชิญวิทยากรมาทำการอภิปราย

ภาพประกอบ 42 ทำความเข้าใจกิจกรรม

7. ให้ชุมชนพร้อมทั้งกรรมการกลุ่ม “ระดมความคิดเพื่อทำความเข้าใจกับปัญหา และการหาทางออกเพื่อสร้างทิศทางการพัฒนา” (AIC) 1 ครั้ง

8. คณะกรรมการกลุ่ม กรรมการองค์กรชุมชน สรุปการเรียนรู้ ความเห็น จากการทำงาน 3 ครั้ง

7. การขยายเครือข่ายการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐเอกชน และหน่วยงานทางวิชาการ

1. การขยายเครือข่าย มีผู้สนใจจากชุมชนต่าง ๆ มาขอศึกษาดูงานเพื่อนำไปจัดทำ บ้าง มาศึกษาในเรื่องกลุ่มออมทรัพย์กับกลุ่มเกษตรทางเลือก ได้แก่เกษตรกรจังหวัด สุพรรณบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดฉะเชิงเทรา เทศบาลเมืองเสนา กลุ่มเกษตรกรจากตำบล หัวเวียง อำเภอเสนา ฯลฯ นอกจากนั้นถ้าเป็นการสร้างความสัมพันธ์เครือข่ายด้วยกัน เช่น โรงเรียนชุมชนจากอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ วนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ที่จังหวัด ฉะเชิงเทรา

2. ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายใน ภายนอกทั้งภาครัฐธุรกิจเอกชน นักวิชาการ

2.1 สถาบันต่าง ๆ ในชุมชนเอง ได้แก่ วัดमारวิชัย สถานีนอนามัยตำบลบางนมโค องค์กรบริหารส่วนตำบลบางนมโค สภาตำบลบ้านหลวง สามตุ่ม มาให้ความร่วมมือในกิจกรรมเหล่านี้

- การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ
- การฟื้นฟูศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา และนันทนาการ
- การสาธารณสุขพื้นฐาน

2.2 สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (ส.พ.ท.) ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม (TREE) สถาบันปรีดี พนมยงค์ บริษัทร่วมทุนพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งเป็นหน่วยงานพัฒนาเอกชน (NGO) จัดสัมมนาบ้าง พาไปดูงานบ้างในกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ขององค์กรชุมชน

2.3 หน่วยงานธุรกิจเอกชน ได้แก่ โรงงานรองเท้าแพนในเครือสหพัฒน์ บริษัทไฟโอเนี่ย จำกัด คุณโสภณ สุภาพงษ์ จากน้ำมันบางจาก บริษัทแปลน โมทีฟ จำกัด ได้ช่วยชาวบ้านทั้งการพาชาวบ้านไปศึกษาดูงาน วัสดุอุปกรณ์กำจัดขยะ ปลูกต้นไม้ช่วยขนส่งน้ำยามชาวบ้านขาดแคลน หรือส่งเสริมตลาดในกิจกรรมของชุมชน

2.4 หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) หน่วยงานต่าง ๆ ของอำเภอเสนา เช่น พัฒนาการอำเภอ เกษตรอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาลเสนา สหกรณ์อำเภอเสนา ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) ธนาคารออมสิน องค์กรตลาดเพื่อเกษตรกร (อตก.) เทศบาลเมืองเสนา องค์กรบริหารส่วนตำบลสามก้อ พาณิชยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฯลฯ ได้เข้ามาช่วยเหลือทั้งด้านงบประมาณ วัสดุ - อุปกรณ์วิชาการ ในกลุ่มและกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

2.5 นักวิชาการภาครัฐ / เอกชน ได้แก่

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
- อาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหิดล ศิลปากร ธรรมศาสตร์

- สถาบันการศึกษาท้องถิ่น เช่น วิทยาลัยเทคนิคพระนครศรีอยุธยา
สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา วิทยาลัยราชมงคลวิทยาเขตหันตรา
  - สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาชนบท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
  - นักวิชาการจากกรมวิชาการเกษตร นักวิชาการจากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา นักวิชาการจากศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม นอกจากนั้นก็เป็นตัวบุคคล เช่น
    - อาจารย์หมอประเวศ ะสี
    - ผู้ใหญ่วินุสย์ เข้มเฉลิม
    - นายคำเคื่อง ภาณี
    - นายสุทรินันท์ ปรัชญาพฤกษ์
    - ผู้ใหญ่ผาย สร้อยสระกลาง
    - ผ.ศ.อรทัย อาจอำ
    - ดร.สิลาภรณ์ นาคทรพรพ
    - อาจารย์ทรงพล เจตนวนิช
    - อาจารย์ดร.อุทัย ดุสยเกษม
- ฯลฯ

การระดมทุนจากภายใน / ภายนอกชุมชน

1. การระดมทุนจากภายใน

- การระดมทุนกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 800,000 บาท ในกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์
- การระดมทุนจากวัดमारวิชัย จำนวน 40,000 บาท
- การระดมทุนจากมูลนิธิสาส์นพิบูลประเสริฐ จำนวน 20,000 บาท
- การระดมทุนจากส่วนบุคคล จำนวน 10,000 บาท

2. การระดมทุนจากภายนอก

- จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 295,000 บาท
- จากสำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติเป็นค่าฝึกอบรมคณะกรรมการทำงาน
- จากมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นสำรวจชุมชน 50,000 บาท
- จากมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นค่าวัสดุ อุปกรณ์

- จากบริษัทร่วมทุนเพื่อพัฒนาชนบท 100,000 บาท (ออมทรัพย์)
- จากธนาคารออมสิน 500,000 บาท (กลุ่มธุรกิจทางเลือก)
- จากงบประมาณพัฒนากร 60,000 บาท
- จากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เน้นค่าฝึกอบรมวิทยากร
- จากอำเภอเสนา ค่าปราบผักตบชวา
- จากกรมประมง ค่าพันธุ์ปลา
- จากเกษตรอำเภอเสนา ค่าพันธุ์พืช ผัก ต้นไม้ ปุ๋ย
- จากภาคธุรกิจเอกชน เป็นค่าวัสดุ-อุปกรณ์รณรงค์การเก็บขยะ ปลูกต้นไม้ พาชาวบ้านไปดูงานสถานที่ต่าง ๆ ฯลฯ

สภาพปัญหาที่กลุ่ม / เครือข่ายสามารถคลี่คลายได้ / หรือตัวอย่างของความสำเร็จ

การทำงานของคณะทำงานและผู้นำชุมชนภายใต้บริบททางสังคมภาคกลางที่ถูกครอบงำจากกระแสการเปลี่ยนแปลงมาแสนนาน ซึ่งส่งผลให้ชุมชนแตกสลายและมีความอ่อนแอทางสติ ปัญญาอยู่ทั่วไปนั้นทำให้คณะทำงาน ทำงานพัฒนาสร้างสรรค์ด้วยความยากลำบาก ปัญหาที่อยู่ทุกส่วนทุกระดับการทำงาน เป็นปัญหาที่เกิดจากตัวบุคคลเองบ้าง ปัญหาทางครอบครัว และชุมชนบ้าง แต่คณะทำงานก็แก้ไขเท่าที่กำลังทางสติปัญญาจะพึงมี การที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน หรือนักวิชาการจากสถาบันต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือ แนะนำกระบวนการทำงานให้ได้เห็นช่องทาง นับว่าเป็นประโยชน์และกำลังใจอย่างมาก การพัฒนางานไม่สามารถบอกได้ว่าสำเร็จหรือล้มเหลวบอกได้เพียงว่า ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา การพัฒนางาน - กิจกรรมต่าง ๆ กระบวนการเรียนรู้ - กระบวนการกลุ่ม เริ่มก่อหวอด งานบางอย่างเริ่มแตกหน่ออ่อน ซึ่งถ้าเหตุปัจจัยดูแลบำรุงรักษา ก็จะเจริญเติบโต หากขาดการรดน้ำพรวนดินใส่ปุ๋ย ก็คงจะถึงกาลอับเฉาเหี่ยวแห้งทั้งนี้เพราะแรงกระแทกจากภายนอกในกระแสโลกาภิวัตน์รุนแรงหนัก ขอสรุปดังนี้

1.กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มั่นคงและขยายผลได้ เช่น

- กลุ่มออมทรัพย์สาขาสัตว์ เริ่มจาก 35 ครอบครัว จำนวนเงิน 4,000 บาท ปัจจุบัน 180 ครอบครัว เป็นจำนวนเงิน 1,000,000 บาท เป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมในการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจ สร้างกระบวนการเรียนรู้ และสร้างคนได้ดี

- กลุ่มผักปลอดสารพิษ เริ่มจาก 1 ครอบครัว ปัจจุบัน 40 ครอบครัว และกำลังแตกตัวออกไปเรื่อย ๆ แม้ว่ากลุ่มนี้จะมีปัญหาในการรวมตัว มีปัญหาในเรื่องกระบวนการเรียนรู้อยู่บ้าง แต่สมาชิกมีรายได้ดี และสม่ำเสมอ จะเป็นแรงจูงใจให้กิจกรรมเคลื่อนไหวต่อเนื่องและขยายผล / เครือข่ายได้

- กลุ่มธุรกิจทางเลือก แม้ว่าจะมีปัญหาเรื่องกระบวนการกลุ่มอยู่บ้าง เพราะสมาชิกมีหน้าที่การงานรัดตัว ปรึกษเวลามารวมกันยาก แต่เนื่องจากเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ผ่านการศึกษามากกว่ากลุ่มอื่น ๆ จึงมีการเรียนรู้และปรับตัวได้ดี และเมื่อมีกิจกรรมสำคัญส่วนใหญ่ก็จะละงานมามีส่วนร่วม กลุ่มนี้มีความสำคัญรับผิดชอบต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติสูง คาดว่ากลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่เป็นอนาคตของชุมชนต่อไป

- กลุ่มเยาวชน เป็นกลุ่มที่มีปัญหาในการรวมตัวมาก มีระเบียบวินัยน้อย ชอบสนุกเฮฮาไปวัน ๆ แต่เมื่อมีกิจกรรมสำคัญ จะให้ความร่วมมือดีมาก มีการพัฒนาการเรียนรู้ที่พอมองเห็นได้ เช่น ริเริ่มซ่อมแซมถนนในหมู่บ้าน สร้างไฟฟ้าประจำทาง พุดคุยหาแนวทางการสร้างสะพานข้ามคลองที่ถนนถาวร ริเริ่มงานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนต่อต้านยาเสพติดโดยกระบวนการกลุ่ม สิ่งเหล่านี้สะท้อนภาพให้เห็นว่าเยาวชนเริ่มมีจิตสำนึกต่อบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง และรับรู้สภาพปัญหาาร่วมกัน

- กลุ่มแม่บ้าน เป็นกลุ่มที่เริ่มก่อตัวเป็นรูปร่างโดยธรรมชาติ ส่วนใหญ่มีความวิตกกังวลกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีการรับรู้ความเป็นไป และความเปลี่ยนแปลงสูงกว่าพ่อบ้าน มีสภาพปัญหาภายในชุมชนที่มีผลกระทบต่อครอบครัว และบุตรหลานจะพยายามหาทางออกสูงกว่าพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้านหรือกลุ่มสตรีถ้าได้รับการสนับสนุนในอนาคตจะพัฒนาการเรียนรู้ไปได้มาก

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ได้รับความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดีชุมชนและถนนหนทางสะอาดขึ้นกว่าเดิมมาก ได้มีการจัดการกันเองภายในชุมชนเอง ช่วงหนึ่งจะจัดการถนนขยะไปทิ้งนอกชุมชน เช่นสถานที่ทิ้งขยะของเทศบาลเมืองเสนา แต่ชาวบ้านบางคนไม่ให้ความร่วมมือซึ่งจะต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเข้ามาช่วยแก้ไข ระหว่างที่ชุมชนกำลังช่วยตนเอง องค์การบริหารส่วนตำบลบางนมโค ซึ่งเห็นปัญหาดังกล่าวกำลังเตรียมงบประมาณซื้อรถขยะทำถังขยะ เตรียมพื้นที่ทำบ่อขยะ เพื่อรับช่วงการแก้ปัญหา และการดำเนินการต่อไป

ส่วนการกำจัดผักตบชวาในลำคลองขนมจีนนั้น เกินความสามารถของคนในชุมชน แต่ได้รับความช่วยเหลือจากอำเภอได้ส่งเรือตัดผักตบชวามาช่วย เป็นการแก้ปัญหาจากการเกื้อกูลของรัฐ ถ้าพิจารณาจากชุมชนยังไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร ยังไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้

- การฟื้นฟู ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม นับว่าประสบความสำเร็จอย่างสูงคู่ได้จากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสนใจมากนับว่าเป็นการรวมตัวรวมคนในชุมชนได้ดี ในวันเพ็ญเดือน 12 มีการฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้าน เช่น ดนตรีไทย ลิเก เพลงเรือ เต้นกำรำเคียว พิธีลอยกระทง แห่งคลองยาว ฯลฯ ส่วนวันสงกรานต์มีการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ เป็นการสร้างความสมานฉันท์ของคนในชุมชน ได้พยายามแทรกข้อมูลการพัฒนาไปกับการแสดงด้วยเช่น การรณรงค์การกำจัดขยะ การปลูกผักและการกินผักปลอดสารพิษ การออมทรัพย์ ฯลฯ หลาย ๆ ฝ่ายเสนอว่าน่าจะมีการแสดงแบบนี้ทุกปี

- การพัฒนาภูมิปัญญา ในการเชิญผู้รู้หรือวิทยากรมาให้ความรู้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จะเป็นเพราะชาวบ้าน ต่อข้อมูลหรือองค์ความรู้ใหม่ไม่ค่อยคิด นอกจากผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ผู้ใหญ่ผาย สร้อยสระกลาง คุณคำเคื่อง ภาษี คุณสุทธินันท์ ประชัญพฤกษ์ ซึ่งสามารถรับรู้ได้ดี เพราะใช้ภาษาชาวบ้านด้วยกัน มีวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน อีกวิธีหนึ่ง การพาไปทัศนศึกษานับว่าได้ผลดีเพราะได้เห็นภาพที่เป็นรูปธรรม ทำให้มีการพัฒนาการเรียนรู้ได้ระดับหนึ่ง

2.กลุ่มกิจกรรมต่างๆ มีการเรียนรู้ร่วมกัน แต่ก่อนเคยต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำงาน และประกอบอาชีพเฉพาะตน ปัจจุบันมีการรับรู้ปัญหารวมและพยายามหาทางออกร่วมกัน เรียนรู้ที่จะจัดการอาชีพของตน จัดการชุมชน จัดการกลุ่มจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนไปสู่ลูกหลาน นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนจากผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นการปลูกจิตสำนึกของความผูกพันกับบ้านเกิดเมืองนอน

3.เกิดผู้นำชุมชนใหญ่ๆ จากที่คณะผู้ทำงานได้ทำงานนี้มาพบว่าเกิดผู้นำหรือหน่ออ่อนจากคนรุ่นใหม่ เป็นคนที่มีน้ำใจเป็นสาธารณประโยชน์ ซึ่งเราสามารถจัดหน่ออ่อนเหล่านี้ให้ออกมาอยู่แถวหน้าของคนในชุมชน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้

4.เกิดความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนมากขึ้น ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐบางส่วน จากตัวอำเภอบางส่วนเข้ามาช่วยชุมชนในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โรงงานกับชุมชนแต่ก่อนมีข้อขัดแย้งกันอย่างรุนแรงมากก็ปรับตัวเข้ากันได้เป็น

มิตรกันก็ถือฤกษ์เอื้ออาทรต่อกันส่งเจ้าหน้าที่มาแนะนำส่งเสริมการเรียนรู้ และอุปกรณ์สำหรับชุมชน ทำให้คณะผู้ทำงานมีความชัดเจนในการทำงานมากขึ้น

8. ปัญหาของกลุ่ม / เครื่องขัดที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้

1. ความร่วมมือของคนในชุมชน ยังทำได้เฉพาะกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย และเป็นคนที่มีความฐานะปานกลาง คนส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความร่วมมือ เช่น ผู้มีอันจะกินในชุมชนผู้ที่ทำธุรกิจร่ำรวยแล้ว ผู้ที่หาเช้ากินค่ำไม่มีเวลามาให้ความร่วมมือนอกจากจะขอความช่วยเหลือเท่านั้น อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มหลงประมาทมัวเมา ในชีวิตตกเป็นทาสของสังคมยุคใหม่ๆ หมกมุ่นอยู่กับการพนัน ยาเสพติด เที่ยวเตร่บำเรอตนเองในลัทธิบริโภคนิยม หรือ “กามสุขัลลิกานุโยค”

2. กลุ่มที่ตกอยู่ในเครือข่ายของระบบอุปถัมภ์ของสังคมเก่า นอกจากจะไม่ให้ความร่วมมือแล้วแถมยังต่อต้านอยู่เบื้องหลัง กลุ่มนี้พยายามทำร้ายผู้ทำงาน และชักชวนชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือ คนพวกนี้กลัวการรวมตัวของชาวบ้าน คณะทำงานพบว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะเขากลัวที่จะกระทบผลประโยชน์อันมิชอบของกลุ่มเขาและสูญเสียความที่เคยอยู่ในระบบพึ่งพาของเขา กระทบถึงความรู้สึกเป็นผู้นำที่พยายามสร้างอิทธิพลเป็นเจ้าพ่อของชุมชน ส่งผลให้ชาวบ้านไม่กล้าให้ความร่วมมือ

3. ข้อจำกัดการทำงานและวิธีคิดแบบราชการ เป็นปัญหาการทำงานที่แก้ไม่ตก โดยเฉพาะในส่วนของฝ่ายบริหาร โรงเรียนสนองความต้องการของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงได้ ฝ่ายบริหารขาดวิสัยทัศน์ต่อการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน สิ้นเชิงตรงกับคำพูดของอาจารย์หมอบระเวศวะสีว่า “คนมีอำนาจจะไม่เรียนรู้ ถ้าจะให้เขาเสียคนก็ให้เขามีอำนาจมาก ๆ” หรือพวก”ชาล้นด้วย” นี่คือนิยามของการศึกษาร่วมกับชุมชน ทำให้คณะผู้ทำงานที่เป็นครูลำบากใจมาก

4. ความอ่อนแอทางด้านเศรษฐกิจและสติปัญญาของชุมชน นับเป็นอุปสรรคอันใหญ่หลวงตกเป็นทาสที่เป็นอยู่ ทาสของความคิดค่านิยมแบบเก่าๆ ทำให้เห็นผิดเป็นชอบการสร้างสัมมาทิฐิเกิดขึ้นในชุมชน เป็นสิ่งที่ยากมาก เช่น การแข่งขันกันสร้างความมีหน้ามีตาในสังคมการสร้างบ้านใหญ่โตมีเครื่องใช้ทันสมัย จัดงานบวชงานแต่งให้เหนือกว่าคนอื่น การจัดโต๊ะจีน มีนักร้องสาวๆมาประดับงาน แม้จะเสียหายทางเศรษฐกิจเท่าใด เป็นหนี้เป็นสินเท่าใดก็ยอมทำ มิฉะนั้นจะรู้สึกต่ำต้อยไม่มีศักดิ์ไม่สมเกียรติ เป็นต้น

5. การประชาสัมพันธ์งาน ในยุคข่าวสารข้อมูล การประชาสัมพันธ์งานให้ชุมชนได้รับทั่วถึงเป็นสิ่งสำคัญ จะทำให้การดำเนินงานได้อย่างคล่องตัว แต่จนแล้วจนรอดคณะผู้จัดทำไม่สามารถจัดทำเป็นระบบได้ เช่น การใช้แผ่นพับ จดหมายข่าววารสารผู้ประสานงาน ฯลฯ ซึ่งควรทำเป็นประจำทุกเดือน โดยจะใช้บอกต่อกันไปเป็นประเพณีทำให้เกิดความบกพร่อง จึงไม่มีพลังที่ขับเคลื่อนงานให้ดีเท่าที่ควร

9. ความเคลื่อนไหวและทิศทางการทำงานในอนาคต

กลุ่มกิจกรรมต่างๆจะดำเนินงานต่อไปดังนี้

กลุ่มออมทรัพย์ จะปรับตัวให้เป็นธนาคารของชุมชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น คณะครูจะลดบทบาทลงจะพยายามสร้างกระบวนการกลุ่มกระบวนการทำงานกระบวนการเรียนรู้ให้มากขึ้นและคาดว่าจะให้มีกิจกรรมหลักในการผลักดันกลุ่มอื่นๆด้วย

กลุ่มเกษตรทางเลือกและผักปลอดสารพิษ จะดำเนินการต่อไป จะพยายามขยายสมาชิกและเครือข่าย เพื่อให้มีการผลิตเพียงพอและมากขึ้น ตอบสนองความต้องการของตลาดได้จะเน้นเกษตรให้มากขึ้น จะพยายามเน้นกระบวนการการเรียนรู้ให้เขาทราบถึงการแก้ปัญหาด้วยตนเอง รู้จักการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ และเอกชน ภาคธุรกิจ นักวิชาการ และการแปรรูปอาหาร การถนอมอาหาร เป็นต้น

การฟื้นฟูสภาพแวดล้อม จะดำเนินการต่อไปงานที่เกินความสามารถให้ภาครัฐหรือองค์กรบริหารส่วนตำบลรับหน้าที่แทนแต่กระบวนการจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติคณะผู้ทำงานจะดำเนินการต่อไป

การฟื้นฟูศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา และนันทนาการ จะดำเนินการทุกๆปี แต่พยายามให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทการจัดการให้มากที่สุด ในส่วนของกลุ่มเยาวชนจะสร้างกลุ่มให้เข้มแข็งและเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่พึ่งพาตนเอง

กลุ่มธุรกิจทางเลือก จะดำเนินการต่อไปจะพยายามสร้างกลุ่มและสมาชิกที่มีอยู่แล้วให้เข้มแข็งจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกเกิดจิตสำนึกถึงเศรษฐกิจชุมชนและสิ่งแวดล้อมอันจะนำไปสู่ธุรกิจชุมชนต่อไป

การพัฒนาภูมิปัญญาสากลดี จะดำเนินการต่อไปสองส่วน คือส่วนที่เป็นของนักเรียนในระบบโรงเรียน และส่วนที่เป็นการศึกษาชุมชน เพื่อเน้นการพึ่งพาตนเองบนพื้นฐานของคุณธรรม-จริยธรรมโดยการศึกษาความเป็นมาของผู้เฒ่าผู้แก่ให้มากขึ้น

การประชาสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นเพราะมีความจำเป็น จะพยายามประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ชุมชนมีการรับรู้มากขึ้น และคาดหวังความร่วมมือในการดำเนินการของชุมชนต่อไป

กิจกรรมที่ปวงที่กล่าวนี้ยังยึดหลักการและจุดมุ่งหมายเหมือนเดิม คือเป็นสิ่งหรือเครื่องมือในการสร้างคนสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อกำหนดการพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ การดำเนินงานของคณะกรรมการจะเน้นกระบวนการเรียนรู้ และการสร้างจิตสำนึกเป็นพิเศษเพื่อปรับตัว ปรับจิตใจ ปรับอาชีพ ปรับครอบครัว และชุมชน ให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงโดยไม่ทำลายจิตใจและสภาพแวดล้อม

ชุมชนจะไม่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่จะไม่ยอมจำนนลดตัวเป็นทาสจะเข้าไป ไปถือประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยรับเฉพาะส่วนที่เป็นประโยชน์แบบแผนการดำรงอยู่ของชุมชนจะปรับเปลี่ยนอย่างไรก็ตาม แต่จะพยายามรักษาคุณค่า เนื้อหาสาระของชีวิตดั้งเดิมไว้ เกิดเป็นการผสมผสานของเก่าและใหม่เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมไทย และอารยธรรมของมนุษยชาติสืบต่อไป

9. ความต้องการเกี่ยวกับการสนับสนุนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย

1. ต้องการความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ หรือทางด้านสติปัญญาของชุมชนหากนักวิชาการหรือหน่วยงานไหนพอจะช่วยในส่วนนี้ได้ ก็จะพอเป็นประโยชน์ต่อประชาชนมาก

2. ต้องการความช่วยเหลือให้กลุ่มเครือข่ายต่างๆ ที่ทำงานพัฒนาหรืองานที่เป็นไปตามลักษณะเดียวกัน

3. ต้องการให้หน่วยงานบางหน่วยประชาสัมพันธ์งานพัฒนาให้ชุมชนอื่น ๆ รับรู้เพิ่มขึ้นซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างสัมพันธ์กับเครือข่ายอื่นแล้ว อนาคตคงต้องศึกษาปัญหาชุมชนร่วมกัน

4. ต้องการให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท ได้เสนอเชิงนโยบายพัฒนาว่าจะจัดการพัฒนาชนบทไปในทิศทางที่ควรจะเป็นอย่างไร จะมีการร่วมมือประสานงานกันอย่างไร องค์การบริหารส่วนตำบลกำหนดบทบาทตัวเองมาให้ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของคนในชุมชน การพัฒนาชีวิต ต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถ้ายังช่วยชุมชนไม่ได้แต่อย่าทำลาย การรวมกลุ่มรวมตัวของชุมชน อย่ามองว่าการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การรวมกลุ่มหรือการพัฒนาชุมชน

เป็นการต่อต้าน โครงสร้างของรัฐ ถ้าชุมชนเข้มแข็ง รัฐก็จะเข้มแข็งตามไปด้วย

บทที่ 4

ข้อค้นพบในการดำเนินงานทางวัฒนธรรม

จากการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาที่กล่าวถึงในบทที่ 3 คณะทำงานวิจัยได้พบข้อเท็จจริง และสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ในการพัฒนากิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนมากมายบางประการก็สามารถแก้ไขได้ บางประการก็ไม่สามารถแก้ไขได้ เช่นถ้าปัญหานั้นเป็นปัญหาด้านเทคนิค ก็สามารถแก้ไขได้ทันที แต่ถ้าปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างทางสังคมหรือระบบต่าง ๆ อันเป็นองค์ประกอบทางสังคมจะแก้ไขได้ยากมาก เช่นปัญหาของราคาผลผลิตทางเกษตรกรรม หรือปัญหาโครงสร้างของระบบการเมือง ระบบราชการ เป็นต้น

คณะทำงานวิจัยพบว่า โครงสร้างทางสังคมที่เป็นอยู่เป็นเงื่อนไขบีบบังคับให้สังคมพัฒนาไปสู่ความไม่ยั่งยืน บีบบังคับให้สังคมเข้าสู่กระแสสังคมบริโภค หรือวัฒนธรรมบริโภคที่ไม่ยั่งยืนเพราะเป็นวัฒนธรรมของการแข่งขัน แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีอยู่จำกัด ก่อให้เกิดการทำลายครอบครัว ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในชนบท และสภาพแวดล้อม ซึ่งพอจะสรุปประเด็นหลักได้ 4 ประเด็นดังนี้

1. อำนาจรัฐหรือระบบราชการ จากข้อมูลต่าง ๆ ที่คณะทำงานวิจัยพบ ระบบราชการทำงานสนองตอบความต้องการของอำนาจรัฐ มากกว่าที่จะแก้ไขปัญหา หรือสนองตอบความต้องการของชนบท คนในระบบราชการจะขาดความรู้ความเข้าใจปัญหาของสังคม ไม่ทราบว่าจะทำไมชนบทจึงมีแต่ความอ่อนแอทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสติปัญญา หรือพอจะรู้อยู่บ้างก็ไม่ทราบว่าจะมีวิธีการแก้ปัญหานั้นอย่างไร อนึ่งระบบระเบียบของทางราชการก็ไม่เอื้อให้การแก้ปัญหามชนบทดำเนิน ไปอย่างคล่องตัวได้

วิธีทำงานของระบบราชการจึงทำด้วยวิธีสั่งการให้คนในชนบททำอย่างนั้นอย่างนี้ โดยที่ขาดความรู้ความเข้าใจ และไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต หรือวัฒนธรรมชนบท ชาวบ้านหรือชุมชนกลัวอำนาจของทางราชการไม่กล้าขัดขึ้น สบายยอมและทำตามคำสั่งนั้นเพียงให้ผ่าน ๆ ไป พอทางราชการหยุดส่งเสริมหรือถอนโครงการออกมา ชาวบ้านก็หยุดทำโครงการต่าง ๆ ของระบบราชการจึงเลิกล้มตามไป เพราะไม่ใช่โครงการของชาวบ้านหรือของชุมชน รัฐสูญเสียงบประมาณเป็นจำนวนมากในแต่ละปี

ฉะนั้นปัญหาในชนบทไม่ว่าจะเป็นด้านความยากจน ปัญหาหนี้สิน การสูญเสียที่ทำกิน ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง และปัญหาด้านจิตใจ ยังคงดำรงอยู่และกำลังทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ

อำนาจรัฐหรือระบบราชการเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่บีบคั้นชุมชนในชนบทให้เข้าสู่กระแสของความล่มสลาย เนื่องจากอำนาจรัฐหรือระบบราชการยังรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง และการทำงานไร้ประสิทธิภาพภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมในชนบท

2. ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมหรือทุนนิยม จากข้อมูลต่าง ๆ คณะวิจัยพบว่าระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นระบบรวมศูนย์ มีอำนาจเข้าไปทำลายระบบเศรษฐกิจของชุมชนให้ล้มละลาย การผลิตแบบอุตสาหกรรมมีความเข้มแข็งมากกว่าการผลิตแบบเกษตรกรรม สร้างค่านิยมในการบริโภคของสังคมสูง คนในชนบทจึงละทิ้งการผลิตบนฐานของตนเอง แล้วหันมาบริโภคสินค้าอุตสาหกรรมแทน ระบบเงินตราไหลออกจากชนบท ทรัพยากรไหลออกจากชนบท สินค้าอุตสาหกรรมลุดล้นเข้าไปถึงห้องนอนและกันครัว ชนบทจึงสูญเสียการพึ่งตนเองตลอดมา

ในสภาพปัจจุบันสังคมชนบทกำลังหลงทางต่อระบบเศรษฐกิจ โดยเข้าใจว่าระบบเงินตราเป็นระบบเศรษฐกิจ ทุกครอบครัวจึงทำการผลิตเพื่อให้ได้มาซึ่งเงิน แล้วนำเงินตราไปซื้อสินค้ามาบริโภคตามที่ตนต้องการ ระบบเศรษฐกิจแบบนี้จะไปตอบสนองอำนาจทางธุรกิจให้เจริญเติบโต เพราะเป็นผู้อยู่ในโครงสร้างของความได้เปรียบ แต่ผู้ผลิตขาดทุน 2 ต่อ เมื่อผู้ผลิตซื้อปัจจัยการผลิตมาลงทุน ต้องซื้อหามาในราคาสูงเป็นการขาดทุนต่อที่ 1 เมื่อได้ผลผลิตมาแล้วกลไกทางการตลาด ทำให้ต้องขายในราคาถูกไม่คุ้มทุนเป็นการขาดทุนต่อที่ 2 เกษตรกรในชนบทจึงมีภาวะหนี้สินซ้ำซาก ยากที่จะไถ่ถอนได้สุดท้ายจึงต้องขายที่ทำกินแล้ว โยกย้ายถิ่นเข้าไปขายแรงงานราคาถูกในโรงงาน เป็นการเปลี่ยนฐานะทางวัฒนธรรมที่จะเกิดปัญหาทางการเมืองในระยะยาว

อนึ่งในการผลิตในปัจจุบัน มีความคาดหวังความร่ำรวยเงินตราเป็นตัวตั้ง จึงต้องกู้เงินจากสถาบันการเงินมาก่อน การผลิตจึงนึกถึงปริมาณไว้ ไม่นึกถึงคุณภาพ เป็นการผลิตที่เร่งร้อนให้ทันกับความงอกงามของดอกเบี้ยที่จะต้องไปชำระให้ธนาคาร ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ ทำให้ขาดความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล สารพิษต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสารเร่งให้โต

หรือสารพิษที่ปราบแมลง จะเป็นโทษต่อผู้บริโภคหรือทำลายสภาพแวดล้อม แต่ไหนก็ต้องทำ มิฉะนั้นตนเองจะไม่ได้ผลผลิต ไม่ได้กำไร ผู้บริโภคจะเป็นอันตรายอย่างไรก็แล้วแต่ บุญแต่กรรม เหล่านี้คือระบบการผลิตในปัจจุบัน

ในอดีตเป็นการผลิตเพื่อสนองตอบความต้องการของชีวิต ซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิตวัฒนธรรม เมื่อผลิตแล้วเหลือกินก็นำมาเกื้อกูลแลกเปลี่ยนกัน จึงเป็นชุมชนวัฒนธรรม การผลิตให้สมดุลให้พอดีแก่ความต้องการของชีวิต ของครอบครัว ของชุมชน จึงรักษาคุณลักษณะชาติไว้ด้วย เหล่านี้เป็นข้อค้นพบของคณะวิจัย ความร่ำรวยของคนในอดีตมิใช่เงินตรา แต่หมายถึงการมีปัจจัย 4 ของชีวิตไว้สนองตอบความต้องการจึงไม่ต้องสะสมไว้มาก เมื่อไม่สะสมก็ไม่ทำลายธรรมชาติ

แต่ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน เป็นเงื่อนไขที่บีบบังคับให้สังคมเข้าสู่โครงสร้างของความรุนแรง เป็นระบบเศรษฐกิจที่เบียดเบียนชีวิต เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ และทำลายทรัพยากรธรรมชาติสูง มนุษย์ต่างเข้ามาสัมพันธ์กันด้วยผลประโยชน์ จึงขาดความจริงใจ มีความหวาดระแวง มีความรู้สึกโดดเดี่ยว เป็นสาเหตุของความเครียดและโรคประสาท เป็นระบบเศรษฐกิจที่เข้าไปคุกคามวัฒนธรรมและความอยู่รอดในชนบท

3. ระบบสื่อสารมวลชนเพื่อการค้า จากข้อมูลต่าง ๆ ในการดำเนินงานทางวัฒนธรรม คณะวิจัยพบว่า ระบบสื่อสารมวลชนเกือบทุกประเภททุกวันนี้ สนองตอบระบบเศรษฐกิจรวมศูนย์หรือระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มากกว่าระบบเศรษฐกิจของชุมชน คราวเรือน จากการโฆษณาสินค้าเพื่อให้สังคมมีค่านิยมจากการบริโภค จนเป็นสินค้าแบบอุตสาหกรรมทั้งสิ้น จะมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นน้อยจนไร้คุณค่าและความหมายไป

ชนบททุกวันนี้จึงมีสินค้าทันสมัยเข้าไปเสนอขายถึงหมู่บ้าน จากค่านิยมผิดทางจากการขาดความรู้เท่าทัน คนในชนบทจึงตกเป็นเหยื่อของแรงโฆษณาสินค้า ต่างซื้อหามาประกวดประชันกันเต็มห้องเรือน ถ้าไม่มีเหมือนเขา จะทำให้ต่ำต้อยน้อยหน้า ไม่ว่าจะเป็ นพดลม ผู้เย้น เครื่องใช้ไฟฟ้าทุกประเภท โทรทัศน์ รถจักรยานยนต์ รถปิคอัพ ฯลฯ เงินจะมีหรือไม่มีก็ไปกู้มาไปคาวนไว้ก่อน จึงเพิ่มหนี้สินให้พะรุงพะรังเข้ามาอีก

อาหารขยะซึ่งเป็นของกินเล่น จึงมีเกลื่อนไปทั้งหมู่บ้าน เมื่อกินแล้วต็มแล้วก็ทิ้งของทิ้งขว้างไว้เกลื่อนกลาด เกิดขยะไปทั้งชุมชนแล้วก็ไม่รู้จะจัดการอย่างไร

จากการใช้สินค้านอกชุมชน คณะวิจัยพบว่านอกจากเงินจะไหลออกจากชุมชนแล้ว ยังทำให้ชุมชนขาดการพัฒนา ขาดการเรียนรู้ในการผลิตอีกด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถูกทอดทิ้งอย่างน่าเสียดาย และนับวันคนในชุมชนจะต้องพึ่งพาสินค้านอกชุมชนมากขึ้น แต่เมื่อมีรายได้ต่ำ จะทำอะไรผลิตอะไรก็ไม่เป็น จึงต้องขายที่ดินทำกินไปเรื่อย ๆ เพราะการบริโภคที่เกิดจากแรงโฆษณาโดยแท้

ระบบสื่อสารมวลชนเพื่อการค้า เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้สังคมชนบทเป็นสังคมบริโภคมากกว่าสังคมการผลิต

4. ระบบการศึกษาเพื่อการแข่งขัน จากข้อมูลการวิจัยพบว่า ระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อคนส่วนน้อย มิใช่การศึกษาของปวงชน ระบบโรงเรียนคัดเลือกคนหัวกะทิไว้รับใช้ระบบราชการ ระบบธุรกิจอุตสาหกรรม และระบบเศรษฐกิจแผนใหม่เป็นหลัก แต่ปล่อยคนระดับหางกะทิซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ออกไปเผชิญชีวิตในสังคมยุคใหม่ตามยถากรรม

ระบบโรงเรียนจึงจัดการศึกษาเพื่อไปค้าจุน โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ขาดความสมดุลระหว่างภาคเมืองกับภาคชนบทให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เท่ากับเป็นการซ้ำเติมความอ่อนแอในชนบทให้ล้มละลายเร็วขึ้น เพราะโรงเรียนคัดเลือกเด็กที่มีสติปัญญาให้ออกไปทำงานนอกชุมชน เหลือหางกะทิไว้ในหมู่บ้าน ซึ่งทำอะไรไม่เป็น คิดอะไรไม่ออก แก้ปัญหาอะไรไม่ได้ เอาแต่กินเก่งใช้เก่ง

นอกจากนั้นการศึกษาในระบบโรงเรียน มิได้สอนให้ผู้เรียนเรียนรู้ชีวิตและความ เป็นจริงในชุมชนท้องถิ่นของตน แต่เรียนรู้ข้อมูลนอกชุมชนเป็นด้านหลัก นักเรียนจึงเอาแต่ท่องจำตามเนื้อหาวิชาที่มีอยู่ในตำรา แล้วนำไปสอบคัดเลือกกัน การจัดการศึกษาประเภทนี้ นอกจากจะเสียค่าใช้จ่ายแพงเกินความจำเป็นแล้ว ยังมีประโยชน์น้อย มิได้สร้างให้ผู้เรียนเกิดสติปัญญาแต่อย่างใด หลีกจากเรียนจบหลักสูตรในระดับใดระดับหนึ่งแล้ว ผู้เรียนยังคิดไม่เป็น ทำอะไรไม่เป็น และแก้ปัญหาชีวิตไม่ได้ด้วยตนเอง

ระบบการศึกษาในปัจจุบันจึงเป็นระบบการศึกษาเฉพาะกิจ ซึ่งสนองตอบการแก้ปัญหาและความต้องการของคนส่วนน้อยที่มีโอกาสในระบบเศรษฐกิจแผนใหม่ มิใช่การศึกษาของชุมชนท้องถิ่น

จากการดำเนินงานวัฒนธรรม คณะวิจัยพบว่า สติปัญญาหรือภูมิปัญญาซึ่งมีอยู่ในชนบท ในภาพปัจจุบันมีไม่เพียงพอในการจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่ให้สามารถพึ่งตัวเองได้ เพราะสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก จำเป็นต้องมีองค์ความรู้ใหม่เข้ามาเชื่อมต่อกับองค์ความรู้เดิม เข้ามาจัดระบบชีวิตความเป็นอยู่ให้สามารถพึ่งตัวเองได้และมีความยั่งยืน เช่นความรู้ที่ผลิตเกษตรกรรมอย่างเดียวมก ๆ แล้วนำรายได้ไปซื้อของหลายอย่างมาบริโภคจะอยู่ไม่ได้ จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ใหม่เพื่อการปรับตัว ให้สามารถผลิตทางเกษตรกรรมหลาย ๆ อย่าง แล้วทำผลผลิตมาแปรรูปเพื่อจำหน่าย ก็จะทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้น

ฉะนั้นหากจะจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดสติปัญญาแบบใหม่ ต้องจัดการศึกษาแบบใหม่ เพื่อเขาจะได้มีความพร้อมที่จะเผชิญชีวิตในสังคมยุคใหม่อย่างพึ่งตนเองได้ แต่การศึกษาในปัจจุบันยังสร้างคนในรูปแบบเก่า แต่ผู้เรียนจะต้องไปเผชิญชีวิตในสถานการณ์ใหม่ ๆ การจัดการศึกษาในปัจจุบันจึงมีประสิทธิภาบน้อย

จากสาเหตุหลักทั้ง 4 ประการนี้ เป็นเงื่อนไขที่ไปกำหนดให้ชีวิตในชนบทไม่สามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากนั้นยังสูญเสียภูมิปัญญาที่จะจัดการหรือจัดระบบชีวิตความเป็นอยู่ให้เกิดความสมดุลของชุมชน และสภาพแวดล้อมได้ ชุมชนท้องถิ่นจึงมีแต่ความอ่อนแอ เพราะเป็นส่วนที่ถูกกระทำจากสาเหตุหลัก 4 ประการดังกล่าวแล้ว

คณะทำงานวิจัยได้สรุปในส่วนนี้ว่า ชุมชนชนบทได้สูญเสียวัฒนธรรมการพึ่งตนเองมาช้านาน ชีวิตความเป็นอยู่ถูกกำหนดจากอำนาจภายนอก จึงไม่สามารถจัดการกับอนาคตของตนเองได้ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดินน้ำลำธาร ป่าไม้ ทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ จึงถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง เป็นสัญญาณอันตรายต่อความหายนะของสังคมโลก

การพัฒนาระบบเศรษฐกิจ โดยเน้นหนักระบบธุรกิจอุตสาหกรรมดังที่เป็นอยู่ เป็นการพัฒนาที่ผิดทาง เพราะเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อคนส่วนน้อยในสังคมไทย นอกจากนั้นยังขาดความยั่งยืนและมั่นคง เพราะต้องขึ้นต่อระบบเศรษฐกิจโลก คณะวิจัยพบว่า เมื่อเศรษฐกิจโลกซบเซาลง ก็ส่งผลกระทบต่อโรงงานอุตสาหกรรมในชนบท ทำให้โรงงานต้องให้พนักงานออกจากงาน หรือบางโรงงานต้องล้มเลิกกิจการไป คนงานถูกปล่อยลอยแพไปตามชะตากรรม ทั้งนี้เพราะชุมชนพื้นฐานการผลิตทางเกษตรกรรมอันเป็นจุดแข็งของตนเอง

เนื่องจากคนด้อยโอกาสส่วนใหญ่ของชนบท กำลังอยู่ในสภาพล้มละลายทางเศรษฐกิจต่างสิ้นหวังจากผืนนาอันเป็นที่ทำกินของตน ด้วยความล้มเหลวในการผลิตซ้ำซากทุกปีตลอดมา ส่งผลกระทบทางด้านจิตใจสูงมาก ทุกคนมีความถดถอยจากการทำกินไม่อยากจะหวังอะไรในชีวิตนี้ ปล่อยชีวิตไปตามบุญตามกรรม บางกลุ่มก็บอกว่าศาสนาชาวนาก็แค่นี้ ชีวิตก็ต้องมีหนี้สินเป็นธรรมดา ทำบุญทำทานกับวัดมากๆ ชาติหน้าจะได้สบายกับเขาบ้าง

บางส่วนที่ยังพอมีความหวังกับการพึ่งพารัฐบาล ก็พากันมารวมตัวกันมาเรียกร้องต่อรองราคาพืชผลบ้าง ใช้ช่วยถ่วงถอนหนี้สินบ้าง ให้จัดที่ทำกินให้บ้าง ฯลฯ เช่น สมัชชาคนจนที่เดินทางมาพักแรมหน้าทำเนียบรัฐบาล เป็นต้น

อย่างไรก็ตามคนส่วนใหญ่ในชนบทจะยอมจำนนต่อสภาพชีวิตที่เป็นอยู่แต่ไปคาดหวังกับอนาคตที่ห่างไกลจากความเป็นจริง คนกลุ่มนี้จะหาทางออกด้วยความเชื่อที่มกต่าง ๆ พึ่งพาสังคักศีลสิทธิ์ เล่นการพนัน เล่นหวยใต้ดิน เชื่อพระสงฆ์องค์เจ้าที่เอาสวรรค์มาล่อ เป็นต้น

บางกลุ่มจะหาทางออก ด้วยการหนีไปจากชีวิตจริง เช่น เสพยัสสารเสพติดในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการสร้างความสุขลวงใจไปวันหนึ่ง ๆ เพราะชีวิตนี้ไม่สามารถหาความสุขจากความเป็นจริงได้

คนส่วนใหญ่ในชนบท จะเข้าเป็นสมาชิกของฅาปณกิจสงเคราะห์ของหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เป็นความหวังครั้งสุดท้ายของการขายชีวิตในอีกรูปแบบหนึ่ง

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คณะวิจัยพบว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่สะท้อนภาพของความเบี่ยงเบนทางพฤติกรรมของคนในชนบท อันเนื่องมาจากความล้มเหลวจากการทำเกษตรกรรมและความล้มเหลวทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของคนในชุมชนที่คณะทำงานวิจัยได้ดำเนินงานอยู่

กระบวนการดำเนินงานทางวัฒนธรรมไปสู่ความยั่งยืน

ดังกล่าวแล้วว่า คณะทำงานวิจัยได้พบโครงสร้างทางสังคม อันเป็นเงื่อนไขที่กำหนดวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในชนบทเข้าสู่วงจรของการทำลาย และนับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นหลังจากที่ได้ดำเนินงานทางวัฒนธรรมของชุมชนสากลในช่วงปี 2537 -

2538 ได้พยายามปรับตัวเพื่อการพึ่งตนเอง และกำหนดทิศทางการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน ได้ทำได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ การเน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลกระทบถึงจิตสำนึกของคนเข้าสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ถึงแม้ว่ายังเกิดขึ้นแก่คนส่วนน้อยที่เป็นผู้นำชุมชน แต่ก็มองเห็นการขยายผลได้ในอนาคต

ในบทนี้จะไม่ขอก้าวถึงรูปแบบ เพราะกล่าวแล้วในบทที่ 3 แต่กระบวนการอันเป็นสาระสำคัญที่เป็นเงื่อนไขไปกำหนดทัศนคติ ความเชื่อ ภูมิปัญญาของชุมชนและวัฒนธรรม ให้สามารถปรับตัวได้ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม มีดังนี้

ประการแรก ขอก้าวถึงพื้นฐานของกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งคณะทำงานวิจัยพบว่าชุมชนต้องมีศักยภาพของตนเองในส่วนตัวส่วนหนึ่ง ระดับใดระดับหนึ่งก่อน เช่น ศักยภาพทางเศรษฐกิจหรือทรัพยากรธรรมชาติ ศักยภาพทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เช่น ความร่วมมือกันทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ รวมทั้งระบบคุณค่า ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ซึ่งจะเป็ต้นทุนขั้นพื้นฐานให้การดำเนินงานวัฒนธรรมเป็นไปได้อีกยังมีมาก จะทำให้ปรับตัวได้เร็วและเกิดความเข้มแข็งได้ แต่ถ้ามีน้อยหรือไม่มีเลย จะทำให้งานดำเนินไปได้ยาก

ตัวอย่างจากที่ชุมชนสาคลี ยังหลงเหลือต้นทุนอยู่หลายด้าน เช่น ศักยภาพของดิน น้ำ หรือทรัพยากรทางธรรมชาติด้านอื่น ๆ ยังหลงเหลืออยู่อีกมาก สามารถพัฒนาได้ ความร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียน ในการพัฒนาส่วนรวมหรือการแก้ไขปัญหาส่วนรวม ยังมีอยู่ ที่สำคัญคือยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่พอจะจุดประกายไฟทางความคิด ความอ่านได้ อย่างนี้เป็นต้น

ประการที่สอง ขอก้าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยผ่านกิจกรรมที่ต่อเนื่องที่จะนำไปสู่ภูมิปัญญาใหม่ มีความสามารถมากพอในการจัดการทรัพยากรด้านต่าง ๆ เพื่อการพึ่งตนเองหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

1. การจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้คนในชุมชนได้มีโอกาสมา รวมตัวกัน ได้มาพบปะพูดคุยกันในสิ่งที่กลุ่มสนใจ หรือพูดคุยถึงปัญหาด้านต่าง ๆ ที่มาก กระทบชุมชน อาจจะมีเพียง 3 คน 5 คน หรือมากกว่านี้ก็ได้ องค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ นี้ไม่ควรจัดตั้งโดยระบบราชการหรือหน่วยงานอื่น ๆ แต่เป็นการจัดตั้งของคนในชุมชนเอง จัดทำโดยคนในชุมชน และเพื่อคนในชุมชนเอง ซึ่งจะแตกต่างจากสภาตำบลหรือองค์การ

บริหารส่วนตำบล เพราะทั้งสองนี้เป็นกลไกของอำนาจรัฐในระดับล่าง จะดำเนินงานเพื่อสนองตอบความต้องการเบื้องต้น แต่ขาดความหลากหลายหรือความละเอียดอ่อนที่จะสนองตอบการแก้ปัญหาหรือความต้องการของชุมชน

องค์กรชุมชนหรือกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ จะเป็นปฏิสัมพันธ์ในแนวราบของชาวบ้าน จึงสามารถเข้าถึงการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้ในหลายเรื่อง แต่กลุ่มกิจกรรมที่ทางราชการจัดตั้งจะเป็นปฏิสัมพันธ์แนวตั้งของอำนาจสั่งการของระบบ การแก้ปัญหาในชุมชนจึงล้มเหลว

2. แต่ละกลุ่มต้องมีกิจกรรมต่อเนื่องกัน เป็นเงื่อนไขที่จะส่งผลถึงการเรียนรู้ของชุมชนได้ เช่นกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมเกษตรธรรมชาติ กิจกรรมธนาคารข้าว วัควาย หรือ กิจกรรมทางด้านศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมฟื้นฟูสมุนไพรรักษาโรค การแพทย์แผนไทย กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กิจกรรมต่อต้านสิ่งเสพติด เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ควรจะสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน หรือตรงกับสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งจะส่งผลให้กิจกรรมนั้นยั่งยืนและคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมได้มาก

3. แต่ละกลุ่มต้องมีการเรียนรู้ โดยผ่านการดำเนินงานของกิจกรรมนั้น ๆ มีการเรียนรู้สภาพปัญหาของชุมชน วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกออกจากปัญหา และมีการตัดสินใจร่วมกันในการเลือกหาทางออก อย่างนี้เป็นต้น เช่นกลุ่มกิจกรรมเกษตรธรรมชาติ จะต้องระดมความคิดร่วมกันว่า เกษตรในปัจจุบันหรือเกษตรกรรมสารเคมี ส่งผลกระทบต่อชีวิต ชุมชนและสภาพแวดล้อมอย่างไรบ้าง ถ้าเป็นเกษตรกรรมแห่งการทำลายไม่ยั่งยืน จะหาทางออกอย่างไร จะรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกันเองในเรื่องอะไรบ้าง อย่างนี้เป็นต้น

ในสังคมยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงสูง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมไม่เพียงพอที่จะเข้าไปปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใหม่ ๆ หรือสถานการณ์ใหม่ ๆ ให้เกิดความสมดุลได้ ถ้าไม่มีการเรียนรู้ให้เกิดความเท่าทันจะตกเป็นทาสของกระแสการเปลี่ยนแปลง จากการทำงานคณะวิจัยพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ปรับตัวไม่ได้ จึงตกเป็นเหยื่อของระบบเศรษฐกิจ บางส่วนที่มีโอกาสสูงก็เอารัดเอาเปรียบเพื่อนบ้านสร้างความรำรวยให้กับตนเองอย่างเดียว ทำให้ชุมชนสับสน ไร้สาระสายมีเพียงส่วนน้อย ที่มีจิตสำนึก มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชนและสภาพแวดล้อม

เพื่อเป็นการสร้างปัญญาใหม่ การพัฒนาคนและชุมชนท้องถิ่น ควรเน้นที่กระบวนการเรียนรู้โดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะมีมิติที่แตกต่างจากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่เน้นความจำจากเนื้อหาวิชา แล้วนำมาแข่งขันเพื่อให้รางวัลกับผู้ชนะ ส่วนผู้แพ้ก็ปล่อยให้ไปตามชะตากรรม

4. แต่ละกลุ่มกิจกรรมต้องมีการจัดการเพื่อให้บรรลุจุดหมาย การจัดการหมายถึงการสร้างเหตุปัจจัยต่าง ๆ อันเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จ เช่นมีการระดมความคิดร่วมกัน มีการวางแผนงาน มีการดำเนินงานตามแผน มีการแก้ปัญหาอันเกิดจากการดำเนินงาน มีความชื่นชมจากผลสำเร็จของงานร่วมกัน ดังนี้ เป็นต้น

การจัดการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันเป็นเรื่องสำคัญ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันมักถูกปล่อยให้ดำเนินการกันไปตามประเพณี การดำเนินงานจึงขาดประสิทธิภาพ แต่สิ้นเปลืองทรัพยากรสูง ทุกอย่างจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวกของคนก่อน กิจกรรมต่าง ๆ จึงมีความล้มเหลวสูง

5. แต่ละกลุ่มกิจกรรมต้องมีความถูกต้อง มีความโปร่งใส สมาชิกทุกคนทราบข้อมูลต่าง ๆ เท่าผู้นำ ฉะนั้นกลุ่มต้องมีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ การดำเนินงานต้องเป็นไป เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิก ต้องมีความเป็นประชาธิปไตย มีกระบวนการกลุ่ม ความเป็นเผด็จการของผู้นำจะทำให้ล้มเหลว

ประการที่สาม ขอกล่าวถึงเหตุปัจจัยที่เกื้อกูลให้การดำเนินงานทางวัฒนธรรมหรือการสร้างกระบวนการเรียนรู้มีความยั่งยืน ซึ่งคณะวิจัยพบมีดังนี้

1. มีผู้นำ ผู้นำในที่นี้จะหมายถึงผู้นำจัดตั้งของทางราชการหรือผู้นำธรรมชาติของคนในชุมชนก็ได้ แต่เป็นผู้ที่ปรารถนาดี มีน้ำใจ มีจิตสำนึกที่ต้องการแก้ไขปัญหาของส่วนรวมของชุมชน เสียสละเวลามาทำงานให้กับชุมชนได้ ในระบบราชการเองหรือหน่วยงานธุรกิจเอกชน มีคนดีอยู่มากแต่บุคคลเหล่านี้ถูกกำหนดกรอบโดยระบบของทางราชการ ทำให้ขาดโอกาสที่จะมาเป็นผู้นำ อย่างไรก็ตามผู้นำชุมชนหรือผู้นำกิจกรรมต่าง ๆ ถ้ามีมาก ๆ จะเกิดผลดี จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ผู้นำควรเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ จึงมีคุณสมบัติดังนี้

- เป็นบุคคลเรียนรู้อยู่เสมอ มีความกระตือรือร้นในการใฝ่รู้ ใฝ่ทำ มีฉันทะ ในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาคส่วนรวม มีวิสัยทัศน์ต่องานพัฒนา

- เป็นบุคคลที่วางตัวเหมาะสม ไม่ติดอบายมุขหรือมีภาระหนี้สินสิ้นพันตัว มีอารมณ์ขัน และมนุษยสัมพันธ์ดี
- ครอบครัวมีความอบอุ่น สมาชิกในครอบครัวไม่แตกต่าทางด้านเศรษฐกิจ จะทำให้ทุ่มเทชีวิตให้กับงาน ได้มากขึ้น
- เป็นผู้ที่ประสานงานได้ดีทั้งคนในชุมชน นอกชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้งานดำเนินไปได้คล่องตัว

เท่าที่ขณะทำงานวิจัยพบ ชาวบ้านจะให้ความสำคัญของพระ ครูโรงเรียนนักวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ สูงกว่าผู้นำอื่น ๆ ถ้าเป็นชาวบ้านด้วยกัน ผู้นำนั้นจะต้องมีลักษณะเด่นอย่างใดอย่างหนึ่งจนเป็นที่เชื่อถือได้ หรือเป็นผู้ที่มีอันจะกิน ถ้ามีฐานะเสมอกัน ชาวบ้านมักจะไม่ได้ให้ความสำคัญเชื่อถือ

2. พหุพัตติ พหุพัตติมีความสำคัญสูงที่จะส่งผลให้การดำเนินงานทางวัฒนธรรม ประสบความสำเร็จ ถ้าพึ่งเพียงศักยภาพของชุมชนมีไม่เพียงพอ เพราะมีความอ่อนแอทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสติปัญญาในช่วงเวลายาวนาน จึงควรมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุน โดยยึดหลักการว่า เป็นการช่วยให้ชุมชนรู้จักวิธีช่วยเหลือตนเองได้ พหุพัตติมีดังนี้

- ชุมชนท้องถิ่น เป็นตัวตั้งในการดำเนินงาน ได้แก่สถาบันวัด บ้านและโรงเรียน กิจกรรมต่าง ๆ ชุมชนต้องเป็นผู้คิดขึ้นเอง ดำเนินงานเอง ได้รับผลตอบแทนเอง
- หน่วยงานทางราชการ เช่น อำเภอ พัฒนาชุมชน เกษตรตำบล สาธารณสุข อำเภอ โรงพยาบาล ฯลฯ เข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ควรปรับทัศนคติการทำงานร่วมกับชุมชนในมิติใหม่ ไม่ควรใช้ท่าทีของทางราชการ ไม่ควรใช้วิธีการของทางราชการไปใช้กับชุมชน แต่ควรให้ความสำคัญและเชื่อกศักยภาพของชุมชน ว่าเขามีความสามารถทำได้ในระดับใดระดับหนึ่ง เขารู้สภาพปัญหาดีกว่าเรา อย่างนี้เป็นต้น
- หน่วยงานเอกชนที่ไม่หวังผลกำไร ได้แก่ เอ็นจีโอต่าง ๆ หน่วยงานนี้หมายถึงหน่วยงานเอกชนอิสระ มีความคล่องตัวในการทำงานร่วมกับชาวบ้านสูงกว่าระบบราชการ มีความยืดหยุ่นในการทำงานให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งจะเป็นภาคีที่คอยช่วยเหลือชุมชนได้มาก

- หน่วยงานธุรกิจเอกชน หมายถึง ร้านค้าหรือผู้ทำธุรกิจในระดับต่าง ๆ ทั้งในชุมชนเองและนอกชุมชน หน่วยงานเหล่านี้จะดำรงอยู่ได้เพราะชุมชนยังดำรงอยู่ได้ จึงควรเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในงานสร้างสรรค์ต่าง ๆ เช่นที่ชุมชนสากลมีโรงงานอุตสาหกรรมกลุ่มแพน เข้าไปสนับสนุนงานของชุมชน เป็นต้น

- นักวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ ถ้าพึ่งเพียงศักยภาพชุมชน การดำเนินงานทางวัฒนธรรมจะมีลักษณะลองผิดลองถูกสูง ทำให้เสียเวลามากหรือว่าถ้าลองผิดอยู่เรื่อย ๆ ชุมชนจะหมดกำลังใจเลิกสั้มไป นักวิชาการควรทำข้อมูลใหม่ ๆ ภูมิปัญญาใหม่ ๆ มาเสนอให้ชุมชนพิจารณาในการดำเนินงาน ก็จะทำให้ชุมชนพัฒนาได้ถูกทิศทางดีขึ้นเร็วขึ้น เป็นต้น

ทั้งหมดนี้คณะทำงานวิจัยได้พบว่า เหตุที่ชุมชนสามารถดำเนินงานไปได้เรื่อย ๆ เพราะมีกระบวนการทำงานและปัจจัยเกื้อหนุนดังกล่าวไว้

ข้อจำกัดของการสร้างกระบวนการเรียนรู้

จากการทำงานวิจัยของคณะทำงานวิจัยพบว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้เป็นประเด็นสำคัญในการสร้างคนในยุคปัจจุบัน แต่สังคมไทยหรือชุมชนในชนบทมีวัฒนธรรมในการเรียนรู้ต่ำ แต่จะมีวัฒนธรรมที่จะเข้าไปปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆรอบตัวด้วยความชอบและความขงสูง และเนื่องจากสังคมไทยตกอยู่ในอำนาจของสังคมบริโภค คนในชนบทจึงหมกมุ่นมัวเมาอยู่กับความสนุก สะดวกและสบาย โดยไม่ทราบว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต

การปรับวัฒนธรรมที่กล่าวถึงนี้จึงเป็นเรื่องไม่่ง่ายนัก ในช่วงต้นๆทำได้แต่คนส่วนน้อยเพียงไม่กี่คน ส่วนใหญ่ทำได้เฉพาะผู้นำชุมชนเท่านั้น แต่เมื่ออาศัยเวลาจึงค่อยๆขยายผลขึ้นบ้าง ซึ่งคณะวิจัยพบปัจจัยในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

1. กิจกรรมที่กลุ่มต่าง ๆ ดำเนินงาน ต้องสอดคล้องเหมาะสมกับวุฒิภาวะของกลุ่มคน เช่น วัยรุ่นหรือเยาวชน ควรเป็นประเภทกีฬาและพัฒนาการต่าง ๆ คนในวัยกลางคนควรเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น ออมทรัพย์หรือธุรกิจทางเลือก ผู้สูงอายุควรเป็นกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นสื่อในการพัฒนาความคิดของคน โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่เขาสนใจ แล้วน้อมนำเข้าสู่เนื้อหาสาระของสติปัญญา

2. ผู้นำต้องอดทนรอคอยเวลาได้ ต้องให้เวลากับผู้ที่กำลังเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ โดยปรับวิธีคิดของตนเองว่า เดินทางที่ละก้าว จุดดินที่ละก้อนทุกก้อนคือความสำเร็จ ถ้าเห็นว่าสมาชิกผู้ใดหรือกลุ่มใดพัฒนาทางความคิดขึ้นมาก้าวหนึ่ง จะสั้นหรือยาวก็ตามก็ถือว่าเป็นความสำเร็จแล้ว

3. สังคมในชนบท ยังมีความคิดตกค้างจากสังคมเก่าอยู่มาก และชุมชนได้นำเอาสิ่งตกค้างเหล่านั้นมาใช้ในสังคมยุคใหม่ ทำให้เป็นเครื่องฉุดรั้งการพัฒนาการเรียนรู้ เช่น การสยบยอมกับระบบอุปถัมภ์ การยึดถือรูปแบบมากกว่าสาระสำคัญ การเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง ปัญหาส่วนรวมเป็นธุระไม่ใช่ เป็นต้น

4. การถูกมอมเมาจากการโฆษณาเพื่อการค้าและการบันเทิง ส่งผลให้ถูกกิเลสตัณหาครอบงำ และไม่ประสงค์จะเรียนรู้ วันหนึ่งคิดแต่จะเสพย์โดยไม่สร้าง ชีวิตตกอยู่ในความประมาทมัวเมา เล่นการพนัน หมกมุ่นทางเพศ ฯลฯ นับเป็นแรงที่มีอำนาจครอบงำกระแสดความคิดของคนให้อยู่ในกรอบของการบริโภค และไม่ยอมการเรียนรู้

5. การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนก็มีได้เน้นการเรียนรู้ ชุมชนในชนบทก็มี วัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วย จึงเป็นเครื่องชี้วัดสติปัญญาของคนในสังคมไทยในสภาพปัจจุบัน หากไม่หาทางออกให้ถูกต้อง จะเกิดความรุนแรงด้านใดด้านหนึ่งในอนาคต

การรู้จักธรรมชาติของคนในชนบท ทำให้พบทางออกของการพัฒนาคน ไม่ทอดทิ้งกับปัญหาหรือข้อจำกัดในการพัฒนาการเรียนรู้ สักวันหนึ่งหากอำนาจรัฐเข้มแข็งพอที่จะปรับโครงสร้างของสังคมด้วยอำนาจการเมือง จากความไม่สมดุลไปสู่ความสมดุล ก็จะทำให้การพัฒนาคนเป็นเรื่องง่ายขึ้น ซึ่งคณะวิจัยพบว่าต้องทำทั้งในระดับโครงสร้าง และในระดับชุมชนท้องถิ่น ไปพร้อมกัน

ยุทธศาสตร์สำคัญในการสร้างชุมชนวัฒนธรรม

จากการทำงานวิจัยของคณะทำงานพบว่า ยุทธศาสตร์สำคัญที่ควรเน้นในการปรับตัว เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนวัฒนธรรม มีอยู่ 5 ประการคือ

1. เน้นการสร้างความเป็นชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน ในสภาพปัจจุบัน ความเป็นชุมชนในชนบทอ่อนเปลี้ยลงตามลำดับ เพราะถูกทำลายด้วยระบบเศรษฐกิจรวมศูนย์ แต่ยังไม่ถึงกับล่มสลายไปเสียทั้งหมด การปรับตัวทางวัฒนธรรม ต้องเน้นที่การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นกุญแจสำคัญในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน ได้ด้วยภูมิปัญญาและการจัดการของชุมชนเอง

2. เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ คือ กรรมวิธีในการสร้างสติปัญญา การสร้างคนต้องสร้างที่สติปัญญา ซึ่งมี 4 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

- สร้างสื่อให้คนได้มองเห็นสภาพปัญหา เพราะคนที่ขาดการเรียนรู้ถึงแม้จะอยู่กับปัญหาแต่มองไม่เห็นสภาพปัญหา ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเป็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ประกอบด้วยทางวัตถุและทางจิตใจ

- สร้างสื่อให้คนได้มองเห็นสาเหตุของปัญหา ปัญหาต่าง ๆ มิได้เกิดโดยเอกเทศ แต่จะเชื่อมโยงมาจากเหตุปัจจัย ถ้าจะแก้ปัญหาก็ต้องแก้ที่เหตุปัจจัย จึงจำเป็นที่ต้องระดมความคิดของคนได้มองเห็นเหตุปัจจัยให้ชัดเจน

- สร้างทางเลือกและวิเคราะห์ทางเลือกออกจากปัญหา นั่นก็คือเป้าหมายของชุมชนนั่นเอง เช่นการพ้นจากความยากจนและสภาพหนี้สินต่าง ๆ โดยออกมาจากโครงสร้างของการถูกเอาเปรียบทางเศรษฐกิจนั่นเอง

- ดำเนินการโดยความถูกต้อง เช่น มองเห็นวิธีการที่จะออกมาจากปัญหาดังกล่าวถูกต้อง ซึ่งเป็นส่วนที่มีความสำคัญมาก ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า สัมมาทิฐิ เมื่อมองเห็นถูกต้อง ก็จะคิดถูกต้อง พุดถูกต้อง ทำถูกต้อง ตามมาโดยลำดับอย่างนี้เป็นต้น

3. ศิลปวัฒนธรรม จะเป็นสื่อในการรวมคนได้มาก โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอันเป็นสำนักเดิมของชุมชน การทำศิลปวัฒนธรรมมาช่วยงานพัฒนาจะเกิดการมีส่วนร่วมสูง และศิลปวัฒนธรรมที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ จะเข้าไปกระทบสำนักของชุมชน ทำให้มีส่วนในการปรับวัฒนธรรมที่เหมาะสม เช่นการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านต่าง ๆ เพลงอีแซว เพลงเรือ โนราห์ ลีเก ละคร การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น

4. การฟื้นฟูสำนักประวัติศาสตร์ชุมชน การสร้างชุมชนวัฒนธรรมควรสร้างสำนักถึงศักดิ์ศรีของชุมชนทางด้านประวัติศาสตร์ เช่นประวัติศาสตร์ของอยุธยา หรือประวัติศาสตร์ของชุมชนอีสาน เป็นต้น การเอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง เป็นการทำลายศักดิ์ศรี เพราะเป็นได้แค่ชุมชนบริวารของระบบเศรษฐกิจ แต่ถ้านำเอาสิ่งดี ๆ ในประวัติศาสตร์มาสื่อความหมายกัน ทำให้ชุมชนมีศักดิ์ศรีและสามารถพัฒนาชุมชนวัฒนธรรมไปได้

5. ผู้ทำงานเกี่ยวกับมิติทางวัฒนธรรม ควรทำความเข้าใจกับคำว่าวัฒนธรรม ให้ชัดเจน เวลาออกไปทำงานกับชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง จะได้ประชาสัมพันธ์ให้มีความเข้าใจตรงกัน เพราะคนส่วนใหญ่เข้าใจวัฒนธรรมในวงแคบ เช่นเข้าใจเพียงศิลปการแสดง หรือพิธีกรรมที่เก็บของเก่าเท่านั้น ยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรม ซึ่งรวมไว้ในทุกมิติของชีวิต ทั้งการแสดงออกเป็นรูปแบบของชีวิตความเป็นอยู่ และมิติทางจิตใจ ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญา รวมทั้งความสูงส่งทางด้านจิตวิญญาณด้วย อย่างนี้เป็นต้น

การทำความเข้าใจให้ถูกต้องจะเกิดพลังในการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน

บทที่ 5

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการดำเนินงานทางวัฒนธรรม

เท่าที่คณะทำงานวิจัยของชุมชนสากลี ได้ดำเนินงานทางวัฒนธรรม พบว่าหากรัฐได้เข้ามาส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินงานในส่วนที่เป็นข้อจำกัดของชุมชน จะทำให้การดำเนินงานคล่องตัว และบรรลุจุดหมายได้เร็วขึ้น จึงเสนอแนะในเชิงนโยบายดังต่อไปนี้

1. รัฐควรหาช่องทางให้องค์กรชุมชนหรือกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ของสังคมไทยที่มีความพร้อม เพื่อให้องค์กรชุมชนได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การปรับตัวหรือการดำเนินงานทางวัฒนธรรมควรให้ชุมชนเป็นตัวตั้งของการพัฒนา โดยรัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐและเอกชนเข้าไปส่งเสริมสนับสนุน ช่วยเหลืออุปสรรคประคอง เพื่อให้ชุมชนรู้จักช่วยตนเองจนกว่าจะเกิดความเข้มแข็ง

ระบบราชการหรือคนในระบบราชการ ควรจะเปลี่ยนทัศนคติและท่าทีในการทำงานร่วมกับชาวบ้านใหม่ ควรมีความเชื่อในสภาพปัจจุบัน ชาวบ้านหรือชุมชนมีความรู้ความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ เพราะไม่มีใครรู้สภาพปัญหา ความต้องการของชุมชนได้ดีเท่าตัวเอง แต่ที่ยังต้องช่วยเขาไปก่อน เพราะชุมชนยังอยู่ในสภาพอ่อนแอ อิดโรยจากการเป็นผู้ถูกกระทำมานาน ทางราชการจึงควรทำตัวเป็นที่เลี้ยงไปก่อน ควรเลิกใช้อำนาจในการสั่งการให้ชุมชนทำอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะจะเกิดความไม่ยั่งยืน

การช่วยชุมชนในมิติใหม่จะทำให้ระบบราชการมีงานน้อยลง แล้วเอาเวลาไปค้นคิดวิธีการใหม่ ๆ เพื่อมานำเสนอให้ชุมชนนำไปลองปฏิบัติ การช่วยของระบบราชการอาจจะช่วยทั้ง งบประมาณ วัสดุ - อุปกรณ์ วิธีการ หรือองค์ความรู้ใหม่ก็จะทำให้ชุมชนตื่นตัวในการช่วยเหลือตนเอง และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. รัฐควรออกกฎหมายรับรองสิทธิชุมชน เพื่อให้ชุมชนเป็นนิติบุคคลและสามารถทำนิติกรรม สามารถดำเนินการทางวัฒนธรรมด้วยตนเองได้ จะทำให้การดำเนินงานคล่องตัวขึ้น จะเป็นการดำเนินงานสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 ทุกวันนี้องค์กรชุมชนมีสถานภาพเหมือนข้าวนอกนา ถ้ารัฐมองเห็นความสำคัญมองเห็นประโยชน์ว่า องค์กรชุมชนน่าจะเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการหาทาออกให้แก่สังคมไทย ก็ควรจะหาทางสนับสนุนด้วยการออกกฎหมายรับรองสิทธิชุมชนดังกล่าวแล้ว

ชุมชนท้องถิ่นก็จะมีศักดิ์ศรี เขาจะเป็นผู้สร้างวัฒนธรรม เป็นเจ้าของวัฒนธรรม รวมทั้งความสำนึกที่เป็นเจ้าของทรัพยากรชุมชน จะเกิดความรักความหวงแหนไม่ทำลายก็จะเกิดความยั่งยืนในการพัฒนา

3. การปรับตัวหรือการปรับวัฒนธรรมชุมชนเป็นเรื่องสำคัญและละเอียดอ่อนมาก แม้รูปแบบจะปรับไปอย่างไร แต่ยังรักษาคุณค่า ความหมายของจิตวิญญาณไว้ได้ ไม่มีหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งที่จะเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนได้โดยลำพัง แต่ควรจะมีหน่วยงานทั้งของภาครัฐและเอกชนหลายหน่วยงานมาช่วยกันเป็นพหุพาคี สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรเป็นหน่วยงานกลางของภาครัฐเป็นผู้ประสานเครือข่ายทั้งหมด เพื่อให้การดำเนินงานชุมชนวัฒนธรรมเป็นไปด้วยดี และประสบความสำเร็จ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติควรตั้งคณะกรรมการ เพื่อเป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานชุมชนวัฒนธรรมในทุกพื้นที่ให้มีความเจริญก้าวหน้าสืบไป

4. การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมตำบล หากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีนโยบายจะดำเนินงาน ขอเสนอแนะว่าไม่ควรตั้งคณะกรรมการที่มาจากระบบราชการให้มากนัก ควรมีเพียงเล็กน้อย นอกนั้นหรือเกือบทั้งหมดให้มาจากชาวบ้านในชุมชนเอง จะส่งผลให้เกิดสำนึกในงานพัฒนา เป็นศักดิ์ศรีของชุมชนที่เขาจะได้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม จะเกิดความยั่งยืนในการพัฒนา แต่ถ้ากรรมการส่วนใหญ่เป็นคนที่มาจากกลไกของคนในระบบราชการ จะนำเอาวิธีการของทางราชการมาใช้ ชาวบ้านจะไม่ให้ความร่วมมือ สุดท้ายก็จะล้มเลิกเหมือนงานอื่น ๆ ที่ทางราชการเคยทำมาแล้ว

5. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา แม้จะมีนโยบายของกระทรวงต่าง ๆ ของทางราชการ แต่หาผู้เข้าใจและผู้ปฏิบัติได้น้อย ส่วนใหญ่เพิกเฉยอยู่ คณะทำงานวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคน เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง กรมต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการเองก็มิได้สนับสนุนการดำเนินงานให้ชัดเจนแต่อย่างไร ในเมื่อการดำเนินงานวัฒนธรรมเป็นงานหลักของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และภูมิปัญญาเป็นพลังสำคัญของวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติน่าจะทำงานในส่วนนี้ควบคู่กันไปให้มีความชัดเจน ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของชุมชนวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง

สิ่งที่คณะทำงานวิจัยได้เสนอแนะบางส่วนในเชิงนโยบาย เพื่อเป็นภาพสะท้อนว่า หากได้รับการตอบสนองจากภาครัฐและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จะทำให้การดำเนินงานชุมชนวัฒนธรรมประสบความสำเร็จ เป็นการพัฒนาคน พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ตามนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 สืบไป

บทที่ 6

บทสรุป

จากการดำเนินงานทางวัฒนธรรม คณะวิจัยได้มองเห็นความเป็นไปได้สูงที่จะพัฒนาคนและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้มิติทางด้านวัฒนธรรมเป็นตัวนำ เพราะวัฒนธรรมเป็นทุนเดิมของชุมชนที่ยังดำรงอยู่ ทั้งทางด้านจิตใจ ความเชื่อและภูมิปัญญา หากได้พัฒนาให้เชื่อมต่อกับภูมิปัญญาใหม่ และปรับรูปแบบการดำรงชีวิตของชุมชนให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้

เงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดอำนาจในการจัดการตนเองของชุมชนได้อย่างเข้มแข็งได้แก่ โครงสร้างของการจัดระบบความสัมพันธ์แนวราบ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง ระบบคุณค่า ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญา กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตและชุมชน กลุ่มผู้นำความสัมพันธ์เชิงสังคมที่เน้นความเอื้ออาทรและความสมานฉันท์ เป็นด้านหลัก กระบวนการเหล่านี้จะทำให้ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันสูง แต่ต้องมีเงื่อนไขจากปัจจัยภายนอกมาเกื้อหนุนด้วย นั่นคือโครงสร้างของรัฐจะต้องไม่รวมศูนย์อำนาจ

ในส่วนของรูปแบบวิธีการดำรงชีวิตของชุมชน หรือชุมชนวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนนั้น ควรจะกำหนดหรือสร้างขึ้นให้ครบวงจร เพื่อเป็นเครื่องอิงอาศัยกันเป็นองค์กรรมรวม เช่น ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ระบบทุนของชุมชน ระบบสวัสดิการ ระบบอุตสาหกรรมชุมชน ระบบธุรกิจชุมชน ระบบสิ่งแวดล้อมชุมชน ระบบการประชาสัมพันธ์ ระบบการรักษาสุขภาพพื้นบ้าน เป็นต้น

ทุกชุมชนท้องถิ่นของสังคมไทย หากได้เรียนรู้ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ จะพบรากเหง้าภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ซึ่งแฝงตัวอยู่ในรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมในโบราณสถาน โบราณวัตถุ วรรณกรรม เครื่องมือหาคิน นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนถึงระบบการพึ่งตนเองของชุมชนสูงมาก หากชุมชนนำมาเป็นรากแล้วเชื่อมต่อกับองค์ความรู้ใหม่ วิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ในยุคโลกไร้พรมแดน ก็จะมีคุณค่าและความหมายต่อจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน เช่น

ในสถานที่อุทยานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งอื่น ๆ อีกมากมาย คณะดำเนินงานวิจัยพบว่าบรรพบุรุษของคนกรุงเก่าได้ซ่อนแฝงภูมิปัญญา ไว้ในสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ไว้อย่างแยบคายและลึกซึ้งมาก ยกตัวอย่าง เช่น เจดีย์สามองค์ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ ได้แฝงภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาไว้ คือ พระรัตนตรัย ได้แก่พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์

การตีความเจดีย์องค์แรกคือพระพุทธรูปนั้น หมายถึงการจัดระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ระหว่างตนเองกับจิตใจให้เกิดความสมดุล ให้เกิดความพอดีสงบสุข ไม่พุ่งชนไปตามสิ่งเร้าของปัจจัยภายนอก ส่งผลให้มนุษย์เข้าถึง ศิล สมาธิและปัญญา มองเห็นความเป็นจริงของชีวิตและสรรพสิ่ง

เจดีย์องค์ที่สองหมายถึงพระธรรม หมายถึงธรรมชาติ ได้แก่การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้เกิดความพอดีความสมดุล ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเหมือนชีวิตอื่น ๆ หากทำลายธรรมชาติก็เท่ากับทำลายชีวิตตนเอง เพื่อมนุษย์รักตนเองก็ต้องรักธรรมชาติด้วย ต้องเคารพธรรมชาติเพราะเป็นผู้ให้และรักษาชีวิตให้ดำรงอยู่อย่างมีความสุข

เจดีย์องค์ที่สามหมายถึงพระสงฆ์ หมายถึงความเป็นชุมชนและสังคม ได้แก่การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ให้เกิดความพอดี ความสมดุลให้คนทุกหมู่เหล่า ทุกระดับชั้น ทุกเผ่าพันธุ์ ให้สามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างสันติสุข สงบเย็น ไม่นำไปสัมพันธ์ด้วยการเบียดเบียนกัน ประหัดประหารกันหรือสงคราม เป็นต้น

อีกสถานที่หนึ่งคือพระปรางค์องค์เดียวที่วัดพระรามหรือบึงพระราม เป็นพระปรางค์องค์เดียวที่ยืนเด่นสง่างามอยู่ของบึงพระราม สะท้อนภาพเป็นเงาที่ผิวน้ำ คณะวิจัยได้ระดมความคิดและตีความว่า พระปรางค์องค์เดียวหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ระบบสุริยะและจักรวาล เป็นเอกภาพหนึ่งเดียว สรรพสิ่งทั้งระบบมาจากแร่ธาตุเดียวกัน แต่ตีหลากหลาย เป็นดวงดาว เป็นระบบสุริยะ เป็นทางช้างเผือก เป็นชีวิตที่หลากหลายบนพื้นโลก มนุษย์ สัตว์ พืช ป่าไม้ ลำธาร ขุนเขา ผืนนา ฯลฯ ล้วนมาจากธาตุแม่เดียวกันทั้งสิ้น

เมื่อถือกำเนิดขึ้นมาแล้ว ก็ดำรงอยู่และเสื่อมสลายไปตามกฎของธรรมชาติ ทุกสิ่งดำรงอยู่ด้วยความสัมพันธ์เชื่อมโยงในลักษณะอิงอาศัย ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่ได้อย่างแยกตัวออกมาเป็นเอกเทศ มวลมนุษย์ทุกชนชั้น ทุกหมู่เหล่า ทุกชาติพันธุ์ ต่างมาจากแม่อันเป็นธรรมชาติ แล้วก็จะเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ไม่สามารถล่วงพ้นไปได้

ทำอย่างไร มนุษย์จึงจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สามารถจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจิตใจของตนเอง ระหว่างมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อย่างสมดุลพอดี ก็จะเกิดความยั่งยืนและความอยู่รอดของมนุษยชาติ

การจัดระบบความสัมพันธ์ให้เกิดดุลยภาพในสังคม นั่นคือวัฒนธรรมภายใต้วัฒนธรรมที่เป็นแบบแผนการดำรงชีวิตร่วมกัน เรียกว่าภูมิปัญญา ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมในอาณาบริเวณของแผ่นดินอันเป็นชุมชนนั้น ๆ โดยผ่านการคัดเลือก จัดสรรปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย

ชุมชนสาครลี อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เป็นชุมชนหนึ่งของสังคมไทยที่เปลี่ยนผ่านกระบวนการของชุมชนวัฒนธรรมตลอดมา รอยต่อของการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมจากชุมชนเกษตรกรรมเป็นชุมชนอุตสาหกรรม จะเป็นไปได้อย่างสมดุลก็เพราะกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมชุมชนร่วมกัน จะเกิดภูมิปัญญาใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ไปเชื่อมต่อกับโลกในยุคโลกาภิวัตน์อย่างรู้เท่าทัน สมศักดิ์ศรีของวัฒนธรรมกรุงเก่าสืบไป

รายชื่อที่ปรึกษางานวิจัยและพัฒนา

1. อาจารย์อรทัย อางอ่ำ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จังหวัดนครปฐม
2. อาจารย์สีลาภรณ์ นาคทรพรพ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
3. อาจารย์สุวิดา ธรรมมณีวงศ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม